

magazin istoric

ANUL XX NR. 12 (237) DECEMBRIE 1986

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 12 (237)
decembrie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI
VIRGIL CÂDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

1 DECEMBRIE 1918

Unirea — un singur gând al tuturor românilor:
Mircea Mușat 2

Liviu Rebreanu — în clipa cînd românii de pretutindeni se unesc:
Stancu Ilin 6

Națiunea română una:
Gh. Unc 8

Toți s-au gândit la unirea cea mare:
Vasile Coman 12

2 500 ANI DE LA PRIMELE ATESTĂRI ISTORICE ALE LUPTELOR GETO-DACILOR PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ

Eroism neplерitor:
Petre Alexandrescu 15

„Numele lui Burebista domină întreg secolul“:
R. F. Hoddinott 18

Românii în izvoare istorice străine.
E.L. Blutte — Indiscutabilă origine dacică:
Paul Cernovodeanu 19

Pe urmele strămoșilor (XVII):
Ion Popescu-Puțuri 33

● Radu R. Rosetti — pagini de jurnal... 21 ● Misiune diplomatică la Stockholm: Z.S. Șeinis... 27 ● „Bătrîna Doamnă“: Eugen Preda ... 30 ● Lincoln — între Casa Albă și camera cifrului: Năstase Tihu... 37 ● Campania cea mai lungă: Louis Allen... 40 ● În București, acum 50 ani... 46 ● Corsari otomani în Mediterana: Robert Mandran ... 50 ● Protagonisti și decizii în al doilea război mondial (IV): Jacques de Launay... 53

● 30 din 30: Concursul Magazin istoric, ediția a II-a 1986... 25
● Cărți sosite la redacție... 36 ● Poșta Magazin istoric... 59
● Sumarul sumarelor... 60

COPERTELE NOASTRE

① Hora — acest vechi dans popular românesc — a căpătat de-a lungul istoriei noastre bogate și profunde semnificații. Imagine dintr-o frescă de la Cozia (Unirea — un singur gând al tuturor românilor, p. 2)

② În conștiința poporului nostru, legendarul Negru Vodă, despre care amintea și consulul britanic E.L. Blutte, în însemnările sale scrise la începutul secolului trecut, intruchipează nu numai pe întemeietorul de țară, ci și ideea de unitate a românilor (pictură anonimă din sec. XIX aflată în colecțiile Muzeului de artă al R.S. România) (Indiscutabilă origine dacică, p. 19)

③ Pavilioane arborate de nave în evul mediu. Imagine dintr-un album olandez din sec. XVIII...

④ ...și bătălia de la Lepanto—1571 (în viziunea unui pictor anonim venețian din sec. XVI) unde flota creștină a obținut o victorie de răsunet asupra celei otomane (Corsari otomani în Mediterana, p. 50)

UNIREA — UN SINGUR GÎND AL TUTUROR ROMÂNILOR (II)

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Anul 1918 a intrat în istoria poporului român, în primul rînd, ca anul încununării luptei de veacuri pentru unitate națională, al îndeplinirii năzuințelor tuturor românilor de a fi la un loc, în patria lor străbună, în care să muncească și să se jertfească la nevoile pentru neamul și țara lor. Impusă de legi obiective, avînd la bază factori de unitate istorică multimilenară — comunitatea de origine, de limbă, de credință și cultură, de teritoriu, de organizare politică, economică și socială — Unirea de la 1 Decembrie 1918 a reprezentat o necesitate obiectivă a evoluției societății românești, pentru a cărei împlinire a acționat, în deplină consonanță, întreaga națiune, de la masele largi populare pînă la factorii de conducere ai statului.

„Făurirea statului național unitar român — arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a fost, astfel, rodul luptei principalelor clase și pătri ale societății, a întregului nostru popor, o expresie a legităților obiective ale progresului social și național, care a asigurat unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre, deschizînd calea afirmării ei tot mai puternice în viața economică și politică a lumii”.

Primul război mondial, în timpul căruia, începînd din august 1916, România și-a adus o importantă contribuție la înfrîngerea militarismului Puterilor Centrale, a pus cu și mai multă putere în evidență dorința de libertate, de viață liberă și independentă a poporului român. Izbucnirea revoluției în Rusia, prăbușirea țarismului și victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917, înfrîngerile militare înregistrate de Puterile Centrale în 1918 au grăbit procesul de descompunere a Imperiului austro-ungar, care nu s-a mai putut opune puternicei mișcări de eliberare națională a popoarelor oprite. Proclamarea Republicii Austria, în urma grevei generale declarată în 30 octombrie 1918, a marcat doar începutul unei ample mișcări revoluționare național-democratice care, în mai puțin de o lună, a pus capăt existenței statului dualist austro-ungar.

Evenimentele revoluționare s-au manifestat cu vigoare crescînd în Transilvania. Din strînsă colaborare a Partidului Social-Demo-

crat și a Partidului Național Român — sub impulsul luptei maselor populare — și deplinul lor acord în problemele stringente ale acelui moment istoric s-a creat Consiliul Național Român Central (31 octombrie 1918), ca singurul organ politic al românilor, „supremul și unicul for politic al națiunii române din Ungaria și Transilvania”, avînd înalta misiune de a conduce lupta pentru dobîndirea libertății naționale și făurirea statului național unitar român.

Crearea C.N.R.C. a fost semnalul unei vaste mișcări de organizare a luptei românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Într-un termen foarte scurt s-au creat organe proprii de conducere care au preluat puterea în teritoriile locuite de români. Consiliile naționale locale, îndeosebi cele județene, au desfășurat o vastă campanie în jurul ideii de unire a Transilvaniei cu România, au păstrat ordinea și liniștea publică.

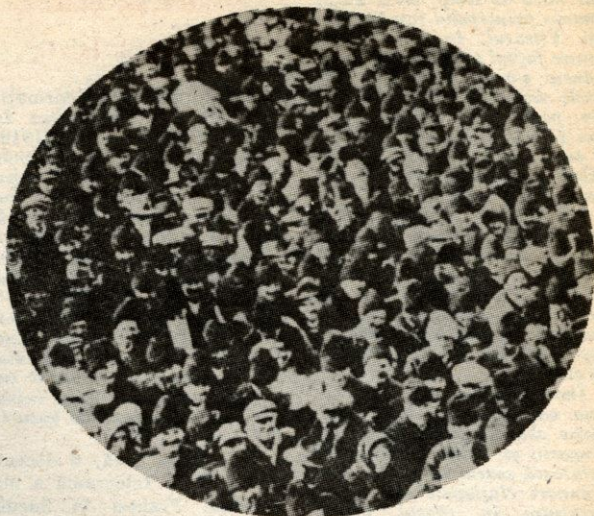
Acționînd cu fermitate ca unicul for „care reprezintă voința poporului român și se bazează pe libera hotărîre asigurată de curențul vremii și de voința popoarelor”, C.N.R.C., bazîndu-se pe sprijinul maselor largi ale poporului, a pregătit Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 — formulă plebiscitară, de adîncă inspirație popular-democratică, cu vechi rădăcini în istoria românească — ce a dat, prin votul său, secularii dorințe de unitate temeiul faptului împlinit „pe veci”.

Tradiția istorică a poporului român atestă faptul că, înaintea luării unor decizii importante, marii conducători de țară și de oști, fruntașii luptelor sociale și politice chemau masele largi ale poporului și le consultau asupra căilor de urmat. În decembrie 1918, în memoria generației de fruntași politici chemați să dea o consacrare actului istoric al încheierii procesului de făurire a statului național român unitar stăruia amintirea marilor adunări populare de la Cîmpeni, Padeș, Blaj, Islaz, Filareț, ca și a celor din 1858-1859 și 1877. Exprîmînd voința de unire a întregului popor, C.N.R.C., la propunerea socialștilor, a hotărît ca, în vederea actului unirii Transilvaniei cu România, să fie consultate în mod expres masele largi ale poporului.

„În hotarele vechii Dacii”

Voința de neclintit a poporului român de a se uni într-un singur stat, în temeiul drepturilor sale istorice, ambele acțiuni desfășurate în acea perioadă au avut un puternic ecou și în conștiința opiniei publice internaționale — fapt atestat și de numeroasele documente provenite de la diferiți diplomați, corespondenți de presă, oameni politici, reprezentanți ai instituțiilor și organelor de stat din diferite țări și care au fost reunite în suita celor șase volume apărute sub titlul *Mărturie. 1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe*, din care unele au fost comentate în numărul trecut al revistei. Astfel, în raportul comitetului suprem al comitatului Caraș Severin către ministrul naționalităților Jász Oszkár, din guvernul ungar, datat 6 noiembrie 1918, citim: „Din mai multe locuri ale comitatului mi se transmit informații potrivit cărora grupuri de cetățeni, aparținând populației românești, vor să preia puterea publică, înființând consilii și somează conducătorii administrației (prim-pretor, notar public) să le predea funcțiile. Conform informațiilor, acestea nu sînt elemente turbulente, ci cetățeni români care consideră că... puterea publică aici trebuie să le aparțină, întrucît sînt majoritari”.

Evenimentele care se petreceau acum în Transilvania erau analizate cu deosebită atenție de personalități responsabile ale timpului, pentru a ajuta guvernele lor să-și stabilească politica și măsurile corespunzătoare. Ambasadorul francez în S.U.A. telegrama la Paris, în 9 noiembrie 1918, în legătură cu nota prin care guvernul american recunoștea dreptul românilor la realizarea aspirațiilor lor naționale: „Nota americană referitoare la România — arăta el — ... a fost de curînd publicată... Guvernul Statelor Unite nu va (pierde) din vedere as-

Adunarea de la Alba Iulia la care — cum remarcă și unul dintre diplomații străini — „a luat parte o masă imensă de oameni din toate părțile Transilvaniei și Banatului”

pirațiile poporului român din afara, cît și în interiorul frontierelor Regatului [român]. Același guvern, care simpatizează cu spiritul de unire națională și cu aspirațiile românilor, își va exercita influența în toate locurile, la momentul potrivit, pentru ca drepturile teritoriale și politice juste ale poporului român să fie recunoscute și puse la adăpost de orice agresiune străină”.

Numeroase documente comentează desfășurarea Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, subliniind entuziasmul patriotic al maselor populare, spiritul democratic al documentelor adoptate. Într-o telegramă din 2 decembrie 1918 a Consulatului german pentru Ungaria era descrisă astfel desfășurarea Adunării de la Alba Iulia: „Din toate părțile Transilvaniei au venit de cîteva zile mase mari de oameni: au participat la Adunare circa 100 000 oameni... Pentru Adunarea Națională au fost trimiși din 123 circumscripții 680 reprezentanți aleși. Numărul celor cu mandat a fost de 1 228, printre care femei și soldați. Episcopii români au apărut în număr complet. Adunarea a fost deschisă la 10.30... Au

fost aleși ca președinți George Pop și Ioan Papp, episcop de Arad, iar ca vice-președinți Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop și socialistul Ioan Fluieraș. Rezoluția, conștină din nouă puncte, a fost prezentată de Vasile Goldiș și unanim acceptată cu însușire furtunoasă... Adunarea Națională își exprimă dorința ca Congresul păcii să recunoască federația tuturor națiunilor libere, în care și națiunile mici să-și găsească prosperarea lor sigură. Adunarea Națională salută toate națiunile fostei monarhii, ținute pînă acum în robie, cehoslovaci, germani, austrieci, slavi sudici, polonezi și ruteni. Ea salută Bucovina liberă, care s-a unit deja cu România”.

Semnificative comentarii și aprecieri sînt cuprinse în raportul ministrului Spaniei la București, înaintat guvernului din Madrid la 5 decembrie 1918: „În vreme ce în acest oraș [București] au loc serbările și manifestările oficiale și populare cu care se celebrează întoarcerea [guvernului și a autorităților] în capitala Regatului, dincolo de hotarele vechii Româнії se petrec fapte de o înalțimă importantă. Ceea ce s-a mai petrecut singură dată și pe o perioadă

mai mică de timp, cât a durat domnia principelui român Mihai Viteazul, în anul 1600, anume faptul că tot neamul românesc s-a aflat unit în hotarele vechii Dacii a lui Traian, pare că se va realiza din nou și nu prin forța armelor, ci prin voința liberă a provinciilor care alcătuiesc această țară...

La data de 20 noiembrie, Marele consiliu al națiunii române din Ungaria și Transilvania a adresat o proclamație tuturor românilor de dincolo de Carpați, chemându-i cu îndemnuri patriotice să realizeze faptele pe care istoria le cere de la ei.

Îndemnându-i să-și arate voința națională, această proclamație cheamă pe românii din Ungaria și Transilvania să-și hotărască soarta în cadrul unei Adunări Naționale care se va desfășura în orașul istoric Alba Iulia (care a fost tocmai acela pe care l-a ales drept capitală a regatului său principele tuturor românilor, Mihai Viteazul).

Duminică, 1 decembrie, este ziua fixată pentru alegerea Adunării, pentru care au fost chemați: episcopii români din Ungaria și Transilvania și o parte a înaltului cler al celor două confesiuni românești, cîte doi delegați pentru fiecare societate culturală, cîte doi delegați pentru fiecare asociație de femei, un reprezentant pentru fiecare institut și școală civilă; doi delegați pentru fiecare asociație profesională, un ofițer și un soldat, ca reprezentanți ai armatei, pentru fiecare district, doi delegați pentru fiecare asociație de lucrători, delegați ai Partidului Social-Democrat Român, ca reprezentant al muncitorilor; doi delegați pentru fiecare grup de studenți universitari și cinci reprezentanți pentru fiecare district teritorial.

Astfel, vor fi reprezentate toate clasele care compun societatea din aceste zone. Este lesne de înțeles nerăbdarea cu care se așteaptă o hotărîre, nutrindu-se speranța că ea va fi unirea cu restul poporului român, constituindu-se astfel România Mare".

„Pentru a-i elibera pe frații lor”

Iată și o scurtă informație publicată în ziarul francez *Le Matin*, din 6 decembrie 1918: „Comitetul Național Român din Transilvania a proclamat în Crișana, Banat și Maramureș alăpirea ținuturilor românești la Regatul României.

Drapelul românesc flutură pe toate clădirile publice. Entuziasmul este de nedescris. Pe străzi oamenii plîng și se sărută. Vechile ținuturi săsești (colonies) din Transilvania, care de secole au împărțit suferințele cu românii, cu inima și sufletul iau parte la bucuria lor”.

Cu aceeași dată, 6 decembrie 1918, o telegramă a ministrului Franței în Suedia se referea, în termeni semnificativi, la evenimentele din Transilvania: „Pregătirile pentru Adunarea Națională de la Alba Iulia au fost grandioase. În permanență, trenuri speciale transportau populație română, estimată la 100 000 de oameni, care aclamau România Mare și pe regele Ferdinand. Ziarele relevă entuziasmul debordant și frenezia patriotică, dar marea demnitate a acestei mulțimi [cuvînt ilizibil]. Voi telegrafia îndată după sosirea ziarelor”.

Iată și impresiile de la fața locului exprimate de agentul Consulatului german din Budapesta, într-un raport din 11 decembrie 1918: „În călătoria mea de la Sibiu la Budapesta, am avut ocazia să vorbesc cu diferiți intelectuali români care veneau de la Adunarea populară de la Alba Iulia. Deoarece stăpînesc limba română la fel ca și limba germană și întrucît am călătorit în haină civilă, românii au lăsat la o parte rezerva păstrată față de tovarășii de călătorie, astfel încît povestirile lor au devenit interesante. Comunicările pe care le fac în cele ce urmează provin în special de la arhiepiscopul greco-ortodox de Lugoj și de la un

nepot al cunoscutului conducător naționalist [Ștefan] Pop-Cicio.

La Adunarea de la Alba Iulia a luat parte o masă imensă de oameni din toate părțile Transilvaniei și Banatului. Unii vorbesc de o masă populară de pînă la 100 000 oameni. Chiar dacă acest număr pare exagerat, chiar și numai colosală aglomerație a trenului nostru indică o mare afluență... Toți conducătorii românilor din Transilvania și Banat se declară, din capul locului, pentru o democrație neîngrădită”.

Dintr-un raport al ministrului Belgiei la București, datat 27 decembrie 1918: „Un congres național ținut la Alba Iulia, la 1 decembrie, a declarat unirea completă cu Regatul României a regiunilor românești din Ardeal, regiuni menționate în chiar actul unirii. Se spune că prin Ardeal, se înțelege nu numai Transilvania, ci întreaga regiune situată în teritoriul vechiului regat al Ungariei, locuită de populație românească”.

Acum cîteva zile a venit la București o delegație, pentru a anunța regelui hotărîrea românilor de dincolo de munți. Maiestatea Sa, printr-un decret-lege cu data din acea zi, a consacrat această unire.

Consiliul Dirigent al locuitorilor din Ardeal este autorizat, pînă la unificarea efectivă și totală, să conducă și să administreze problemele de dincolo de munți, cu excepția celor referitoare la politica externă, armată, poștă și telegraf, siguranța generală a statului, circulația financiară, vama și împrumuturile de stat, care vor depinde de guvernul central de la București... [Noile provincii] sînt reprezentate în sinul guvernului de la București, respectiv, prin unu, doi și trei miniștri fără portofoliu...”

În sfîrșit, reproducem cîteva pasaje din studiul Transilvania, datorat reputatului profesor de geografie la Sorbona, Emmanuel de Martone, care avea să îndeplinească

funcția de secretar general al Comitetului de studii de pe lângă Conferința de Pace de la Paris. Concluziile sale sînt o ilustrare a justeței cauzei poporului român, o pledoarie pe terenul adevărului istoric a drepturilor fundamentale ale românilor de a trăi liberi și uniți în vatra lor strămoșească: „Pentru marele public revendicările românești se rezumă într-un cuvînt: Transilvania. Românii au intrat în război înainte de toate pentru a-i elibera pe frații lor ardeleni... Problema Transilvaniei ar putea fi expediată în cîteva cuvinte dacă ne-am mărgini la aspectele generale. Este incontestabil că majoritatea populației o formează românii: măsurile luate de guvernul ungar înainte și în timpul războiului [din 1914-1918] dovedesc în suficientă măsură că un regim de constrîngere forte a fost considerat necesar în această provincie...

Care este situația reală a românilor din Transilvania? Poate fi contestat faptul că ei constituie majoritatea populației.

...Elementul cel mai numeros al populației unui ținut, acela care acoperă cea mai mare suprafață, se pare că trebuie considerat, pînă la proba contrară, ca cel mai vechi și cel mai viguros. Din ziua în care au început să aibă conștiință de sine, românii din Transilvania s-au proclamat descendenți ai dacilor romanizați de Traian... Transilvania, Banatul și Oltenia formează rețuta unde se păstrează [după retragerea aureliană] populația dacă romanizată...

Astfel se poate rezuma etnografia Transilvaniei: este un ținut la obîrșie românesc, unde românii constituie încă trei pătrimi din populație, în ciuda introducerii elementelor maghiare care luptă să se consolideze și obțin succese aparente și în ciuda introducerii elementelor germane care sînt

amenințate de absorbire. Populația românească este nu numai cea mai veche, dar și cea mai viguroasă, pînă într-atît încît regiunea, luată în sine, pare destinată să devină din ce în ce mai românească...

Ideea unei uniri posibile cu frații de dincolo de Carpați a pătruns în satele cele mai îndepărtate ale Transilvaniei... Transilvania românească se află în situația celorlalte naționalități oprimăte din Imperiul austro-ungar. Reprezentanții săi reuniți la Roma¹ cu cei ai cehilor și iugoslavilor și-au proclamat voința de a se uni cu România liberă...

Unirea tuturor provinciilor locuite de români în cadrul unui singur stat a încununat lupta de veacuri purtată de poporul român prin grelele furtuni ale istoriei. Ea a reparat nedreptățile săvîrșite în cursul istoriei de imperiile absolutiste care, sprijinindu-se pe forță sau prin

intrigi diplomatice, prin cucerire sau profitînd de împrejurări defavorabile românilor, au cîștigat părți din teritoriul național românesc. Unirea din 1918 nu a aparținut unei clase sociale, unui partid sau unei grupări politice, ci a constituit actul energetic al întregii națiuni. Ea s-a impus omenirii ca un act de demnitate și de voință conștientă a națiunii române, stîrnind un puternic ecou internațional. Actele naționale ale adunărilor reprezentative din 1918 au fost însușite de puterea de stat și ratificate la sfîrșitul anului 1919, devenind, astfel, acte legale și sub aspect juridic internațional. Subliniind cu fermitate legitimitatea actelor Marii Uniri, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza că „formarea statului național unitar român nu este rezultatul unor înțelegeri încheiate la masa tratativelor, ci rodul luptei întregului popor, însuflețit de năzuința seculară a unității, de hotărîrea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit atîtea generații de înaintași”. ■

¹ Este vorba despre Congresul naționalilor asupriți din Austro-Ungaria, desfășurat la Roma între 9 și 12 aprilie 1918, care a consacrat dreptul fiecărui popor de a se constitui în stat independent sau de a se uni cu statul său național, dacă acesta există deja.

Liviu Rebreanu:

ÎN CLIPA CÎND ROMÂNII DE PRETUTINDENI SE UNESC

Dr. STANCU ILIN

În ianuarie 1919, în atmosfera de entuziasm și mîndrie patriotică pe care o trăia întreg poporul român în urma înfăptuirii actului istoric de la 1 Decembrie 1918, prin care Transilvania se unise pe vecie cu patria mamă, România, la București, apăreau, în cadrul colecției „Scriitori celebri”, condusă de Liviu Rebreanu, două lucrări consacrate marelui eveniment.

Temelia unității

„În clipa cînd românii de pretutindeni se unesc într-o singură țară, sub un singur steag și domn — se arăta în prefața primeia dintre aceste lucrări, intitulată *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul și Bucovina* —, cunoașterea tuturor pămînturilor românești e o dorință generală. Cunoaștem prea bine Ardealul, cunoaștem Bucovina. De pe băncile școlii ni s-a picurat în suflet dragostea pentru țările acestea românești, care gemeau sub jugul străin, ale căror suferințe ajungeau pînă aici zdrobindu-ne inima. Stăpînirile străine însă nu ne îngăduiau să cunoaștem niciodată toată realitatea. Iubirea noastră trebuia să stea înăbușită în inimi, să aștepte ivirea ceasului mare în care va putea izbucni în toată viața, cînd va putea doborî granițele grele înălțate între frați... În momentele acestea o reîmprospătare și o comple-

Un apărător al înaltelor idealuri ale unității naționale: Liviu Rebreanu

tare a cunoștințelor ce le avem despre frații ce vin acasă și despre pămînturile lor trebuie să fie binevenită.”

În capitolul de început al lucrării se spunea, între altele: „Ardealul este leagănul neamului românesc. În cetea naturală, care sînt Carpații, românii, urmașii coloniștilor romani și ai dacilor, au izbutit să supraviețuiască năvălirii barbarilor, să-și urmeze viața lor, să-și păstreze limba și datinile strămoșești. Sub amenințările furioase ale veneticienilor, au trebuit să dăinuiască veacuri multe și grele, să-și oțelească firea, să se obișnuiască a îndura toate furtunile și să se îndirjească pentru a-și apăra pămîntul părintesc. În vremurile acelea, numai românii au putut

spune că «apa trece, pietrele rămîn». Apele au trecut, într-adevăr, lăsînd prăpăd mare în urma lor, rostogolind uneori bolovanii, dar lăsînd pe loc pietrele cele multe, temelia adevărată a neamului.”

După o scurtă prezentare a cadrului geografic al Transilvaniei, „poate cel mai frumos și mai pitoresc colț de pe continentul european”, lucrarea înfățișă, pe baza unor date statistice, întinderea pămînturilor românești, populația, ocupațiile locuitorilor, orașele, industria, agricultura, cultura etc.

Cu privire la învățămîntul în limba română, de exemplu, se arăta că sub dominația maghiară statul austro-ungar „n-a întreținut nici măcar o singură școală care să aibă limba de predare românească. Pentru a putea învăța carte românească și a se ruga în limba românească, românii au fost nevoiți din capul locului să întrețină școlile și bisericile din banii lor proprii, pe cînd statul întrebuința bugetul, la care contribuiau naționalitățile în cea mai mare parte, spre a le distruge naționalicește”. Anual, arăta autorul lucrării, erau închise numeroase școli românești. „Cele ce rămîneau aveau să se lupte cu cele mai neînchipuite greutăți. Impunînd tuturor școlilor învățarea limbii ungarești în proporție cel puțin egală cu cea românească, guvernul năzuia ca încetul cu încetul să cucerască și șco-

lile române rămase, ba încă să obțină propagarea limbii ungurești prin banii strinși din sudoarea țăranilor români". În continuare erau relevate legăturile culturale dintre români de-o parte și de alta a Carpaților, în pofida opreliștilor impuse de autoritățile austro-ungare. „Miscarea culturală românească astfel a mers alături de cea din regatul liber. Cu toate opreliștile, cărțile, revistele românești din România au patruns în Ardeal, răspinzind pretutindeni nădejde și mângiere. În privința aceasta, activitatea scriitorilor români de pretutindeni a fost de cea mai mare utilitate națională. Mulțumită activității lor, s-a menținut unitatea culturală care este temelia unității teritoriale și politice. Cu ani în urmă, cînd oamenii politici poate nici nu întrezăreau înfăptuirea de azi, scriitorii români au propovăduit visul nostru de aur și au înălțat sufețele, arătîndu-le mirajul împlinirii marelui ideal național”.

„Bate inima cea mare...”

Cine era autorul celor două lucrări apărute în ianuarie 1919? Ambele erau semnate Ion Jalea. Căutînd, deci, să răspundem la întrebarea pusă, ne-am adresat academicianului Ion Jalea — dată fiind identitatea dintre numele existent pe cele două lucrări și cel al cunoscutului sculptor, care ne-a mărturisit însă că nu a scris aceste pagini. Rămînea să ne îndreptăm cercetările în altă direcție. O astfel de direcție era indicată de faptul că prefața primei lucrări purta și inițialele L.R. Să fi fost vorba de Liviu Rebreanu? Dar o astfel de scriere nu se găsește înregistrată în bibliografia marelui prozator.

Continuîndu-ne investigațiile în vederea identificării autorului celor două scrieri, am cercetat în amănunt arhiva L. Rebreanu de la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S. România. Și, într-adevăr, două

acte găsite în Mapa III atestă faptul că cel ce a scris și publicat, sub pseudonimul I. Jalea, a fost Liviu Rebreanu. Deci, două lucrări nementionate pînă acum de nici un istoric literar.

Este vorba mai întîi, de o dovadă din 30 ianuarie 1919, prin care librarul-editor H. Steinberg din București confirma „domnului L. Rebreanu, Loco... înțelegerea verbală dintre noi prin care mi-ați cedat dreptul exclusiv de editare a broșurilor dv. semnate cu pseudonimul Ion Jalea. 1. Ardealul. 2. Unirea”, al căror tiraj era fixat la cîte 10 000 exemplare fiecare. La 31 ianuarie 1919, Rebreanu nota, pe versoul documentului, că primise 500 lei „în contul dreptului meu de autor la lucrările prevăzute în față”. Un alt act găsit în același lot de hîrtii, datat 30 martie 1922, confirmă faptul că, la 23 ianuarie 1919, „s-a tipărit și broșat o ediție de 9813 ex[emplare]” din cele două lucrări, prozatorul semnînd pentru primirea drepturilor de autor cuvenite.

Aceste două scrieri din 1919 aduc noi mărturii ale dragostei lui Liviu Rebreanu pentru pămîntul natal, pentru istoria poporului ale cărui idealuri le-a slujit prin scrierul său. Ele fac, totodată, dovada conștiinței scriitorului-cetățean,

exponent al sentimentelor patriotice ale unei întregi națiuni. Cum se știe, în perioada înfăptuirii Unirii din 1918, scriitorul a publicat și volumul *Horia, Cloșca și Crișan* (București, 1918), destinat „să servească la popularizarea celei mai dureroase și mai înălțătoare tragedii din istoria Transilvaniei”. Definitivată în 1915, cartea s-a tipărit „de-abia azi, după izbîndirea unirii cu Ardealul”. Ea a fost republicată în 1919, sub titlul *Răscoala moșilor*. În redactarea ei, după cum consemna scriitorul, a folosit mai multe izvoare. „Dar cea mai folositoare ne-a fost *Revoluția lui Horia* de Nicolae Densușianu. Am întrebuițat-o cu dragoste și cu prisosință, iar pe-alocuri am reproduș chiar pasagii întregi dintr-însa”.

Dragostea neștirbită a scriitorului pentru Transilvania, pentru oamenii meștegurilor născuți s-a manifestat în mod statornic. Cu mare amărăciune nota scriitorul în jurnalul său vestea răpirii de către Ungaria horthyistă a unei părți din Transilvania de nord prin odiosul Diktat fascist de la Viena: „Sfîrșimarea graniței naturale a Transilvaniei a răscolit pînă în adîncime neamul românesc... Mu-

(Continuare în p. 11)

NAȚIUNEA ROMÂNĂ UNA

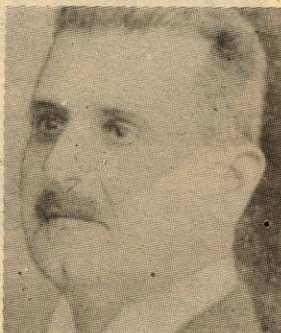
GH. UNC

Apărut la Arad, în urmă cu trei sferturi de veac, mai precis, la 1 ianuarie 1911, avind ca director pe Vasile Goldiș, cunoscutul fruntaș politic transilvănean, ziarul Românul a jucat un rol important în lupta poporului român pentru eliberare și unitate națională, preluind și ridicind pe trepte superioare tradițiile înaintate ale presei militante românești din Transilvania, ilustrate, în timp, cu strălucire de Gazeta de Transilvania, Tribuna și alte publicații care au ținut vie flacăra idealurilor de progres și libertate ale poporului nostru. În articolul-program, ziarul nou-înființat își propunea drept principal obiectiv „întărirea conștiinței naționale prin luminarea suferințelor asupra marelui adevăr că drepturile naționale sînt condițiunea neapărat necesară pentru progresul economic și cultural, pentru fericirea oricărui popor”.

Eliberarea „prin noi înșine”

Rolul și influența ziarului în opinia publică au sporit în chip simțitor după 5 martie 1912, cînd prin fuziunea sa cu Tribuna, Românul a devenit organul oficial de presă al Partidului Național Român, în jurul său concentrîndu-se toate forțele publicistice ale vremii, „nu numai cele de aici, din Transilvania, ci și multe din România”, cum se preciza într-un articol apărut în acea perioadă, publicația fiind susținută „de tot ce are neamul românesc distins, ca reputație morală și literară”.

De la început, Românul s-a afirmat ca o tribună de

Principalul animator al ziarului Românul: Vasile Goldiș

luptă activă în vederea realizării unității naționale, ideile cuprinse în numeroasele articole publicate în anii premergători primului război mondial prevestind evenimente ce aveau să se petreacă în Europa anului 1918. În articolul *State naționale*, de pildă, publicat în toamna anului 1912, se sublinia că majoritatea statelor naționale care au luat naștere în secolul XIX „s-au format pe ruinele altor state mari, poliglote” și că acest proces va continua pînă cînd vor fi realizate „definitiv aspirațiile naționale ale tuturor popoarelor în Europa”. În acest context, un alt articol, apărut în vara anului 1913, evidenția că „problema românească este aceea care va fi cea dintîi la rînd... Împrăștiat prin împărății vecine, abia jumătate dintr-însul avîndu-și, în statul său independent, puțința liberei dezvoltări naționale, neamul românesc întreg... își frămîntă sufletul în căutarea izbăvirii”.

Răspunzînd imperativelor vremii, Românul s-a pro-

nunțat, de la început, pentru intensificarea mișcării de rezistență împotriva împărilor. În paginile sale revenea mereu ideea că libertatea și unitatea națională se puteau obține nu prin „bunăvoința asupritorilor”, ci „prin noi înșine”, pe calea luptei active a întregului popor român. *Ne cheamă lupte noi*, se intitula articolul apărut în vara anului 1913, sub semnătura lui N. Iorga și în care se arăta: „Pentru România chestia Ardealului e o chestie de existență... Atacurile ungarilor devin tot mai furioase și se pare că Viena n-are nimic de obiectat: școalele ni se nimicesc, cartea românească e oprită..., nouă nu ne rămîne decît un singur drum — lupta”. Tot atunci și în același spirit, Octavian Goga scria: „De la încheierea dualismului¹, care a fost cea mai arbitrară nesocotire a aspirațiilor noastre politice și pînă astăzi, noi am fost lăsați la discreția guvernanților unguri, ce și-au pus în lucrare aparatul lor de desființare națională sub ochii factorilor conducători ai monarhiei, care în afară de tre-cătoare asigurări platonice, nu ne-au ușurat niciodată soarta politică. De decenți încoace se urmează politica agresivă a guvernelor ungare față de noi sub ocrotirea Vienei... Am fost bruscați pe vremea memorandumului și aruncați în închisori, ne-au desființat școlile, ne maghiarizează biserica și așa, zi de zi, se adaugă o nouă verigă la lanțul suferințelor din bătrîni”.

Colaboratorii din jurul Românului au propagat, număr de număr, tactica luptei politice active, deschise,

¹ Magazin istoric, nr. 3-4/1986.

singura în măsură să ducă la împlinirea idealului de libertate și unitate. Concludent în acest sens este articolul *Problema românească* apărut în iunie 1913, prin care se lansa următorul îndemn: „Cu cât vom cheltui mai multe forțe pentru propaganda națională, cu atât mai repede trebuie să vedem răsărind roadele ei... Fiecare an trebuie să aibă acțiunea lui, fiecare anotimp sau fiecare lună trebuie să producă o nouă manifestare a nemulțumirii noastre politice. Fiecare săptămână, fiecare zi chiar, trebuie să reamintească lumii prin o mișcare, un gest, o ști-re oricât de neînsemnată că aici trei-patru milioane de nemulțumiți aspiră la un viitor mai bun. Trebuie să infiltrăm și noi, picătură cu picătură, în conștiința europeană ideea că pace și liniște nu va fi, pînă cînd problema românească nu va găsi o soluțiune liniștitoare și dreaptă”.

Măria Sa Poporul

Pornind de la experiența trecutului, colaboratorii ziarului arădean au văzut în popor, în milioanele de țărani și muncitori români temelia succesului luptei de eliberare națională și de dreptate socială. Ideea orientării spre popor, spre atragerea mase-lor la luptă se degajă cu pu-tere încă din primele numere ale ziarului. De pildă, în articolul *Adunări de protestare*, publicat în ianuarie 1911, se făcea următoarea corelație între conducători și popor: „Conducătorii politici ai unui popor sînt reduși la absolută neputință dacă masele stau în nemiscare... Mișcarea maselor trebuie să dea nu numai justificarea, ci în-demn acțiunii conducătorilor, care cu atât mai efectiv vor reprezenta aspirațiunile naționale ale poporului nostru, cu cît acele aspirațiuni vor rezulta cu mai multă tărie din însăși masele poporului”. Ideea contactului cu masele a fost reluată în articolul *3/13 Mai*, consacrat împlinirii a 64 ani de la revoluția română din 1848, subliniindu-se că „dacă cele câteva sute de intelectuali [care au pregăt

și condus evenimentele revoluționare din 1848] nu s-ar fi pus în contact cu acest imens rezervor de energie care este poporul nostru, zadărnice ar fi fost toate preocupările lor”. Articolul se încheia cu o concluzie de mare valoare practică, izvorită din experiența istorică a românilor: „Ori de cîte ori viața acestui neam a-junge într-un impas, ori de cîte ori o mare chestiune de ex-istență a lui bate la ușă, să nu așteptăm mintuirii de la abilități diplomatice sau de la mila unuia și altuia, ci să ne adresăm cu încredere Lui [poporului]. Să consultăm Po-popul. El va oferi mijloace pentru apărarea propriei sale cauze, iar în contact cu El, în asemenea momente, cei mai nehotărâți și sceptici dintre noi, pot să devină niște lei”.

Dînd expresie acestui crez, Vasile Goldiș, directorul publicației, scria într-un articol apărut într-unul din primele numere și adresat țărănimii, pe care o chema să se grupeze în jurul P.N.R. și al nou-lui său organ de presă. „Nu voi cunoaște osteneală întă-rind sufletele voastre în iubi-rea de neam, ci mai virtuos voi năzui să intre în căsuțele

8/21 noiembrie 1918: numărul publicației arădene în care a apărut convocarea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia; imaginea din prim-plan, ca și celea din paginile 5, 7 și 13 reprezintă aspecte de la serbările Unirii care au avut loc în decembrie 1918, în diferite localități transilvănene

voastre lumina, să afle sălaș în inimile voastre nădejdea dreptății”.

Gruparea din jurul zia-rului *Românul* a primit cu simpatie lupta pentru dreptate socială și emancipare națională desfășurată de so-cialiștii români. Redactorii săi participau adesea la reu-niunile muncitorilor români, publicînd reportaje ample despre desfășurarea lor. Sub titlul *De la serata muncito-rilor români de la Arad*, în numărul din 20 martie 1912, ziarul informa despre con-ferințele de propagandă so-cialistă, urmate de șezători culturale, ce avuseseră loc. Tot în acele zile, sub titlul *Lupta pentru drepturi, Ro-mânul* relatea despre o de-monstrație organizată la A-rad, de către mii de munci-tori care „au părăsit atele-rele, alergînd cu însufleșire în stradă”, pentru a-și cu-ceri drepturile de care erau lipsiți.

Din aceeași preocupare, de a antrena forțe cît mai largi în lupta pentru eliberare națională, *Românul* a acor-dat o atenție deosebită rolu-lui femeilor în cadrul luptei pentru emancipare socială și

națională. Articolul *Femeia română*, apărut în ianuarie 1911, arăta, printre altele: „Tu, femeie română, ai sfînta chemare să crești luptători. Să vadă copilașii voioși din privirile voastre duioase de mamă durerea de neam, să soarbă din vorbele voastre dorul de luptă, să plece din pragul cuibului dulce al casei părintești cu hotărîrea bărbătească de a învinge ori a muri”.

„Nume scumpe tuturor românilor”

Ziarul a oglindit pe larg strînsa unitate dintre românii din teritoriile subjugate și cei din Regatul român, a cultivat în rîndul maselor ideea adîncirii solidarității românilor din Transilvania cu frații lor de peste Carpați, lupta lor comună pentru împlinirea idealurilor de libertate și unitate națională. Elocvent în acest sens este articolul *Solidaritate*, apărut în noiembrie 1912, în care se arăta că „această solidaritate pentru noi prețuiește mai mult ca orice. În ea noi vedem tot mai clar biruința firească a luptelor ce purtăm, chezașia victoriilor de mîine. Cînd un popor întreg de 12 milioane suflete cere într-un singur glas desrobirea politică și culturală a fraților lor... aș vrea să văd și eu puterea care să i se opună”.

Articolul *Lămuriri*, publicat de V. Goldiș la începutul anului 1913, reafirma, în fața întregii lumi, că națiunea română din Transilvania „etnicește și culturalicește se simte și se știe una cu întreg neamul românesc de pretutindeni, una națiunea română, care alăturește statul român independent. Toate suferințele și toate bucuriile fiecărei părți din acest neam din cadrele oricărei organizațiuni de stat se resimte în chipul cel mai firesc de către neamul întreg”. România — conchidea autorul articolului — „este fără iubiți a fraților noștri, cu care ne simțim una sufletește”.

În paginile ziarului au apărut, de asemenea, infor-

mații despre realitățile din România, inclusiv prin intermediul unor rubrici speciale ca: *Fapte și lucruri din România*, *Din România*, *De la frații din România* etc.

Sentimentul de solidaritate națională a crescut în intensitate după Pacea de la București (august 1913), care a marcat începutul desprinderii României de coaliția Puterilor Centrale și apropierea de Tripla Înțelegere (Antanta). În acest context, *Românul* consemna, cu vădită satisfacție și încredere în viitor, că „România va avea forța ca să apere interesele românismului întreg, a cărui soartă va fi de aici înainte inseparabilă de soarta României”. Ideea va reveni mereu în paginile publicației arădene. Astfel, în ajunul primului război mondial, după ce constata că „unitatea sufletească și culturală a întreg neamului românesc e un fapt împlinit”, *Românul* scria următoarele: „Și mai virtos ochii noștri plini de admirație sînt așintîți spre mîndrul Regat al României, cetatea puternică și pavidă existenței naționale nu numai a românilor care trăiesc într-însa, ci a întregului neam românesc. Istoria ei a fost și este istoria noastră și marile suflete care au înălțat Țara sînt adorate de noi înlocmai ca de frații noștri din Țară. Numele lui Ștefan cel Mare și a lui Alexandru cel Bun și a lui Mircea Vodă și a lui Mihai Viteazul sînt nume scumpe tuturor românilor”.

„În marile interese ale neamului românesc”

Pentru conduita sa hotărîtă de apărare a intereselor românești din Transilvania, *Românul* a avut de înfruntat în numeroase rînduri adversitatea guvernanților austro-ungari. S-a mers pînă acolo, încît la 10 martie 1916, deoarece Vasile Goldiș a refuzat să iscălească declarația de fidelitate față de monarhia dualistă, iar ziarul pe care îl conducea se

dovedise cea mai activă tri-bună de propagandă în lupta pentru libertate și unitate națională, *Românul* a fost suspendat. A reapărut abia la 8 noiembrie 1918, în zilele în care Transilvania se afla în plin proces național-revoluționar în vederea unirii ei cu România. Din primul moment, *Românul* s-a pus în slujba Consiliului Național Român Central, în paginile sale fiind publicate și popularizate toate documentele elaborate de acest for suprem, „care reprezintă voiața poporului român”. Chiar din primul număr al noii serii, *Românul* a proclamat cu hotărîre principiul autode-terminării națiunii române: „După veacuri de iobăgie — se scria în articolul intitulat simbolic *Înviere* —, apăsare și umilire ajunsă și neamul românesc din leagănul obîrșiei sale de a dispune liber de soarta și de viitorul său”.

Prin numeroase articole, *Românul* a susținut activ acțiunea de organizare a consiliilor și gărzilor naționale, organisme emenate din voiața maselor, care au înlocuit vechile organe administrative austro-ungare și au pregătît actul unirii Transilvaniei cu România. „Neamul ne cheamă azi la lucru și, prin glasul Consiliului Național, ne îndeamnă tot mai înțetît ca să ne strîngem rîndurile..., să ne organizăm politicește, afirmîndu-ne conștiința vie națională, sub vraja ideilor cuprinse în programul actual al Consiliului Național Român, și militărește, în garda națională, pentru ca ideile să le putem înfrunța în fapte. Să nu rămîie colț românesc strădîn de această mișcare mare de la care așteptăm fructul luptelor seculare: totala desrobire și consolidarea neamului românesc”, îndemna unul din articolele publicate în acele zile.

Apelul de convocare a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia a fost tipărit cu majuscule pe prima pagină a ziarului, care și-a concentrat eforturile în vederea mobilizării maselor în număr cît mai mare la istorica adunare plebiscitară: „Toată suflarea

românească să grăbească la Alba Iulia", se arăta în editorialul din 28 noiembrie 1918. Acolo se va pune „pe vecie temeliea fericirii neamului românesc”, deoarece adunarea „va înfăptui idealul mare al unității naționale, de care au visat moșii și strămoșii noștri”.

În spiritul celor mai înaintate idei ale vremii, articolul *Socialiștii români*, semnat de redactorul-șef Ioan Clopoțel, sublinia prezența activă a muncitorimii organizate în „marile și veșnicile interese de viață ale neamului românesc... Întii de toate noi îi considerăm pe socialiștii români ca o parte integrantă a poporului nostru, o parte organică vie, de la a cărei funcțiune normală depinde structura societății noastre”.

1 Decembrie 1918, data când la Alba Iulia s-a întrunit Marea Adunare Națională a românilor transilvăneni, acea „uriasă simfonie a conștiinței naționale”, cum arăta *Românul* într-unul din articolele sale, va rămâne „până la sfârșitul veacurilor zi memorabilă în istoria neamului românesc, căci în această zi s-a desăvârșit unitatea națională a românilor”.

Colecția ziarului pe toată durata apariției sale închide în sine, „ca într-un sanctuar, amintirea unui trecut de glorie”, cum se arăta cu mândrie în articolul publicat în numărul din 30 mai 1921, prin care *Românul*, considerându-și misiunea îndeplinită, își anunța încetarea apariției sale. Timp de aproape un deceniu, ziarul a fost un factor activ de mobilizare și dinamizare a conștiinței maselor în lupta pentru împlinirea înaltelor aspirații de libertate și unitate națională. Judecând din perspectiva celor trei sferturi de veac ce s-au scurs de la apariția publicației, se poate spune că în cronică marelui eveniment de la 1 Decembrie 1918 — care a permis poporului nostru să se înscrie pe noi coordonate de dezvoltare istorică — *Românul* a marcat una din paginile cele mai luminoase. ■

LIVIU REBREANU: ÎN CLIPA CÎND ROMÂNII DE PRETUTINDENI SE UNESC

(Urmare din p. 7)

tilarea Ardealului însă a lovit toate inimile, parcă neamul întreg ar simți că în Ardeal bate inima cea mare... Și iată-mă iarăși cu rădăcinile în afară de statul român”.

În acel an 1940, Rebreanu și-a exprimat, de asemenea, în mod public îngrijorarea față de atacurile revanșarde ale horthyștilor și hitleriștilor la adresa suveranității României, în discursul de recepție de la Academie (29 mai 1940), în care s-a referit la cei care „nu scapă o ocazie fără a ponegi începuturile și trecutul [poporului român] ca să ne poată apoi contesta pămîntul”. Discursul său de recepție a fost primit cu deosebit interes. „Iorga zice, nota Rebreanu la 2 iunie 1940 în același jurnal, că va propune să fie tradus discursul meu în patru limbi și răspîndit drept cea mai bună propagandă românească”.

Un document necunoscut, aflat în aceeași arhivă Rebreanu de la Biblioteca Academiei, aduce o serie de precizări privind contextul în care scriitorul și-a redactat și pronunțat discursul de recepție, în care — cum am văzut — a considerat necesar să se refere și la cei care falsificau și denigrau istoria poporului român. „Anul trecut — nota scriitorul — un istoric ungar [Al. Domanyvski] a tipărit în limba franceză o carte de câteva sute de pagini [*La méthode historique de M. Nicolae Iorga*, Budapesta] în care, sub pretextul și sub masca unei polemici cu d.N. Iorga, batjocorea științific neamul românesc și-i tăgăduia dreptul de a stăpîni pămîntul pe care trăiește. Cartea s-a trimis nu numai istoricilor de seamă, dar și multor personalități literare, științifice și politice din toate țările, căutînd și

poate izbutind în parte să zdruncine unele credințe în dreptatea noastră. Acum recent un profesor francez [P. J. Thomas], care a funcționat mai mulți ani la Universitatea din Cluj ca oaspete al guvernului român, a tipărit un volum de asemenea de câteva sute de pagini [*Les Roumains, nos alliés ?*, Paris, 1939], în care ponegrește țara și poporul român și conchide că Transilvania trebuie să se întoarcă sub stăpînire ungurească.

Nu știu ce a făcut, ce face sau ce are de gînd să facă oficialitatea românească, adică Ministerul propagandei, poate și cel al minorităților, în sarcina căruia cade să se ocupe de lucrurile acestea. Nu încape îndoială că astfel de cărți nu se pot anihila prin notițe sau articole de gazetă și nici prin broșuri mai mult sau mai puțin inspirate”. Subliniind necesitatea ca unor astfel de denigrări să li se dea răspunsul cuvenit, Rebreanu arăta că „în cazurile acestea, eu cred că Academia Română e cea mai chemată să reacționeze cu greutatea necesară. Ea ar putea lua inițiativa unor replici serioase documentate care să aibă răsunetul cuvenit și dincolo de graniță. Astfel de cărți, elaborate de istorici valoroși, nu de polemici, ci de documentare corectă, tipărite și distribuite, prin îngrijirea Academiei, tuturor personalităților de vază din lume, ar servi aievea cauza românească. Convinș că prin asemenea activitate Academia noastră nu s-ar abate deloc de la menirea ei, îmi permit a supune atenției d-voastră sugestia aceasta”.

Descoperirea acestor două lucrări necunoscute pînă acum în bibliografia marelui scriitor aduce, astfel, noi precizări privind publicistica sa militantă, în slujba idealurilor unității și independenței naționale a țării. ■

TOȚI S-AU GÎNDIT LA UNIREA CEA MARE

VASILE COMAN

Sfîrșitul secolului XIX și începutul celui următor a însemnat pentru românii din Transilvania o epocă de mari tensiuni și confruntări între forțele oprimate austro-ungare și hotărîrea tot mai puternică a poporului de eliberare de sub dominația străină și de unire în hotarele românești. Nu era român care să nu dorească și să nu se simtă angajat în înfăptuirea acestui ideal.

Memorandiștii fuseseră condamnați, dar ideile lor, pe care le-au afirmat cu tărie și le-au apărut, au ajuns cunoscute întregii lumi. Acuzatorii lor au devenit ei înșiși acuzați de nedreptăți și asupririle făcute în numele unui imperiu bicefal. Chipul unei Daco-Români, care să-l cuprindă pe toți românii, prindea deja contur în mintea și sufletul tuturor. Înainte de a se auzi la Alba Iulia cuvintele: „Vrem să ne unim cu țara”, rostite de o sută de mii de reprezentanți ai poporului român, aceste cuvinte au răsunat în tot Ardealul, în cîntece și manifestări populare. Alba Iulia, Arad, Blaj, Brașov, Cluj, Oradea și Sibiu deveniseră adevărate centre care polarizau vreile românilor ardeleni și din care pornea, ca o rază luminoasă, voinea de dreptate și libertate. Numeroase personalități s-au ridicat și au devenit în acest timp făclieri ai acestor idei înfăptuitoare, luptători neînfricați pentru marelui ideal. În rîndul acestora se afla, la hotarul de vest al țării, la Arad și Oradea și Roman Ciorogariu, viitorul episcop al eparhiei Oradea (1920-1936).

Roman Ciorogariu — neobosit luptător pentru Unire

Puterea de viață a României muncitoare

Roman Ciorogariu își trage obârșia din ținutul frământat al Munților Apuseni. Părinții săi, nemaiputînd suporta nedreptatea și sărăcia la care erau supuși moșii, au descălecat spre locurile de șes din jurul Aradului, unde nădăjduiau să ajungă la un trai mai liniștit și mai îndestulat. S-au așezat în comuna Pecica; aici, la 6 decembrie 1852, s-a născut fiul lor Nicolae, care, mai târziu, va primi numele monahic Roman.

După studii făcute în țară — școala primară în sat și preparandia la Arad — a urmat, ca bursier, cursurile de teologie și filozofie la universitățile din „Lipsca” (cum numeau pe atunci românii Leipzigul) și Bonn. Încă în anii de studii fiind, manifesta un interes deosebit pentru evenimentele istorice de

excepție pe care le trăiau românii. Pe o foaie de carte, el făcea, la începutul anului 1878, următoarea însemnare: „Plevna, Rahova, Vidin... Ce glorie! Sîngele românesc nu s-a vărsat în zadar!”

Timp de 37 ani a dezvoltat o activitate didactică bogată, avînd o concepție superioară despre rostul școlii și culturii în viața unui popor. În acest timp, școala confesională din Transilvania era un fel de cetate de apărare a ființei și graiului românesc, mai cu seamă în anii de după instaurarea dualismului austro-ungar, cînd o seamă de măsuri, tindeau la deznaționalizarea poporului român. „Cultura — spunea Roman Ciorogariu — dă viață conștiinței naționale, iar starea economică este nervul motrice al fiecărei mișcări populare. Fără această bază nu vom putea ajunge în veci la o politică independentă, ci veșnic vom fi aserviți relațiilor externe, problematice pentru noi”. A scris aproape la toate ziarele și revistele ce apăreau în acel timp în Transilvania, fiind apreciat și citit cu multă plăcere pentru „verva lui intelectuală, a dîncimeii în gîndire și ușurința în expresie”, cum îl definea Ioan Clopoțel.

La alegerea lui ca membru de onoare al Academiei Române, la 12 iunie 1921, istoricul Ioan Lupaș arăta: „Timp de o jumătate de veac, Roman Ciorogariu a purtat un strălucit condei de ziarist, luptînd cu cuvîntul și cu condeiul pentru apărarea intereselor românești, adeseori greu primejduite de penetrația sistematică a elementelor străine”.

Scrisul său sugestiv, plin de metafore, uneori cu ac-

cente de tunet, a fost apreciat de scriitori ca Gala Galaction, sau de savanți ca Sextil Pușcariu, care îl numea, în memoriile sale, „moșneagul iubitor de soare”. Ziarul în care și-a expus de preferință convingerile în slujba crezului național românesc a fost *Tribuna*. Îi plăcea să se socotească „tribunist” (își spunea chiar „oțelist”, deoarece se raliase de la început partizanilor activismului politic al Partidului Național Român, combatând pasivismul¹). A colaborat, de asemenea, la *Cele Trei Crișuri*, la *Tribuna poporului*. Articolele sale, purtând titluri ca: *Răsăriți din vremuri grele, Alianța popoarelor*, *Rădărit de soare* sînt o pledoarie pentru unitatea națională, pentru lupta neîncurmată ce trebuie dusă pentru atingerea acestui țel.

În scrisul său se exprima grija pentru propășirea poporului, propășire pe care o vedea în primul rînd prin dezvoltarea industrială și rolul crescînd al muncitorimii: „Pînă nu se va industrializa și comercializa țara — arăta el, în 1919, în lucrarea cu caracter memorialistic *Zile trăite* — românul tot salazherul străinului va fi, iar țara teren de exploatare pentru dușmani”. Cu alt prilej, nota: „Numai o Românie muncitoare are putere de viață în noua constelație a lumii”.

O zi memorabilă

Vederile sale democratice răzbat din numeroase acte pe care le-a emis în calitate oficială pe care a avut-o. Astfel, după unirea de la Alba Iulia, a dat circulara cu nr. 1454/1918, arătînd marile binefaceri ale unității naționale: „Îndeosebi să se remarceze din această hotărîre democrația curată care împărtășește pe popor de toate drepturile politice, dînd vot universal și egal întreg poporului fără deosebire de stare sau clasă, începînd de la alegerile comunale pînă la cele parlamentare și pămînt, după ceea ce se va sta-

bili, ca tot omul să aibă parte de pămîntul țării”, iar în punctul 7, circulara prevedea: „Noi nu rîvnim asupra popoarelor străine care ar cădea sub stăpînire românească, ci mai vîrtos vrem să le respectăm toate drepturile la limba și vrerea lor, să trăim pașnic împreună, dezvoltîndu-ne fiecare spre fericire”.

În ziua de 1 Decembrie 1918, mulți bihoreni au luat parte la Adunarea de la Alba Iulia, în frunte cu reprezentanții lor de seamă; între ei și Roman Ciorogariu, care a avut astfel bucuria de a-și vedea — alături de compatrioții săi — visul și lupta împlinite, de a fi părtaș la acest mult dorit eveniment.

Dar pentru părțile de nord-vest ale Transilvaniei proclamarea unirii de la Alba Iulia avea să fie urmată încă de o lungă și grea pătimire. Stăpînirea ungărilor a adoptat măsuri extreme. Mulți dintre români au fost arestați, alții au fugit la rude sau cunoștințe. Au căzut martiri ca dr. Nicolae Bolcaș și dr. Ioan Ciordaș din părțile Beiușului. Roman Ciorogariu a fost condamnat la moarte.

Ziua de 20 aprilie 1919, cînd armata română a intrat în Oradea, a rămas unul din

cele mai importante momente din istoria acestui oraș de la hotarul apusean al țării. Cu mare și negrăită bucurie, Roman Ciorogariu a întîmpinat pe ostașii români arătînd: „.... Astăzi se înfăptuiește și pe acest pămînt idealul unirii. Nici o parte a românismului nu a fost expusă atît de mult pieirii ca Țara Bihorului. Astăzi [ei] își primesc răsplata pentru eroismul cu care s-a păstrat limba și legea străbună la aceste margini... Armata română vine în numele civilizațiunii, să împlinească dreptul popoarelor, promulgat de marele areopag, constituit la Versailles... Ne rugăm să fie cuprinsă în misiunea aceasta civilizatorică — arăta el în continuare — și ocrotirea elementelor de ordine ale concetățenilor noștri maghiari, care au suferit împreună cu noi”.

Momentele pe care le-am evocat aici din viața și activitatea lui Roman Ciorogariu sînt doar cîteva fire din țesătura vieții lui, bogată în împliniri pentru cauza unirii celei mari. Multe dintre ele apar în scrierea memorialistică *Zile trăite*, din care redăm în continuare cîteva semnificative pasaje evocînd Adunarea de la Alba Iulia, la care a participat în cali-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1978.

tate de delegat al județului Bihor. Întreruperile le-am marcat cu trei puncte.

La Alba Iulia

Toate circumscripțiile electorale aleg câte 5 delegați prevăzuți cu mandate în regulă, după practica delegaților de la conferințele naționale. Mai departe protopopii, delegații centrelor culturale, după norma circulară dată mai înainte. Din toți aceștia s-au făcut cam două sute delegați din Biharia... Membrii consiliului cu cîți au încăput, am plecat în 28 noiembrie în vagon special peste [pentru] Arad, împodobiți cu tricolor românesc și între cîntece naționale...

De la Arad am plecat a doua zi dimineața cu mare alaiu, eu modest uspătoiu între atîtea celebrități răsărite sub soarele libertății. Trenul [era] împodobit cu trielor și tixit de imensa lume ce s-a adunat. În definitiv [în cele din urmă] am plecat cîți am încăput în tren. Un ofițer de gardă, nepotul meu Eugen Ciorogariu, cu un pluton însoțește trenul, podurile și linia ferată [fiind] păzite de gardele noastre. La gările pavoazate ovaționează satele, venite să facă onorurile, șoselele de-a lungul trenului [sînt] traversate de parcurile vehiculor lui Mackensen. Cu un cuvînt mers triumfal la Alba Iulia... [Aici] primire regală cu discursuri, onori militare date de o companie... purtînd eşarfă tricoloră. Tot orașul [este] pavoazat, am putea zice îmbrăcat în tricolor. Valuri de oameni frămîntă sub picioarele lor noroiu zăpezii topite, aclamări și ropotul goanei de automobile și trăsuri umplu văzduhul. Intrăm pe poarta cetății pe care a intrat odinioară Mihai Viteazul, sub boltitură temnițe fioroase de unde au fost Horia, Cloșca și Crișan duși la roată, iar acum stau de gardă moții, cu priviri aprinse, în sumane moțesti, cu pușca la umăr și căciula de miel împănată cu tricolor, iar sus pe bastioane aceleași figuri vii... evocă vedenii din epopeea romană.

După noi, ziua-noaptea, pînă în dimineața de 1 Decembrie aduc trenurile tixite, miile de români de la Dunărea bănățeană pînă în Solnoc Dobăca și din creștetul Bihorului pînă în creștetul Carpaților, într-o pitorească variantă de porturi țărănești. Dar masa poporului din centrul Ardealului vine călare, în căruțe și pedestru, cu desagați în spate, din depărtări mari, la vestea minunată ce s-a arătat în Alba Iulia. Noaptea e luminată de focuri de bucurie jur-împrejurul Alba-Iuliei, iar în dimineața zilei de 1 Decembrie... a crescut lavina la mai bine de o sută de mii suflete.

Două zile a ținut sfatul pregător pentru precizarea hotărîrilor. În acest sfat a luat parte consiliul național întregit cu reprezentanții socialiştilor români, delegații basarabeni și bucovineni și o pleiadă din generația mai tînără. În acele zile mari, cînd Ardealul a văzut deschise porțile unirii cu țara mamă, [nimeni] nu s-a mai gîndit... decît la unirea neprîhînită de gînduri lăturănice. Consiliul central din Arad cu această hotărîre a venit la Alba Iulia și suta de mii de români din toate colțurile Ardealului și Banatului la această unire a venit la Alba Iulia, să o încheie prin actul plebiscitului. Adunarea avea numai să ratifice această voință, această poruncă a Ardealului...

Ziua unirii naționale se începu cu serviciu divin în ambele biserici. La noi corul întonează... *Deșteaptă-te române!* La „murim mai bine, în luptă” se înalță minile spre jurămint și joară [jură] toți cu lacrimi în ochi... Un tablou viu al istoriei neamului românesc.

La ora 10 se deschide adunarea în sala casinoului militar din cetate. La masa prezidențială, pe un podiu, ocupă loc consiliul național cu episcopii și socialiștii Flueraș și Jumanca, în frunte cu președintele partidului național, George Pop de Băsești, badea George al Ardealului, trecut prin temnițele Văfului, carele, de la moartea lui Ioan Raț, prezi-

dează conferințele naționale și acum își ia cununa răsplății pentru credința cu care și-a slujit neamul. În sală, cei 1 200 delegați ai bisericilor, instituțiilor culturale și ai poporului. Pe galerii [la galerie], sclipicioase femei și afară, pe cîmpul lui Horia, 100 000 țărani sub drapele naționale așteptînd evanghelia nouă a libertății...

Într-o atmosferă încordată, cu lacrimi în ochi, deschide adunarea bătrînul președinte. Întîi vorbitor Ștefan C. Pop descrie în culori vii suferințele neamului și desvăluie chipul „României mari, Goldiș cu glas puternic ridică în fața adunării tablele legii cei noi, hotărîrile din Alba Iulia, Maniu motivează aceste hotărîri într-o parafrază luminoasă. Un prîsel de tipograf, Jumanca, surprinde lumea cu glasul lui sonor, argintiu și cu o dicție românească curată. Declarația lui, făcută în numele socialiștilor români, că aderă la actul de unire cetit de Goldiș, pentru că ei sunt mai înainte români și numai [după] aceea socialiști, e acoperită de un orcan [furtună] de aplauze, ce a întrecut pe toate cele de mai nainte. În numele bisericilor române fac declarația de aderare episcopul Ioan Papp și D. Radu. Deasupra acestor discursuri răsună din galerii și din grosul salei cuvîntul de ordin „fără condiții”...

Pe platoul de lingă cetatea Alba Iulia, unde cu 134 ani mai în urmă au fost frînti în roată Horia, Cloșca și Crișan, în prezența a 2 000 țărani aduși de învingătorii răscoalei țărănești să asiste la înfricoșatul act și de unde au fost aruncate bucățile trupurilor sfîșiate în cele patru regiuni ale lumei, ca pildă de îngrozire rebelilor iobagi, așteptau acum 100 000 de țărani liberi. În loc de roată erau patru podiuri în cele patru regiuni, de pe care doi vladici și alți doi heroizi vesteau în cele patru regiuni ale lumii hotărîrile unirii. Unirea tuturor românilor într-o Românie mare trup s-a făcut. ■

„De prin vremuri mulți veniră, începînd cu acel oaspe
Ce din vechi se pomenește, cu Darius a lui Histaspē“.

M. Eminescu, Scrisoarea III

2 500 ani de la primele atestări istorice ale luptelor geto-dacilor pentru libertate și independență

EROISM NEPIERITOR

PETRE ALEXANDRESCU

Primăvara anului 514 î.e.n. Suza — una din numeroasele capitale ale întinsului Imperiu persan, din vremea lui Darius I freamătă de tumultul oștilor. Aproape 700 000 oșteni (potrivit estimației lui Herodot) — pedestrași și călăreți, recrutați din toate satrapiile (provinciile) Imperiului persan — așteaptă semnalul de plecare în marea expediție pe care regele o plănuiește. Flota feniciană și cea grecească se alătură armatei terestre, realizînd — peste strîmtora Bosphor — cel mai mare pod de vase cunoscut pînă atunci. Peste

acest pod, urlașă armată s-a scurs zile în șir, îndreptîndu-se spre miază-noapte, la Dunăre și de acolo mai departe, în țara scitilor.

Semnificația expediției pentru țara noastră este cu totul deosebită. Căci prima atestare istorică ce îi înregistrează pe geți în istoria antică este tocmai evenimentul dirzel rezistențe opusă de ei armatei regelui persan Darius I, în expediția pe care acesta o preconiza împotriva scitilor — populație ce sălășluia în întinsele stepe din nordul Mării Negre și Caspice.

Între Beidaud și Agighiol

„Înainte de a ajunge la Istru — scrie părintele istoriei, Herodot — Darius îi supuse mai întîi pe geți, care cunosc practicile de immortalizare¹, căci tracii [adică celelalte triburi trace pe teritoriul cărora trecuse armata persană]... i s-au închinat lui Darius fără luptă“ în afară de geții care „sînt cei mai viteji și cei mai dreپti dintre tracii“. Herodot scoate în relief vitejia ieșită din comun a geților — care i se pare fără

sens raportată la tăria și mulțimea neobișnuită a oștenilor perși. De aceea, în pasajele următoare, Herodot dă motivația acestei rezistențe. El o consideră a fi determinată de practicile și credințele de immortalizare ale acestui popor legate de cultul aceluia personal divin, Zalmoxis, care a trezit interesul atîtor gînditori antici și moderni.

Evident însă că vitejia, credința în nemurire și dorința de libertate constituiau doar temeiurile subiective ale opoziției față de armata persană. Pentru a lupta împotriva unei armate, care — chiar dacă cifrele lui Herodot sînt exagerate — avea un efectiv neobișnuit pentru acele vremuri,

trebuia ca, la rîndul lor, geții să dispună de o forță economică și politică care să le îngăduie să se opună acestei formidabile forțe armate.

Înainte deci de a încerca să deslușim împrejurările acestui eveniment, de la care se împlinesc 2 500 ani, să aruncăm o privire asupra datelor de care dispunem despre geții din veacul VI î.e.n.

Așa cum arată cercetările arheologice efectuate în ultima vreme, lumea getică din sudul Dunării, pe unde avea să se deplaseze armata persană, se afla într-o perioadă de regroupare, de reorganizare. În

¹ Acest pasaj a fost tradus, incorect, cu locuțiunea „care se cred nemuritori“. Traducerea propusă de noi corespunde mai exact termenilor folosiți de Herodot — n.a.

Dacii în luptă pentru apărarea pământului lor (secvență de pe Columna lui Traian)

sec. VII î.e.n., în această zonă existase o formațiune politică getică. La Babadag și Beidaud, în nordul Dobrogei, au fost identificate și cercetate două mari așezări fortificate, înconjurate de constelații de „sate” deschise, nefortificate. Existența acestor așezări s-a întins în timp până spre mijlocul sec. VII î.e.n., dată după care înregistrăm aici presiunea unor evenimente externe (mișcări de populații venite, se pare, dinspre răsărit, deci din stepele în care pătrundeau atunci sciii). Ulterior, în sec. V și IV î.e.n., în aceleași ținuturi s-a constituit o nouă formațiune politică getică, așa cum arată necropola princiară de la Agighiol¹ și cimitirele din apropiere, de la Enisala, ale populației de rînd. Această putere politică ce își exercita autoritatea încă dinainte de întemeierea Histriei în partea de nord-est a Dobrogei, din așezările de la Babadag sau Beidaud, și, mai târziu, din zona Agighiol — Enisala, și-a marcat efectiv prezența, chiar dacă, în timp, a înregistrat unele fluctuații demografice sau politice. Aici s-a putut afla și cea grupare militară — desigur și politică — ce a

opus rezistență armatei persane.

Dar ce conjunctură politică îl determinase pe regele Persiei să pornească, din îndepărtatele teritorii ale podișului Iranului, până în Europa, pentru a purta un război dincolo de Dunăre?

S-a spus de multă vreme că această campanie ar fi fost îndreptată împotriva sciiilor (ce locuiau în întinsele stepe din nordul Mării Negre și al celei Caspice). Se pare însă că nu e singurul motiv. Recurgînd la analogii mai noi, ca — de pildă — campania demonstrativă a lui Alexandru cel Mare împotriva triballilor de la Dunăre, campania efectuată de acesta în scopul de a-și câștiga liniștea în această regiune înaintea atacului asupra Asiei, sau — alt exemplu — la politica sultanilor otomani de a cuceri nordul Balcanilor înainte de a da asaltul definitiv asupra Constantinopolului, unii istorici explică expediția scitică drept o acțiune cu scop strategic, menită să asigure spatele armatei persane înaintea războiului împotriva Greciei, a cărui declanșare fusese deja decisă la acea dată.

Dacă însă căutăm motivația acestei acțiuni în rațiunea celorlalte războaie duse de regii perși, observăm că ea se înscrie într-o consec-

vență politică de apărare a frontierei de nord a imperiului, asaltată timp îndelungat de diverse triburi scitice, care secole de-a rîndul au încercat (adesea au și reușit) să pătrundă către sud, fie prin deșerturile de la răsăritul Mării Caspice, fie prin defileurile adînci ale Caucazului. Cyrus, fondatorul Imperiului persan, murise în ținuturile de nord-est ale Persiei în luptă cu sciii (530 î.e.n.). Darius însuși le făcuse față victorios în aceeași regiune, în primii săi ani de domnie (519 î.e.n.). Așadar, prin acțiunea din Europa, regele încerca să-și surprindă adversarii printr-o largă mișcare de învăluire, care ocolea Marea Neagră.

3 000 km de rătăcirii

Bizuindu-se pe experiența campaniilor duse în deșerturile Asiei Centrale, Darius nu pare să fi avut o idee clară despre condițiile pe care le oferea Europa, în special în zonele ei nord-pontice. În condiții bune, el spera să străbată imensele stepe de la nordul Mării Negre și apoi să se reîntoarcă acasă peste Caucaz, după ce va fi învins sau măcar va fi liniștit prin acțiuni de intimidare turbulentele triburi scitice. În cazul în care sciii ar fi acceptat o bătălie de cîmp deschis (ceea ce era puțin probabil) victoria lui Darius (dată fiind imensa lui armată și pregătirea tactică superioară) nu putea fi pusă la îndoială.

Dar sciii au adoptat o altă tactică — aceea a pămîntului purjolit. Evitînd să se arate dușmanului — potrivit relatărilor lui Herodot —, ei au astupat fîntinile, au ars ogoarele, hărțuind armata lui Darius. Pe caii lor iuți, ei atacau pe cei rămași în urmă, ariergarda și nesfîrșitele convoaie de bagaje, încît după ce a rătăcit mai bine de două luni și după ce a străbătut peste 3 000 km, Darius

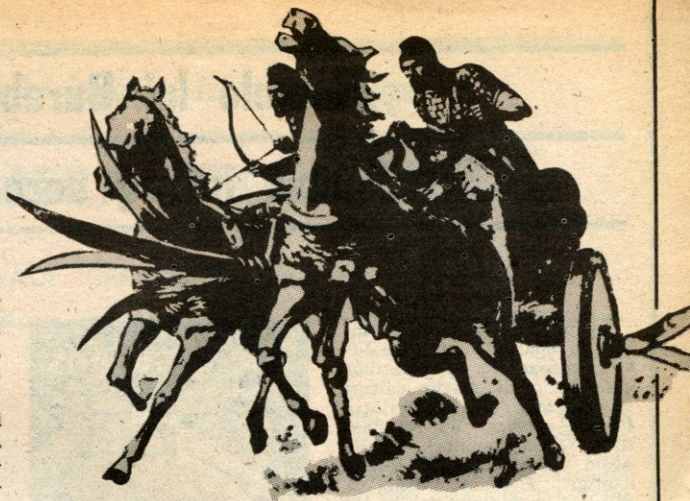
¹ Într-unul din tumuli acestui necropolă a fost descoperit un bogat mormînt princiar, datînd de la mijlocul veacului IV î.e.n.

s-a văzut nevoit să se întoarcă la Dunăre, unde îl aștepta podul de vase construit, se crede, în dreptul vadului de la Isaccea. De aici, după ce a trecut prin Dobrogea, a străbătut Peninsula Balcanică și s-a întors în capitala imperiului, lăsând comanda unuia din generali.

Deși nu suferise cu adevărat un dezastru (sau, în orice caz, din desfășurarea campaniei nu știm să se fi dat o bătălie decisivă), Darius se întorcea învins din expediție. Istoricii greci sînt unanimi în a considera campania sa scitică un eșec. De altfel, zvonurile despre rezultatele îndoielnice ale campaniei o luaseră cu mult înaintea lui Darius. Ca atare, armata persană în retragere era permanent hărțuită de neamurile și populațiile aduse aparent sub ascultare. Unele orașe grecești din Strimtori (Bosfor și Hellespont) s-au răsculat pentru a-și recăpăta independența și însuși Byzantiumul a ridicat steagul revoltei, încît marele rege s-a văzut nevoit să-și schimbe punctul de traversare din Bosfor. De altfel, el nici nu a întârziat în aceste locuri, încredinșînd comanda oștirii generalului Megabazos.

Unii învățați, deși recunosc realitatea acestei înfrîngerii, socotesc că expediția a avut totuși un rezultat pe termen lung. Prin caracterul ei impunător și neașteptat, ea ar fi înspăimîntat populațiile din zonă, reușind să facă din Dunăre o graniță liniștită a imperiului, Tracia și Dobrogea devenind teritorii tributare lui Darius. Care este realitatea?

Izvoarele epigrafice persane și istoriografia greacă confirmă ocuparea Traciei de către persi, care au înființat aici satrapia *Skudra*. Supunerea acestei regiuni reiese și din marele basorelief de la Persepolis, în care delegația tracilor este înfățișată alături

Printre cei dinți care au cunoscut dîrzenia și erotismul geto-dacilor au fost oștenii regelui Darius; în imagine: car de luptă folosit în armata persană (reconstituire)

de ale altor popoare supuse pretențind daruri lui Darius. Din examinarea minuțioasă a datelor reiese însă că nu toată regiunea, de la Egee la Dunăre, a avut aceeași soartă. Herodot, de pildă, povestește (*Istorie*, V, 2) că, după retragerea din Scitia, Darius a ordonat generalului Megabazos „subjugarea Traciei”. Sensul acestei misiuni era, desigur, asigurarea stăpînirii necondiționate a orașelor din Strimtori și reafirmarea forței persane (serios zdruncinată de eșecul din Scitia) după terminarea campaniei din Europa. Misiunea lui Megabazos, cum reiese dintr-un alt pasaj, se referea doar la regiunea litoralului egeic: „Megabazos reducea la supunere porțiunea de coastă a Traciei” (*Istorie*, V, 10).

Stăpîni pe sudul regiunii trace, persii nu au încercat nici mai tîrziu să-și rotunjească cuceririle. Dacă litoralul egeic a devenit posesiune persană, teritoriile de la miazănoapte nu erau în aceeași situație. În primul rînd, aici nu se întreprinsese o cucerire sistematică, ci doar o supunere nominală. Marșul lui Darius spre Dunăre a însemnat, desigur, subjugarea vremelnică

a acestor regiuni, dar întoarcerea dintr-o expediție ratată nu mai putea dobîndi aceleași rezultate. Dacă geții au cutezat să i se împotrivească la venire, cu atît mai mult, după retragerea precipitată a armatei lui Darius, ei nu mai sînt dispuși să accepte o dominație persană.

Ținînd seama de datele pe care le avem la dispoziție, se poate face o distincție. Nordul și sudul Traciei nu au împărțit aceeași soartă. Pe cînd regiunea litoralului Mării Egee a devenit pentru mai multe decenii satrapie persană, nordul împreună cu Dobrogea a rămas în afara dominației acestui imperiu. Pentru persi, Dunărea nu a constituit niciodată o frontieră durabilă a posesiunilor europene.

Cît despre geții — a căror primă mențiune istorică ni-l prezintă într-o ipostază atît de impresionantă în lupta lor pentru libertate și independență — veacurile următoare au însemnat o continuă afirmare dintre cele mai viguroase în această parte a continentului, unde au făurit o bogată civilizație materială și spirituală. ■

„Numele lui Burebista

domină întreg secolul”

În ultimele decenii în lume au apărut numeroase lucrări consacrate populațiilor care au creat marile culturi și civilizații ale antichității. Printre acestea, un rol deosebit revine tracilor¹, marele neam despre care „părintele istoriei”, Herodot, afirma că este cel mai numeros din lume după acela al inzilor. Fascinația pe care lumea tracilor o exercită în vremea noastră este ilustrată de înființarea în diferite țări — inclusiv în România — a unor institute de specialitate, de organizare a congreselor internaționale de tracologie, publicarea de cărți și reviste.

Recent, în colecția „Ancient Peoples and Places” (Vetre și populații străvechi)², inițiată de prestigioasa editură londoneză Thames and Hudson, a apărut lucrarea învățatului englez Ralph F. Hodkinson, intitulată *The Thracians*. Autorul este cunoscut cititorilor noștri din nr. 8/1980 al revistei, în care au fost prezentate manifestările principale care au marcat, în Marea Britanie, aniversarea de către poporul român a celor 2050 ani de la formarea statului dac centralizat și independent. Cartea cuprinde 12 capitole care tratează istoria tracilor de la etnogeneza acestora, de la epoca de tranziție către bronzul timpuriu,

pînă la începutul ocupației romane. Un amplu capitol intitulat *Statul geto-dac (secolul I î.e.n.-106 e.n.)* este dedicat trecutului îndepărtat al poporului român. Sînt evocate marile personalități ale lui Burebista și Decebal. Numele lui Burebista, arătată autorul, „a dominat întreg secolul I î.e.n.”, după care adaugă: „Dacă isprăvile eroilor epici din epoca de bronz au fost mereu povestite și transmise astfel de-a lungul secolelor, Burebista apare ca un demn continuator al lor”.

Referindu-se la Decebal, autorul britanic menționează înfruntările dintre acesta și puternicul Imperiu roman, asediul Sarmizegetusei și tragicul sfîrșit al regelui dac, care a preferat să moară decît să devină prizonierul lui Traian: „Prada luată din Dacia și dusă la

Roma — subliniază autorul — în aur, argint și sclavi a fost enormă...” De asemenea, numeroase pagini sînt dedicate spiritualității geto-dace (subiect căruia i s-au consacrat multe lucrări, atît în țară cît și în străinătate), precum și fortărețelor din Munții Orăștiei. Asemănările — semnalate adesea în istoriografie — dintre altarul sacru de la Stonehenge (Marea Britanie) și „soarele” de andezit de la Sarmizegetusa³, prilejuiesc o nouă analiză detaliată a sanctuarului circular menționat, precum și a celor descoperite la Bitca Doamnei⁴, Pecica, Fețele Albe, Fata Cetei etc. În ansamblu, din capitolul despre geto-daci se degajă semnificativ rolul antichității românești în contextul istoriei europene.

Deși R.F. Hodkinson, nu este nici istoric și nici arheolog de formație, la baza scrierii sale stă o informație densă, selectivă, critică. Pentru capitolul privind geto-dacii, cele mai importante rezultate ale cercetării românești sînt utilizate cu obiectivitate și discernămint, periodizarea este cea stabilită în studiile noastre de specialitate, iar textul este concis, bine echilibrat, dovedind o stăpînire sigură a materiei. De asemenea, cartea pune în evidență nu numai o cunoaștere profundă a vestigiilor din România, ci și a acestora din țări și regiuni învecinate ale centrului și sud-estului european. ■

P.A.

¹ De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a publicat un mare număr de articole privind istoria tracilor. Pentru a cita numai cîteva dintre acestea, amintim paginile dedicate primului dicționar românesc de neamuri și triburi tracice (nr. 1-12/1976, 1-12/1977).

² În aceeași colecție a apărut, în anul 1969, cartea lui D. Berclu intitulată *România*.

³ *Magazin istoric*, nr. 6-7/1977, 3/1978, 7/1983; 9/1979.

INDISCUTABILĂ ORIGINE DACICĂ

PAUL CERNOVODEANU

La 11 octombrie 1825, E.L. Blutte, unul dintre funcționarii Ambasadei britanice din Constantinopol, a fost numit consul în principatele române, cu sediul la București. El și-a preluat postul la 5 mai 1826 și a funcționat pînă la decesul său prematur, survenit în octombrie 1834. Noul consul s-a dovedit un fin observator al realităților românești, manifestînd receptivitate față de ideile noi ale cercurilor liberale din capitala Țării Românești, cu unii dintre reprezentanții acestora avînd dese contacte.

Ca și alți conaționali¹ ai săi, diplomatul britanic a avut preocupări istoriografice, manifestînd interes și față de trecutul și originea poporului nostru. A adunat o bună parte din materialul informativ în cuprinsul unor pagini ce urmau a fi încorporate într-o lucrare mai amplă despre istoria Imperiului otoman. Din păcate, în ceea ce ne privește, n-a avut răgazul să elaboreze un text finit.

Se pare că dorința de a include în lucrarea sa și o scurtă istorie a românilor, sau cel puțin a celor din principatul muntean, a izvorit și în urma

Rege dac. Imagine din albumul editat de Thomas Hope în 1832, la Londra, sub titlul *Costume of the ancients*

îndemnurilor primite din partea unor români patrioți, cu care diplomatul englez a intrat în contact. În orice caz, o parte din documentație era strînsă în vara anului 1833, cînd a revenit la Vălenii de Munte² și unde a avut strînse legături cu maiorul Constantin (Costăchiță) N. Filipescu (1807-1854), mai tirziu membru al Societății revoluțio-

¹ Prima dată venise aici în 1831, în lunile iulie-august, în timpul unei epidemii de holeră.

nare „Frăția”, bun prieten cu Bălcescu, V. Alecsandri, G. Barițiu, C. Negri, A. T. Laurian și participant la revoluția din 1848. Tot aici, la Vălenii de Munte, s-a apropiat de inimosul Ioan Gherasim Gorjanu (1800-1857), orînduit, de la 1 aprilie 1832, profesor la școala începătoare a județului Săcuieni, cu sediul în amintita localitate. Cei doi au devenit confidenții consulului; de altfel, lor le-a și încredințat notele sale. La întîlnirile din casa polcovnicului Panca — unde se stabilise Blutte — a participat și secretarul particular al diplomatului, grecul Stamati Zonara. Toate aceste informații le deținem de la Gorjanu, care, 23 ani mai tirziu, le-a publicat în *Calendarul... pentru anul bisect 1856*, sub titlul *Din ale Eccelenței Sale D-lui E.L. Blutte, consul general al Marii Britanii în Prințipurile Danubiene*, memorabile notații despre pămînturile române și indigenii acestora, Vălenii de Munte, septembrie 1833. Materialul publicat de Gorjanu a fost reluat de M.A. Nour, într-un articol apărut în *Revista istorică*, I (1915), nr. 6, și rezumat apoi de N. Iorga în *Histoire des relations anglo-roumaines*, Iași, 1917.

Gherasim Gorjanu nu dă nici o indicație despre soarta manuscrisului original al lui Blutte, iar N. Iorga îl consideră pierdut. În schimb, Gorjanu spune că atunci cînd Blutte l-a încredințat însemnările sale despre Imperiul otoman și Egipt, pe el și pe maiorul Filipescu nu i-au interesat decît părțile privitoare la români, mai precis

² Este vorba despre Thomas Thornton, autorul lucrării *The present state of Turkey...* Londra, 1807, tradusă și în românește, după o versiune franceză din 1812, sub titlul *Starea de acum... a Prințipurilor Valahiei și a Moldovei*, Buda, 1826 și despre William Wilkinson, fost și el consul în principatele române între 1814-1818 și autor al cunoscutei lucrări *An account of the Principalities of Wallachia and Moldavia* (O dare de seamă asupra principatelor Țării Românești și Moldovei), Londra, 1820. Cartea a fost tradusă în două rînduri în franceză și publicată la Paris, în 1821 și 1824, în varianta franceză fiind cunoscută și la noi.

acelea referitoare la strămoșii poporului nostru. Tot Gorjanu arată că, lucrînd împreună cu Stamati Zonara, Filipescu a extras pasajele respective și le-a tradus din franțuzește în limba română.

În urma unor investigații, am reușit să descopăr, în arhiva particulară a familiei Stolojan, un caiet subțire, fără copertă, cuprinzînd 45 file, dintre care 28 sînt acoperite cu un scris mărunț, textul fiind redactat în franceză. Pe prima filă figurează următorul text: *Exposé historique sur la Valachie ou Tzara Roumaneska composé par E.L. Blutte, consul de Sa Majesté Britannique dans les Principautés Danubiennes 1833* (Expunere istorică asupra Valahiei sau Țării Românești, alcătuită de E.L. Blutte, consul al Majestății Sale britanice în principatele dunărene, 1833). Scrisul nu aparține nici lui Blutte, nici maiorului Filipescu, ci, după părerea noastră, secretarului Stamati Zonara, care a extras din întreaga lucrare paragrafele respective. Manuscrisul original integral al lucrării lui Blutte s-a putut lesne rătași sau pierde printră lucrurile diplomatului, decedat — cum am arătat — în 1834, lucruri rămase în custodia consulului francez, pînă la venirea noului titular englez, Robert Gilmore Colquhoun.

Extrasele făcute de Zonara au fost date lui Filipescu (așa se explică și faptul că s-au păstrat în arhiva Stolojan, căci fratele maiorului a fost bunicul Mariei Filipescu, căsătorită cu Dinu Stolojan). Aceste extrase au fost traduse de maiorul Filipescu, unele pasaje din ele fiind publicate în 1856 de Gorjanu.

Precizînd că nici manuscrisul românesc al traducerii lui Filipescu nu ni s-a păstrat și că, în 1856, Gorjanu a publicat doar unele fragmente din el, în continuare vom reproduce doar cîteva pasaje inedite din manuscrisul francez descoperit de noi. Întreprinderile de text sînt marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte.

Valahia, pe care geografii o plasează între 40°10' și 45°10' longitudine orientală și între 43°50' și 45°53' latitudine nordică, se învecinează la nord cu Transilvania și Moldova; Dundrea o separă la răsărit și la sud de Bulgaria și la apus de Serbia. Țara Românească, împreună cu Moldova, Transilvania și Timișoara [adică Banatul Timișoarei] au alcătuit altădată regatul Daciei, cucerit pînă la urmă de romani...

Înaintarea romanilor spre Dundrea i-a adus în contact cu dacii, care în această vreme se aflau sub conducerea unui rege războinic numit Baerebestes [Burebista], care i-a supus pe cuceritorii romani la grele încercări, cam cu 50 ani înainte de Christos. La începutul domniei sale, el și-a găsit națiunea slăbită de războaie și răzmerițe, dar a luat cu energie friele în mîină fiind ajutat de marele preot Dekaineos [Deceneu], care pare să fi învins în Egipt arta prezicerilor. Atît Baerebestes cît și Dekaineos erau minări și plini de ambiție, unindu-și curajul, vitejia și istețimea mai întîi pentru a-i dezvălșa pe daco-gefi de năvrurile străine dăunătoare și de lenevia dobîndită de la greci, pentru ca apoi să le aprindă spiritul de vitejie...

Sub ultimul lor rege Decebalus [Decebal], unul dintre cei mai capabili și viteji războinici ai vremii sale, dacii au fost din nou reuniți într-un singur stat mare pe la 87 după Christos... Traian a inițiat în persoană o campanie împotriva lor...

[Urmează apoi detalii cunoscute în legătură cu războaiele daco-romane și ocuparea Daciei de către romani, după care textul continuă]: „Decebal a trimis emisari în toate părțile spre a obține aliați, la marcomani, roxolani și bastarni, ba chiar și la Pa-corus, regele parților, și la iudei¹, ce se răzvrătiseră de altăea

ori împotriva Romei... Dacia a fost transformată în provincie romană și Traian a trimis acolo coloniști spre a spori populația. Dar se pare că nu întreaga Dacie a căzut în mîinile romanilor și că a rămas totuși o țară, aflată sub masivul Carpaților și dîncolo de Aluta [Olt], adică cea mai mare parte a Valahiei și Moldovei, sub stăpînire barbarilor [adică a dacilor liberi].

Eu rețin cu luare aminte aceste mărturii, după cum susținea și Thomas Thornton, pentru că ele servesc să-mi întărească convingerea ce mi-am făcut-o din cercetarea jefului de a fi al multor popoare, că din toate relele ce pot lovi o țară, cel mai groaznic este subjugarea de către o putere străină, așa cum este din nefericire cazul și acum cu urmașii daco-romanilor din principalele dunărene... Înfățîșarea locuitorilor de azi [a țărănilor] în portul lor de vară este întocmai, după cum a observat și Thornton, asemenea cu cea a strămoșilor daci reprezentați pe Columna lui Traian. O figură dirză, îmbrăcată într-o cămașă de în, grosolan încinsă peste mijloc și o perche de țări lungi, o secure atîrnînd la brîu, o blană de oaie aruncată pe umărul stîng și prinsă la piept și opinci de piele netăbăcită în picioare. Așadar — prin costumul și exteriorul figurii dacului sculptat pe Columna lui Traian din Roma, prin dibăcia lor la călărie, mai ales fără șă, prin lipsa de teamă la orice ivire a vreunui dușman, prin iscusința de a-și construi la repezeală case, mori, cărufe, numai dintr-o singură ochire, și de a-și făuri îmbrăcămîntea singuri... și prin hrana lor cea mai tipică... prin neasemuitul lor curaj de a îmblîni numai-decît cai oricît de năvrăuși și orice altă vită, prin ospitalitatea lor atît de omenească arătată oricărui străin, prin caracterul și cîntecele lor atît de eroice, prin fireasca lor înșusire de a umbla fără nici o umbră de teamă

(Continuare în p. 36)

armată ce a trecut prin Dardanele, Marea Neagră și Moldova, participînd la luptele de la Potaissa-Potissa (azi Turda).

¹ În legătură cu această afirmație, neconfirmată pînă acum de alt izvor antic, înținem să semnalăm articolul Aliații Dacimilor, publicat în *Albina românească* din Iași, vol. XVIII (1848), p. 41, în care se înseriază o notă despre un memoriu științific înaintat istoricului ungur Izet Kemény de cîteva cărturari evrei din Transilvania, atestînd că în timpul războaielor sale cu Traian, Decebal a făcut apel și la iudei, care i-au venit în ajutor cu o

„ deea directoare trebuie să fie: eu voi fi într-o zi cel către care se vor îndrepta toate speranțele, subiectul tuturor intrigilor, responsabil pentru toate... *Idei directoare*: 1. de a folosi pe oricine în vederea scopului propus; 2. de a nu deveni instrumentul nimănui; 3. de a crea o *erarhie de oameni în ordinea utilității lor și nu a importanței*; 4. selecționarea grupurilor, coordonarea, sincronizarea elementelor; 5. de a face pe recalcitranți să audă că într-o zi vor veni la putere; 6. a nu se lăsa niciodată copleșit, a acționa, a acționa, a acționa; 7. a fi arbitru suprem...

Revenirea [în țară]. Elementele asupra cărora trebuie acționat:... Armata..., camerele de comerț, marile întreprinderi industriale. *Elemente de stat:* finanțele, presa, minoritățile, corpul diplomatic... *De înfrințat:* un organ pentru Geneva, un secretariat personal, însumând absolut toate detaliile, câteva titluri de decernat... *Elemente favorabile:* nemulțumirile de tot felul (atenție la conflictul de interese); criza regentei; fricțiunile național-tărâniștilor; lipsa de popularitate a reginei [Maria] și a prințului regent [Nicolae]; ... lipsa de autoritate și stabilitate...

Extrasele de mai sus constituie esența unui document pe care *Magazin istoric* l-a publicat integral cu aproape două decenii în urmă¹. Este vorba despre o sinteză privind situația politică din România, întocmită de Carol și colaboratorii săi cu puține zile înainte de reîntoarcerea în țară (iunie 1930)². Un fel de „plan de bătaie” pe care se pregătea să-l pună în aplicare spre a-și schimba identitatea din Carol Caraiman în Carol II.

Privind situația politică și economică exclusiv din punctul său de vedere, Carol se gîdea încă din 1930, înaintea revenirii în țară, la perspectiva instaurării unui regim autoritar. Era hotărît să folosească orice mijloace — forța, linguşirea, şantajul, şiretenia, presiunea, capacitatea de manevră, pe care mulți dintre contemporani i le-au remarcat — pentru a ajunge în postura de „arbitru suprem”. Abia „restaurat” pe tron, i-a făcut pe mulți să înțeleagă adevăratul sens al amenințărilor cuprinse într-o scrisoare adresată mamei sale: „Va veni timpul meu și atunci ce vor întrista mulți...”

De mare ajutor în atingerea obiectivelor propuse i-a fost camarila, constituită la puțin timp după întoarcerea lui Carol în țară. Alcătuită din aventurieri politici de diverse coloraturi, din afaceriști animați de aceleași interese, camarila a început să lucreze din umbră, impunându-și punctele de vedere și influența în viața politică, financiară și economică a țării. În schimbul pozițiilor dobândite, membrii camarilei (Elena Lupescu, Pu-
iu Dumitrescu — secretarul particular al regelui, Mihail Manoilescu, Nae Ionescu, Felix Wieder, Aristide Blank, Nicolae Tabacovici, Alexandru Mavrodi, Nicolae Malaxa ș.a.) au

RADU R. ROSETTI: PAGINI DE JURNAL

acționat prin diferite mijloace pentru creșterea rolului monarhiei în stat, mai cu seamă al protectorului lor, Carol II. Cu multă stăruință a acționat camarila în direcția discreditării și măcinării partidelor politice, încurajând dizidențele și agravând stările de tensiune din sinul diferitelor formațiuni.

Pe acest plan, anul 1931 a debutat sub semnul unor noi și puternice frământări politice, desfășurate pe fundalul unei crize economice tot mai acute. Bugetul pe anul 1930 se încheiase cu un deficit record: 5,8 miliarde lei. În decembrie, la propunerea guvernului, Parlamentul votase o serie de noi măsuri ce afectau profund masele muncitoare. Prima „curbă de sacrificiu” a fost aplicată în ianuarie 1931. Ea a însemnat o reducere a lefurilor salariaților publici și instituirea unui nou impozit, ceea ce a dus la scăderea salariilor între 10 și 23%. Concomitent, s-a procedat la noi concedieri, creșteri de impozite și încasarea lor prin folosirea forței publice. În ziua de 29 ianuarie 1931, pentru a doua oară de cînd se afla la putere, guvernul național-tărânist a dat ordin să se tragă în muncitori: demonstrația pasnică a cefeștilor din București a fost împrăștiată cu gloanțe. Procesul de compromitere a guvernării național-tărânișt devenea un prilej nimerit pentru rege de a declanșa în mod voit criza ce va duce la căderea guvernului G.G. Mironescu.

Mulți dintre contemporanii acestor evenimente au sesizat primejdia pe care o reprezentau Carol II și camarila sa pentru climatul

¹⁻² *Magazin istoric*, nr. 5/1968; 8-10/1986.

politic general din acei ani. Un exemplu în această privință îl reprezintă jurnalul generalului R.R. Rosetti. Ca om de cultură, ca istoric, ca publicist și scriitor, multe din însemnări le-a consacrat unor evenimente ale vieții culturaleștiințifice din acei ani, dominanță fiind, se înțelege, pasiunea pentru studiul istoriei. Sint însă și consemnări privitoare la efectele crizei în diverse sectoare ale economiei, revelatoare mai ales prin faptul că autorul era membru în mai multe consilii de administrație ale unor societăți și întreprinderi. Și, ca de obicei în cazul literaturii memorialistice, jurnalul vine deseori cu detalii, semnificative, privind viața politică văzută din culise.

Ne putem convinge urmărind și aceste cîteva fragmente din jurnalul amintit, consacrate perioadei ianuarie-martie 1931. Precizăm că în preluarea lor am respectat întru totul originalul, cu excepția micilor intervenții impuse de normele ortografice în vigoare. Acolo unde s-a simțit nevoia, am introdus unele explicații în text, marcându-le prin paranteze drepte, iar întreruperile le-am semnalat prin trei puncte. Numele unor persoane care apar în text nu au note explicative în subsol, fie pentru că sint prea cunoscute, fie pentru că au fost date explicațiile convenite în numărul precedent¹.

1931

2 ianuarie... Carliștii se plîng de o campanie de vești false — plîngere care nu este, cred eu, cu totul neîntemeiată, dar care nu justifică măsurile de spionaj (la Buștea, zilele trecute, au surprins un individ din serviciul lui [Barbu] Știrbey care dădea zilnic informații poliției despre cine venea în casă, ce se vorbea la masă etc. și l-au bătu²), de deschidere a scrisorilor, de supraveghere a convorbirilor telefonice, cu care se plictisește lumea. De altă parte, lumea este revoltată de chipul cum regele caută a îndepărta pe prințul Mihai de mama lui. Purtarea față de principesa Elena este o infamie³.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1986.

² Amedeu Bădescu, autorul unei istorii al Partidului Național-Liberal, referindu-se la perioada premergătoare „restaureții”, scria: „La compromiterea lui Carol II, în Marea Britanie, a contribuit și Barbu Știrbey, între acești doi oameni fiind o dușmănie de moarte, care nu a fost lecuită niciodată. Cînd era gonit Carol II din țară, se înscăuna ca eminență cunoscută a familiei regale române Știrbey, și într-o măsură chiar a vieții politice românești. Și viceversa: cînd venea Carol II în țară, fugea Știrbey peste graniță... După moartea lui Ionel Brătianu... Barbu Știrbey [a rămas]... în continuare inamicul public nr. 1 al lui Carol II. Explicația acestei fantastice adversități este lupta între Barbu Știrbey și Carol II pentru conducerea familiei regale”.

La toate acestea ar mai trebui adăugat și faptul că, fiind președinte sau vicepreședinte al consiliilor de conducere ale diferitelor întreprinderi și societăți, între care Uzinele Restia, Astra-Arad, Titan-Nadrag-Călan etc., B. Știrbey avea strînse relații cu cercuri de afaceri și financiare străine, îndeosebi engleze; prin avere și legături — cumnat cu I.I. Brătianu și intim al reginei Maria — el avea influență în lumea politică din țară și străinătate.

³ Printr-un aranjament secret, încheiat în toamna anului 1930, principesa Elena avea permisunea ca, în

3 ianuarie. A murit Joffre. O figură mare. Mare prin ce a făcut și mare prin modestia sa. Cred că ne-a fost prieten. Cel mai de seamă act de prietenie către noi a fost desemnarea lui Berthelot ca șef al Misiunii militare franceze din România.

Seara vorbesc la radio despre armele românilor acum 400 ani...

8 ianuarie. Dimineața întîlnesc pe stradă pe generalul I.I. Popescu (Sanitarul) care știu că vorbind în tren și criticînd pe rege, cuvintele sale fuseseră repetate. Ieri a fost chemat la Siguranță pentru aceasta și i s-a cerut o declarație. Îi spun că după părerea mea rău a făcut că s-a dus și și mai rău că a dat declarația. Un cetățean și necum un general nu se cheamă la Siguranță și nu dă declarații decât unui judecător și aceasta numai în cazurile specifice de lege.

Seara primesc o scrisoare de la Marchal, fostul ofițer de ordonanță al lui Berthelot, că acesta a suferit o operație serioasă la un picior. Sint îngrijorat căci este diabetic și suferă și de flebită.

Se comentează viu în oraș mutarea subită a colonelului Tădăranu în provincie. Este unul din acei care au lucrat mai mult și cu mai mult temei la întoarcerea regelui. Se zice că cauza mutării sale este opunerea sa la aducerea Lupească în țară.

9 ianuarie. Știrile despre starea lui Berthelot sint rele. A trebuit a i se amputa piciorul. Are și o congestie pulmonară.

Radu [fiul autorului jurnalului de față] îmi spune că la Universitate sint agenți care agită pe studenți pe tema Lupească. Veșnic aceiași greșeli! De ce nu se lasă studenții să-și vadă de carte!?

17 ianuarie. Vin la mine Sebastian, consulul englez și Randall, secretarul Legației engleze...

Mare emoție în familia Știrbey pentru cele publicate în Curentul după memoriile unui arhiduce austriac, că Știrbey ar fi fost pentru detronarea familiei Hohenzollern. În orice caz, nu e vorba de Barbu Știrbey, cum, cu rea credință, o parte din presa noastră caută să o arate. S-ar putea zice că Georges Știrbey⁴, care era adept al lui Marghiloman, să fi fost de această părere, dar Lysbeth Știrbey spune că nu și că [Georges Știrbey] mersese la Craiova tocmai spre a vorbi în contra ideilor de acest soi ale lui Beldiman⁵.

fiecare an, să fie împreună cu fiulei timp de patru luni în țară și alte două luni în străinătate. Carol se angajase să verse fostei sale soții o pensie anuală de 7 200 000 lei, plus 30 000 000 lei pentru cumpărarea unei case la Florență și instalarea principesei în acest oraș.

Referindu-se la obligațiile pe care și le luase Carol, C. Argetoianu scria: „În executarea acestor ultime clauze... regele se izbi de o greutate mare: n-avea parale... Năstind cum să iasă din încurcătura, regele a făcut apăsă statu — hietul stat — pentru dînsul... O încercare de a plăti suma în rate a rămas fără rezultat. Trebuie să mărturisesc aici, cu tot rizicul de a jigni unanime simpatii care au înconjurat-o, că nenorocita principesă, ca și întreaga familie [regală] grecească, s-au arătat și cu acest prilej, de o implacabilă aviditate bănească... N-au vrut să știe de nimic: banii sau viața!” (Vezi alte amănunte în Magazin istoric, nr. 3/1967).

⁴ George Știrbey (1881-1918), fratele lui Barbu Știrbey.

⁵ Alexandru A. Beldiman, diplomat, a avut o orien-

20 ianuarie. Vine să mă vadă. André Chéradame¹, ce mi-a fost recomandat de Saint-Aulaire² și Berthelot³ și despre acțiunea căruia de a forma comitete care să lupte pentru menținerea tratatelor mi-au vorbit amândoi. Stă mult și vorbește mult. După dînsul nu numai [Aristide] Briand⁴ este cîștigat ideii revizuirii tratatelor, dar și Poincaré. Vorbește mult de el însuși și de acțiunea sa politică. Critică pe toți politicienii francezi și zice că sînt verofi și duc țara de răpă...

21 ianuarie. Barbu Știrbey, venit la mine ca să scîlcească hîrtii de ale consiliului de familie, spune că și-a pierdut orice iluzie despre [generalul]. Ballif. Eu zic că nu. Cred că Ballif crede acum că este indispensabil. El nu aprobă tot ce face regele, dar nu vrea să spună.

Știrbey spune că el nu are părere bună de principesa Elena, recunoaște însă că acum opinia publică este de partea ei. Familia regală în loc de a fi acum strîns unită se ceartă. Cît despre prințul Neculai zice că dacă va avea nevoie de bani și regele nu-i va da, îi va face greutăți.

După-amiază, maiorul Popa Liseanu [de la Muzeul Militar] îmi telefonează că a primit o înștiințare că regele va veni vineri la ora 11 cu prințul [japonez] Takamatsu la muzeu și că să se pregătească cele tipărite de muzeu spre a se da japonezilor. Îi spun că să răspundă că totul va fi gata, dar cît despre daruri trebuie să le plătească cineva că muzeul n-are de unde face cadouri.

Rog pe Ballif (care tocmai îmi spune că merge la Palat la ora 17) să treacă pe la mine și-i spun despre vizită că voi primi pe rege așa cum trebuie și că cer ca el să fie politicos, căci dacă nu va fi îi voi riposta cu virf și îndesat. Ballif răspunde că el nu este desul de prieten cu regele ca să spună aceasta și că nu va spune. Îi repet ce i-am spus și că nu voi permite nimănui, oricine ar fi el, să nu aibă față de mine atitudine ce se cuvine.

Seara mă cheamă la telefon V.V. Tilea⁵. De mult nu-mi mai dăduse semn de viață. Pretinde că, cum a fost numit subsecretar de stat⁶, mi-a depus, (printr-un șofer) o carte de vizită ce n-am văzut niciodată. Apoi se încurcă. Scuze proaste. Adevărul este că Societatea forestieră de la Cluj neplătindu-mi rata pe octombrie, am dat-o în judecată și că urmărește termenul de judecată și că n-au nici

tare politică favorabilă Puterilor Centrale. Ani în sir a îndeplinit misiuni în diferite capitale europene, îndeosebi Viena și Berlin. De altfel, și-a încheiat cariera ca ministru al României la Berlin, unde l-a surprins izbucnirea primului război mondial.

¹ André Chéradame, om politic francez, deputat, inițiator al așa-numitelor „Comitete naționale de apărare a păcii cu respectul tratatelor”; în iarna anului 1931 a făcut o vizită în România. La 1 februarie a ținut o conferință la Institutul Social Român (Dimineața, 4 februarie 1931).

² O amplă notă biografică, însoțită de extrase din memorii sale, a apărut în *Magazin istoric*, nr. 10/1978.

³ *Magazin istoric*, nr. 12/1985, 1/1986; 10/1975, 5-8/1982.

⁴ În guvernul prezidat de G.G. Mironescu (18 octombrie 1930-18 aprilie 1931), V.V. Tilea era secretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri.

o șansă să cîștige. Îmi spune că-mi aducă mîine banii și că mă roagă a sista procesul...

23 ianuarie... La muzeu, regele nu vine și trimite în ultimul moment pe principele Neculai în locul său. Takamatsu ascultă ce-i spun, dar nu răspunde o vorbă. E tăcut și impenetrabil ca un Budha.

[Generalul] Goe Costandache îmi repetă o sumă din istoriile ce circulă în oraș în defavoarea regelui, istorii pe care mi le repetă după-amiază la Academie I. Simionescu⁷. Îi spun lui Costandache să-și mai pună la cântă guri.

Comunicarea lui Andrei Rădulescu la Academie interesantă.

Urcareă lui Carol II pe tron, în iunie 1930, a sport și mai mult — cum constată și academicianul R.R. Rosetti — tensiunile și intrigile din stîlul familiei regale. Fotografia publicată de revista franceză *L'Illustration*, din 27 iulie 1930. (De la stînga, la dreapta: principesa Elena — mamă lui Mihai — și Ileana, prințul Nicolae, regina Maria și Carol II)

25 ianuarie... După-amiază vine să mă vadă G. Gologan⁸ de la Londra. Îmi spune că Ciotori e lipsit de tact, cerînd, cu sau fără rost, a fi numit de-a dreptul ministru. Titulescu s-a săturat și acum a fost trimis (Ciotori) ca reprezentant de presă la Riga. De la căderea liberalilor de la putere, mie [Ciotori] nu mi-a dat nici un semn de viață...

26 ianuarie... Apoi vine P. Henri⁹ (Institut Français des Hautes Etudes en Roumanie)

⁷ Ion Simionescu (1873-1944), geolog și paleontolog, profesor universitar, membru al Academiei Române, președinte al Societății de științe din România, deputat și senator în repetate rînduri. În afara lucrărilor de specialitate, a publicat o valoroasă literatură de popularizare a frumuseților patriei, din care amintim titlurile: *Oameni aleși, Orașe din România, O țară din poezii*.

⁸ G. Gologan, ziarist, a înfrînt ziarul *Cămpina*. Nihil sine Deo și Ardeul; vicepreședinte și fondator al Asociației presei din Tara Birsei și vicepreședinte al Camerei de muncă din Brașov.

⁹ Paul Henry, istoric francez, autor al valoroasei lucrări *L'abdication du Prince Cuza et l'avènement de la dynastie des Hohenzollern au trône de Roumanie*, Paris, 1930; a scris și publicat, în 1934, și *Napoleon III et les peuples*, în care sînt ample și interesante referiri la români.

care-mi prezintă pe un tânăr francez ce are de făcut o teză despre Eminescu ca critic și satiric și-mi cere a-l documenta asupra epocii în care Eminescu a scris la Timpul.

Vestile despre starea lui Berthelot [sînt] din ce în ce mai rele...

29 ianuarie. Berthelot a murit ieri după-amiază. Cu dînsul se duce încă un mare prieten al cauzei românești și un bun prieten al meu. După-amiază, înmormîntarea lui G. Crețzeanu la cimitirul Bellu. În spațiul de o lună am pierdut trei prieteni: Vintilă Brătianu, Crețzeanu și generalul Berthelot.

2 februarie. La muzeu, apoi la dejunul dat în cinstea lui A. Chéradame de președinții Corpurilor legislative. Sînt plasai între C. Brîncoveanu și V. V. Tilea. Convorbire interesantă cu acesta din urmă. Mă întreabă ce cred de acțiunea lui A. Chéradame. Îi spun că dacă l-am ajutat este că Berthelot și Saint-Aulaire m-au rugat. Eu nu mai cred în intangibilitatea tratatelor, căci lumea evoluează; cred însă acțiunea lui Chéradame bine venită și aș dori cît mai mult zgomot în jurul ei, căci ea ne va servi atunci cînd acțiunea revizionistă va avea loc, ca contrapondere, și ne va îngădui a obține condițiuni cît mai bune. Tilea răspunde că este imposibil ca revizuirea să nu aibă loc, mai ales că în Franța sînt mulți pentru ea; el se teme că dacă acțiunea lui Chéradame merge prea departe, Europa se va împărți iar în două tabere: revizionisti și anti-revizioniști...

Tilea mi-a mai spus că vrea ca Indépendance Roumaine să devină organul oficial al Președinției Consiliului de Miniștri. I.G. Duca a consimțit, dar G. Tătărescu face greu tăji...

5 februarie. Mizeria începe a fi din ce în ce mai pronunțată¹; zilnic vin la mine foști subalterni sau din cei ce m-au cunoscut numai întîmplător ca să-mi ceară a-i ajuta să nu fie îndepărtați din slujbe, sau să le capăt slujbe, împrumuturi etc. și greul este că nu pot face nimic...

9 februarie. La Concordia, în al cărei consiliu [de administrație] am fost cooptat acum două luni, împreună cu ceilalți membri ai consiliului Sirius, seîndin de constituire și apoi expunere a mersului pe anul trecut și a planului pe anul viitor. Pentru acest din urmă [an] cuvîntul de ordine e: reducerea...

¹ Criza economică din anii 1929-1933 a avut ca efect o scădere generală a nivelului de trai, îndeosebi al masei muncitoare de la orașe și sate. Dacă în 1929 venitul pe cap de locuitor era de 11 000 lei, în 1933 el a scăzut la 5 300 lei; în aceeași perioadă însă, fiscalitatea a crescut de la 20% la 26% (vezi M. Mușat, I. Ardeleanu: *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, 1918-1933, p. 355). În anul crizei s-a produs o scădere masivă a producției industriale, aceasta fiind însoțită de o adevărată prăbușire a prețurilor, îndeosebi la produsele agricole. Numeroase întreprinderi mici și mijlocii au dat faliment, salariile au suferit drastice reduceri, iar numărul șomerilor a crescut foarte mult, ca urmare a restrîngerii activității într-o serie de întreprinderi. (Vezi și alte date în *Magazin istoric*, nr. 1/1971).

12 februarie... Cu Randall merg la Ateneu să văd biblioteca Societății anglo-române.

Vine P. Hénry la mine și-mi aduce volumul *L'abdication du Prince Couza*. Lungă convorbire apoi în care îl împing a se ocupa de Baligot², de madame Cornu³ și Picot⁴. Pe dînsul l-ar interesa a publica ceva de [spre] Cost[ache] Negri. Eu insist că să se ocupe dîntîi de ceilalți, căci de Negri nu se poate ca să nu se ocupe un român.

Generalul N. Negreanu, care se ocupă de paginile militare a Universului, îmi cere cu insistență a scrie despre cestiunile militare de actualitate. Îi spun că nu pot. Întîi n-am timp și al doilea socotesc că înreaga îndrumare dată azi armatei e greșită. Am spus deja în repetate articole care sînt părerile mele. A repeta criticile mele, acum, cred că nu e bine, pentru că și așa este o criză de neîncredere și ar fi păgubitor a mări nedumerirea și neîncrederea. După noi insistențe din partea sa ca să-i dau ceva, consimt a-i da spre publicare textul conferințelor ținute la radio despre armata pe vremea lui Ștefan cel Mare...

16 februarie... Palaiet, Randall, încă un secretar, maiorul Sampson și doamna vin să viziteze Muzeul Militar.

Citit volumul întîi din memoriile lui Bülow⁵. Evident că ușor nu era să conduci afacerile statului cu un degenerat ca Wilhelm II, dar prea se laudă și Bülow...

17 februarie. Merg la Brusturoasa. Vremea trece repede, căci citesc interesanta carte a lui P. Hénry *L'abdication du Prince Couza*, în care găsesc multe lucruri inedite...

19 februarie. Termin de citit foarte interesanta și plină de știri inedite, pentru mine, carte a lui Alexandru Marcu⁶, *Conspiratori și*

(Continuare în p. 32)

² Baligot de Beyne, diplomat francez, multă vreme secretar al Consulatului francez din Istanbul, unde l-a cunoscut pe Costache Negri și de unde, la îndemnul acestuia, în 1860, a venit la București, rămînd aici ca secretar al domnitorului Al. Ioan Cuza, pînă la sfîrșitul domniei acestuia.

³ Madame Cornu, prietenă intimă a împăratului Napoleon III. În 1865, întîlnindu-l pe I.C. Brătianu la Paris și aflînd despre misiunea pe care acesta o avea, de a căuta un prinț dintr-o familie domnitoare străină pentru a ocupa tronul din București, ea l-a sfătuit să apeleze la unul din fiii principelui german Karl Anton de Hohenzollern, în final alegerea căzînd asupra lui Carol, care, sprijinit de Napoleon III și Bismarck în mai 1866 va ocupa tronul României.

⁴ Auguste Émile Picot (1844-1918), filolog, publicist și diplomat francez. În anii 1866-1869 a fost secretar al prințului Carol I. S-a ocupat de literatura veche și folclorul românesc, fiind numit profesor la Școala de limbi orientale din Paris; membru de onoare al Academiei Române (1879).

⁵ A fost și ministru al Germaniei la București în perioada 1888-1893; unele extrase din memoriile și din rapoartele expediate de el din București, au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 7/1970 și 11-12/1983.

⁶ Al. Marcu, profesor de limba italiană la Facultatea de litere din București, doctor în litere al Universității din Florența. A tradus și comentat opere ale unor scriitori italieni, iar în 1930 a publicat cartea la care se referă R.R. Rosetti, valoroasă pentru informațiile referitoare la legăturile europene ale revoluționarilor români din sec. XIX. În 1931 a fost numit subdirector al presei și propagandei la Președinția Consiliului de Miniștri; în perioada 1941-1944 a fost subsecretar de stat la Ministerul propagandei naționale.

A doua serie de întrebări

1. În urmă cu 50 de ani, în mai-iunie 1936, la Brașov s-a judecat procesul politic intentat unui grup de tineri comuniști și antifasciști români, în fruntea cărora s-a aflat tovarășul Nicolae Ceaușescu care, prin experiența politico-revoluționară, prin întreaga sa atitudine, prin intransigență și principialitate, s-a făcut remarcat de numeroși publiciști și personalități ale vieții politice și culturale ale țării.

Astfel, la 11 iunie 1936, într-unul din zierele vremii apăsătoare un semnificativ portret al revoluționarului ce înfruntase cu curaj completul de judecată și se transformase din acuzat în acuzator. „Fiu de țărăn, ieșit din popor, acest tinerel intrat în viață la o vîrstă fragedă, începe să știe că trebuie să vrea. Și își revendică mereu ale lui vrei. Eri la București, la Craiova, apoi la Ploiești, și în Valea Prahovei, în căutare și efectuare de lucru, își spune tovarășilor de muncă, a lui și a lor durere, a lui și a lor dorință”.

Cum se intitula publicația din care am citat?

- a) Arena
- b) Cuvîntul liber
- c) Dimineața

2. Personalitatea și faptele de vitejie ale lui Mihai Viteazul, voievodul român angajat cu toate forțele țării sale în lupta antiotomană, înfăptuitorul primei uniri a țărilor române surori într-un singur stat, au avut un larg răsunet

în lumea contemporană viteazului voievod, acțiunile sale fiind reflectate într-un număr mare de scrieri, precum și în

documentele diplomatice ale vremii.

Cîte scrieri sînt înregistrate pentru secolele XVI-XVIII, lucrări cu referiri la faptele marelui domn și datorate unor istorici, cronicari sau scriitori din diferite țări ale Europei?

- a) 110
- b) peste 120
- c) peste 140

3. La cîteva zile după ce Adunarea electivă de la București îl desemnase pe A.I. Cuza și ca domnitor al Munteniei, Adunarea electivă a Moldovei a trimis domnitorului — la 28 ianuarie 1859 — un mesaj de felicitare, în care se arăta: „S-a făcut un mare și puternic pas întru realizarea eternei dorințe a

neamului nostru: unirea principatelor. Adunarea electivă din București... dînd tot înălțimii Voastre unanimitatea sufragiilor sale și așa proclamîndu-vă de Domn... a arătat lumii că Valahia, întocmai ca și Moldova, vede în Înălțimea Voastră bărbatul chemat de Providență pentru a întemeia în faptă și deplin unirea ambelor țări într-un singur stat...”

Cum era denumit în mesajul respectiv acest „singur stat”?

- a) „Principatele române”
- b) „statul României”
- c) „Principatele Unite”

4. Exprimînd dorința generală a intelectualității românești, a maselor largi populare din patria noastră de a trăi în pace, un mare prozator român scria la 15 august, 1936 în revista *Însemnări ieșene*: „Să voim cu toții statornic, neconținut și din toate puterile noastre, să voim cu toții pacea. Să voim în așa măsură, încît să se creeze acel curent al marilor regenerări, acel soare nou al umanității care să lumineze inimile și înțelegerile noastre, ale tuturor. Miliardele, care se acumulează pentru explozii de nebunie și pentru hecatombe, mai bine să curgă spre dezmoștenirii vieții”.

CONCURSUL
magazin istoric

30
din 30

EDITIA a II-a 1986

Cărui mare romanțier aparțineau aceste cuvinte?

- Liviu Rebreanu
- Mihail Sadoveanu
- Cezar Petrescu

5. Începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată de Partidul Comunist Român la 23 august 1944, întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste au fost salutate de statele membre ale coaliției antihitleriste, subliniindu-se atât importanța lor pentru istoria viitoare a poporului român, cât și implicațiile imediate pe care le-au avut în desfășurarea celui de-al doilea război mondial.

Astfel, o cunoscută publicație sovietică consemna chiar în acele zile: „Ieșirea României din Axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german în Balcani... Noul guvern român a și început curățirea teritoriului țării sale de nemți. El a declarat război Germaniei. Izgonirea trupelor germane din România va deschide în fața României calea spre libertate și independență”.

În ce publicație sovietică au apărut aceste rânduri?

- Pravda
- Izvestia
- Volna i rabocli klass

6. Geto-dacii — cărora scrierile lui Herodot le atestă luptele pentru libertate și independență încă acum două milenii și jumătate — au opus o eroică rezistență împotriva romanilor în cele două înverșunate con-

fruntări din anii 101-102 și 105-106 e.n. Eroismul și dragostea de libertate ale geto-dacilor au intrat în conștiința vremii, fiind consemnate în operele unor istorici sau eternizate în marmura unor celebre monumente.

Știi pe ce monument se află aceste statui de daci,

amintind de vitejia înalțașilor noștri?

- Arcul de triumf al împăratului Constantin cel Mare
- Columna lui Traian
- Arcul de Triumf al lui Galerius

7. Cea dintâi revoluție românească pentru dreptate socială și națională a epocii moderne s-a desfășurat în Transilvania, sub conducerea lui Horea în 1784-1785. Despre acest erou al românilor, citeva decenii mai târziu, Nicolae Bălcescu avea să noteze: „Horea înscrise drepturile nației române și programul politic și social al...”

Cum continuă citatul?

- luptătorilor români
- revoluțiilor viitoare
- societății de mâine

8. Figura voievodului Vlad Tepeș, unul dintre vitejii apărători ai neatrării Țării Românești în lupta antiotomană, a inspirat penelul multor artiști plastici. Astfel, un cunoscut pictor din veacul trecut, a închinat voievodului compoziția *Vlad Tepeș și solii turci*, din care reproducem detaliul de mai sus.

Cunoașteți numele autorului acestui tablou?

- Gh. Tattarescu
- N. Grigorescu
- Th. Aman

9. În imagine, moment dintr-o mare operațiune a aliaților, începută la 10 iulie 1943 pe frontul din Mediterana.

Caré?

- debarcarea în Sicilia
- debarcarea la Salerno
- debarcarea în Calabria

10. Istoria luptei negrilor brazilieni împotriva sclaviei, pentru o viață umană, a cunoscut un moment deosebit: în sec. XVII ei au întemeiat o mare comunitate în care cei ce reușeau să fugă de la stăpîni duceau o viață liberă. Timp de aproape un secol (1604-1694), această comunitate a supraviețuit încercărilor autorităților coloniale de a o distruge.

Cum se numea această comunitate a sclavilor brazilieni deveniți liberi?

- Minas Gerais
- Palmares
- Vila Nova da Rainha

TALON
de
participare

MISIUNE DIPLOMATICĂ LA STOCKHOLM

Z. S. ȘEINIS

În practica diplomatică a Aleksandrei Kollontai, un loc important l-au ocupat dejunurile cu ziariștii¹. La aceste întâlniri prietenești, veneau corespondenții de seamă ai ziarelor guvernamentale și de opoziție. Dejunurile se desfășurau într-o atmosferă cordială, degajată, se spuneau anecdote, se roșteau toasturi prietenești, era multă veselie. A.M. Kollontai crea, pe neobservate, o opinie publică favorabilă Uniunii Sovietice. Ea contracara cu demnitate și mult tact născocirile antisovietice propagate de presa burgheză.

Săliile de primire ale Ambasadei sovietice erau tot mai des frecventate de mari industriași și oameni politici, conducători ai firmelor cu care Uniunea Sovietică era interesată să coopereze.

În anii antebelici, Aleksandrei Kollontai i-au făcut vizite Endstrum, șeful firmei A.E.E.A., Hugo Hammer, directorul general al întreprinderilor constructoare de nave, industriașul Victor Magnuson, celebrul savant suedez Svendborg, liderul Partidului Social-Democrat Georg Branting. Cercul vizitatorilor se lărgea într-o direcție extrem de favorabilă pentru țara sovietică.

¹ Prezentăm ultima parte din articolul istoricului sovietic Z.S. Șeinis despre activitatea diplomatică a Aleksandrei Kollontai, preluat din revista *Noviaia noveigoiia istoria*, nr. 4/1985, în care am inserat și fragmente dintr-un alt articol al aceluiași autor, apărut în revista *Novii mir*, nr. 4,5/1982. Titlul și substituirile aparțin redacției *Magazin istoric*.

În imagine: Stockholm, capitala unde ambasadoarea sovietică și-a desfășurat activitatea între anii 1930 și 1945.

Animație la Liga Națiunilor

La mijlocul anilor '30, guvernul sovietic a însărcinat-o pe A.M. Kollontai cu alte misiuni diplomatice. Deseori, era chemată la Moscova pentru tratative cu oamenii politici străini. În acei ani, de pildă, a participat la tratativele dintre comisarii poporului pentru afaceri externe, M.M. Litvinov, și ministrul afacerilor externe al Angliei, Anthony Eden. Guvernul sovietic a inclus-o pe Aleksandra Mihailovna în componența delegației U.R.S.S. la Adunările generale ale Ligii Na-

țiunilor de la Geneva, din anii 1935, 1936 și 1938. Italia fascistă declanșase agresiunea împotriva Etiopiei, apoi, împreună cu Germania nazistă, atacase Spania republicană. În acei ani antebelici, extrem de complecși, A.M. Kollontai și-a demonstrat o dată mai mult talentul și experiența diplomatică.

Andrew Rotstein, corespondent al agenției TASS la Geneva în anii '30, nota, „Cînd s-a anunțat că va lua cuvîntul «doamna Kollontai», între diplomații și ziariștii prezenți la Palatul Națiunilor din Geneva s-a produs o animație deosebită. Nu mai era nici un loc liber... Această femeie în vîrstă, elegantă ca întotdeauna, «bolșevică pînă în virful unghiilor», trebuia neapărat văzută. Claritatea expunerii și logica gîndirii au lăsat o impresie de neșters. A doua zi, ziarele cu intervenția lui A.M. Kollontai treceau din mină în mină”.

Din scrisorile din acci ani ai Aleksandrei Kollontai, trimise din Geneva secretarei și prietenei ei de o viață, Emy Lorensen, transpare aprehensiunea ambasadoarei sovietice provocată de apropierea războiului: „O mare problemă [sanctiunile împotriva agresorului — Z.S.] plutește în aer. Starea de spirit foarte încordată... Am obosit tare, dar sînt mulțumită. Dimineața am avut o criză groaznică de ficat (să nu spui nimănui). Zac în pat. Azi e duminică). Mi-e mai bine decît azi-dimineață. Era de așteptat. După atîtea frămîntări”.

Sau, în toamna anului 1938, ea nota: „Dragă Emichen!... Țți scriu în timpul ședinței Comisiei, în timp ce se traduc luările de cuvînt. Situația internațională este extrem de încordată. O simt ca o piatră pe inimă. Aici discuțiile nu sînt atît de rodnice pe cît aș fi vrut. De fapt, în actuala situație internațională, nici nu ne putem aștepta la mai mult. Ce va fi mai departe? Biata Cehoslovacie!... A doua Spanie”.

Scrisoare in limba franceză

În ajunul și în timpul Marelui război pentru apărarea patriei, postul diplomatic al Aleksandrei Kollontai a devenit unul dintre cele mai importante.

Politica guvernului suedez favoriza, în mod evident, Germania hitleristă, cel puțin pînă la nimicirea armatei germane la Stalingrad, eveniment care a provocat o cotitură în desfășurarea războiului, în favoarea U.R.S.S. și a întregii coaliții antihitleriste.

Profesorul W.M. Kalgren, șeful Arhivei Ministerului afacerilor externe al Suediei, în lucrarea sa *Politica externă a Suediei în anii celui de-al doilea război mondial*, apărută și la Londra, în 1977, oferă o analiză obiectivă a situației. El scrie că politica externă suedeză din acei ani a fost mai degrabă conjuncturală decît principială. Ea a depins de raportul de forțe existent în diverse momente. Alesul era întotdeauna cel mai puternic. Factorul putere a dominat decisiv opțiunile Suediei din acei ani. El a condiționat o serie de abateri de la normele de drept internațional privind neutralitatea. În acest context, generalii suedezi afixau o atitudine vădit antisovietică.

Făcînd trimiteri la surse germane oficiale, W.M. Kalgren oferă spre demonstrație următoarele date: de la 22 iunie la 1 noiembrie 1941, adică în lunile cele mai dificile pentru Uniunea Sovietică, pe frontul sovieto-german au fost transportate pe căile ferate, în tranzit prin Suedia, 6 000 vagoane, cu 75 000 tone încărcături militare germane, iar prin apele teritoriale suedeze, cu escortă militară suedeză, au trecut 75 convoaie germane cu un deplasament de 420 000 tone, transportînd trupe și materiale de război. 60 avioane hitleriste efectuau zilnic curse între Germania și Suedia.

În acele condiții deosebite de grele, Uniunea Sovietică a manifestat o mare rețineri față de Suedia. De cît tact și stăpînire de sine a trebuit să

dea dovadă ambasadoarea sovietică! Cît talent diplomatic și cîtă abilitate a trebuit să investească în acțiunile ei, pentru a atrage simpatia suedezilor față de U.R.S.S. și a lărgi legăturile existente... Și — toți diplomații cu care a venit în contact în acei ani au recunoscut — Kollontai a reușit această performanță.

În iarna anului 1939 a avut loc conflictul militar dintre U.R.S.S. și Finlanda. Încalcînd politica sa tradițională de neutralitate, Suedia a luat parte la campania antisovietică dezlănțuită de „muncheniști” și de alte forțe reacționare. La 6 ianuarie 1940, A.M. Kollontai, din însărcinarea guvernului sovietic, a înmînat guvernului suedez o notă, conținînd cazuri concrete în care Suedia acordase ajutor militarilor finlandezi. Documentul preciza că „aceste acțiuni ale guvernului suedez nu contravin numai politicii suedeze de neutralitate. Ele pot provoca complicații nedorite în raporturile dintre Suedia și Uniunea Sovietică”.

În conflict, Uniunea Sovietică a afixat rezervă, urmîrînd încheierea păcii cu Finlanda. Un rol important în acest sens l-a jucat A.M. Kollontai. Încă de la 29 decembrie 1939, pentru a sonda posibilitatea stabilirii unui contact cu finlandezii, ea i-a făcut o vizită noului ministru al afacerilor externe al Suediei, Günther. Era primul sondaj pentru stabilirea contactelor cu finlandezii. A.M. Kollontai știa că în cercurile opiniei publice suedeze se manifesta dorința de a interveni ca intermediari în convorbirile privind viitoarea pace dintre Finlanda și Uniunea Sovietică. A luat această inițiativă (firește, cu aprobarea guvernului său) Gustav Meller, ministrul afacerilor interne al Suediei (cu care Kollontai era în relații foarte bune). Pentru început, el l-a trimis la A.M. Kollontai pe popularul actor Karl Gerhard. În amintirile sale, apărute la Stockholm în 1953, sub titlul *Dacă nu mă înșel...*, Gerhard își descrie astfel misiunea politică încredințată de Gustav Meller: „La 28 ianuarie 1940, Meller mi-a spus:

— Îi faci o vizită doamnei Kollontai... Bineînțeles, o informezi în ce scop; o inviți la prinz la tine. Este foarte important ca ea să știe în ce condiții putem interveni noi ca intermediari. Nu am prea mari speranțe că îți va accepta propunerea, dar de încercat, trebuie să încercăm”.

A.M. Kollontai l-a primit pe Gerhard cu multă amabilitate, dar n-a manifestat nici cea mai mică curiozitate cu privire la scopul vizitei. La invitația de a prinz cu Gerhard, ea a răspuns „Am să întreb Moscova. Dacă întâlnirea noastră este dorită, vă voi expedia o scrisoare în limba franceză, în care voi mulumi pentru invitație. Dacă veți primi o scrisoare întocmită de secretarul meu suedez, înseamnă că nu vă accept invitația”.

Peste câteva zile, Karl Gerhard a primit o scrisoare în limba franceză. Dejunul era fixat pentru orele 17.30. Gustav Meller și soția sa, Elsa Kleen, o bună cunoștință a Aleksandrei Kollontai, au venit cu o jumătate de oră înaintea întâlnirii. La 17.30 fix, povesteste Gerhard, „a sosit d-na Kollontai într-o mașină cu farurile stinse. Am întîmpinat-o la intrare cu o lanternă de buzunar în mână... Dejunul a fost înconunat de succes. Aleksandra era într-o stare de spirit excelentă, se bucura că s-a întîlnit cu prietenii, cu familia Meller, și era în mod evident optimistă în ceea ce privea principalul motiv al dejunului”.

Automobilul din Piața Gustav-Adolf

Imediat după întâlnirea de la vila lui Gerhard din Salt-schebaden, guvernul finlandez și-a trimis la Stockholm un reprezentant neoficial, pe cunoscuta scriitoare Hella Vuollioki. Numeroasele întîlniri secrete pe care le-a avut H. Vuollioki la Stockholm au dat bune rezultate. La 29 ianuarie 1940, A.M. Kollontai a înmînat guvernului suedez o notă privind condițiile sovietice pentru reluarea convorbirilor de pace. Cîrînd avea să se

încheie pacea cu Finlanda. Președintele Republicii Finlanda, Urho Kekkonen, avea să scrie mai tîrziu: „Ne reamintim cu multă recunoștință dorința sinceră a d-nei Kollontai de a ajuta Finlanda să iasă din război”. Iar ministrul afacerilor externe al Suediei, Günther, remarcă: „Suedia a avut marea şansă a tocmai doamna Kollontai să fie reprezentantul Uniunii Sovietice în Suedia, în anii războiului”.

În declarațiile oamenilor de stat finlandezi se remarcă, în mod deosebit, rolul Aleksandrei Kollontai în anii celui de-al doilea război mondial, în dificilele tratative din anul 1944, care au precedat ieșirea Finlandei din războiul alături de Germania hitleristă. A.M. Kollontai și-a „dezvoltat” toate acțiunile diplomatice în conformitate cu indicațiile și însărcinările C.C. al P.C.U.S. și guvernului sovietic.

Convorbirile privind ieșirea Finlandei din război au început în mare secret, în februarie 1944, cînd industriașul și bancherul suedez Marcus Vallenberg i-a făcut o vizită lui A.M. Kollontai, la Villagatan. Aleksandra Mihailovna știa că el întrefine strînse legături cu cercurile conducătoare ale Finlandei, că are mari investiții de capital în băncile din Helsinki și că, fiind îngrijorat de soarta acestor capitaluri, poate juca un anumit rol în stabilirea contactelor cu guvernul finlandez. De aceea l-a și invitat pe Vallenberg, care i-a spus: „Trupele dumneavoastră desfășoară o ofensivă măreață pe întregul front de est. Dacă războiul cu Finlanda continuă, s-ar putea să-mi pierd capitalurile”. A.M. Kollontai a hotărît pe loc: l-a sfătuit pe Vallenberg să meargă la Helsinki și să-i recomande președintelui Finlandei, Risto Riiti, să înceapă tratative de pace. La 7 februarie 1944, Vallenberg s-a întîlnit la Helsinki cu Riiti. Printr-o coincidență, în aceeași zi aviația sovietică a executat un atac puternic asupra pozițiilor inamice. Guvernul Finlandei l-a rugat pe Vallenberg să-i transmită lui A.M. Kollontai că, pentru a se întîlni cu ea, la Stockholm, va sosi în secret, Juho Kusti Paasikivi însărcinat

cu „clarificarea condițiilor ieșirii Finlandei din război”.

Pe cînd Paasikivi fusese ambasador al Finlandei la Stockholm, Kollontai stabilise cu el și cu familia sa cele mai prietenești relații, ceea ce facilita succesul convorbirilor. Întîlnirea A.M. Kollontai-J. K. Paasikivi a avut loc în Salt-schebaden, în martie 1944, la „Grand-Hotel”, al cărui proprietar era Vallenberg. A.M. Kollontai i-a remis condițiile sovietice pentru încetarea acțiunilor militare. Finlandei i se cerea să pună capăt imediat legăturilor cu Germania, să interneze toate forțele germane, să recunoască granița sovieto-finlandeză, stabilită după „războiul de iarnă” din 1939-1940. Convorbirea, purtată în supdeză, a durat destul de mult. La sfîrșitul ei, Paasikivi i-a mulțumit călduros Aleksandrei Kollontai.

Dar cercurile reacționare finlandeze trăgăneau, încercau să obțină „avantaje speciale”. Totuși, ele au fost nevoite să sprijine „linia Paasikivi”, adică stabilirea unor relații normale cu Uniunea Sovietică. Ofensiva victorioasă a armatelor sovietice îi trezește la realitate pe reacționarii finlandezi.

Greul a căzut tot pe umerii Aleksandrei Kollontai. Au intrat din nou în joc tactul și priceperea ei în a purta tratative spre finalizarea lor rodnică. La sfîrșitul lui august 1944, Enkel, ministrul finlandez al afacerilor externe, l-a însărcinat pe ambasadorul Finlandei la Stockholm Gripenberg, să-i înmîneze acesteia o scrisoare, pentru guvernul sovietic, cu rugămintea de a primi delegația finlandeză pentru tratative de armistițiu și pace. La tratative, guvernul Finlandei a acceptat toate condițiile Uniunii Sovietice. Finlanda a ieșit din război.

Pe umerii acestei femei, care nu mai era tînră, stătuse cea mai grea parte a sondajelor de pace cu guvernul finlandez. Contemporanii își amintesc că automobilul ei putea fi văzut zi și noapte la intrarea în Piața Gustav-Adolf, unde se afla Ministerul suedez al afacerilor externe. ■

Versiunea românească de
Florentina DOLGHIN

„Bătrina Doamnă”

Într-un Stockholm devenit prin însăși configurația celui de-al doilea război mondial o placă turnantă principală, a contactelor discrete diplomatice sau activității serviciilor secrete din mai toate țările beligerante, A.M. Kollontai s-a impus nu numai datorită recunoașterii calității de om politic, vestei culturi și abilității în întreținerea unor ramificate relații personale. „Bătrina doamnă”, cum i se spunea cu respect în convorbirile din saloanele capitalei suedeze dar și în rapoartele diplomatice confidențiale ale multor șefi de misiuni, dobândise o autoritate incontestabilă, din vara anului 1943, odată cu deznădămintul ofensivei armatei roșii din „arcul de la Kursk”, care, peecutându-l cotitura în desfășurarea celui de-al doilea război mondial, a eliminat și orice urmă de perspectivă a unei victorii germane asupra U.R.S.S. La această „statută” a „doamnei Kollontai” a contribuit și un factor subiectiv, care a reținut atenția în multe țări, și anume că ea rămăsese singurul diplomat din pleada leninistă în fruntea unei misiuni diplomatice sovietice în străinătate.

„Tatonările de pace” finlandeze din 1944, în care A.M. Kollontai a jucat un rol central, li s-a acordat în epocă o mare importanță și, în mod firesc, îndesebi în capitalele țărilor mici țirite de al III-lea Reich în războiul împotriva U.R.S.S. Din păcate, atunci, nu s-au desprins concluzii corespunzătoare, deși condițiile sovietice de armistițiu și alte precizări făcute la Moscova, devenite publice la 1 martie 1944, furnizau indicii care nu prezentau interes doar pentru Finlanda. Astfel, simultan cu apariția în presă a condițiilor sovietice, au fost dezmințite „zvonurile” conform cărora „guvernul sovietic ar fi cerut Finlandei capitularea fără condiții [subl. ns.] și că Uniunea Sovietică ar fi cerut ca Finlanda să consimtă ca trupe sovietice să ocupe Helsinki și alte orașe importante finlandeze”. A fost prima oră când s-a semnalat în clar că formula „capitulării necondiționate”, inițiată de președintele F.D. Roosevelt și însușită pe o bază tripartită la Conferința de la Moscova¹ din octombrie 1943, a miniștrilor de externe ai Statelor Unite, Marii Britanii și

U.R.S.S., nu este o condiție obligatorie în cazul micilor țări antrenate în război și care erau vecini ai Uniunii Sovietice. După cum s-a aflat în perioada postbelică, în dorința slăbirii blocului inamic, încă în decembrie 1943, U.R.S.S. angajase discuții în acest sens cu principalii ei aliați, poziția sovietică concordând cu aceea a Marii Britanii și chiar cu a unor vîrfuri ale ierarhiei militare și diplomatice de la Washington.

Rapoarte diplomatice românești și documente străine de arhivă, care au putut fi consultate (a se vedea în acest sens și 23 August 1944, Documente, 1939-1943, vol. I, București, 1984, pp. 638-656), precum și lucrări din istoriografia sovietică, consemnează că, în decembrie 1943, U.R.S.S., acționînd în vederea dezintegrării blocului dominat de al III-lea Reich și a grăbirii încheierii războiului, a luat inițiativa, la început prin intermediari, de a stabili un prim contact, prin Legatia sa la Stockholm cu Legatia României în capitala suedeză. Această situație a survenit în următorul context: a) la Conferința de la Moscova a fost acceptat principiul că Uniunii Sovietice li revine rolul decisiv în „tatonările de pace” ale țărilor cu care se afla în stare de război, deși pînă în toamna 1943 „tatonările” aveau loc cu Marea Britanie, fie cu S.U.A.; b) la 18 noiembrie 1943, guvernul sovietic a comunicat guvernului britanic acordul său privind discuții cu un emisar al lui Iuliu Maniu, discuții la care U.R.S.S. să fie reprezentată. Convorbirile aveau să înceapă în martie 1944 la Cairo cu prințul B. Știrbey, desemnat personal de I. Antonescu; c) în decembrie 1943, un grup de ofițeri britanici din Direcția Operațiunilor Speciale (S.O.E.) a fost parașutat în România, fiind imediat arestat; guvernul sovietic a considerat că este vorba de o „misiune semi-oficială britanică pe lângă guvernul Antonescu”, ceea ce a avut drept urmare repetate asigurări ale guvernului Churchill că inițiativa în problemele românești revine guvernului sovietic; d) tot în decembrie 1943, președintele (în exil) al Republicii Cehoslovacie, E. Beneș, aflat la Moscova în vederea semnării Tratatului de asistență mutuală și colaborare sovieto-cehoslovac, a abordat, pe baza contactelor ce le avea cu oameni politici români, și proble-

ma ieșirii României din război. Beneș a comunicat că Stalin a cerut ca România să solicite celor trei aliați capitularea și să discute condițiile ieșirii din război și că sovieticii „sînt hotărîți să-i sprijine pe români în ce privește Transilvania”. Ulterior, la 10 martie 1944, Beneș a făcut public că Stalin „ar fi gata să sprijine cererile României asupra Transilvaniei întregi”.

Sondașele sovieto-române de la Stockholm, care după o serie de indicii au fost precedate de unele contacte ale unor reprezentanți ai serviciilor secrete din cele două țări, au avut ca protagoniști pe A.M. Kollontai și pe consilierul V. Semionov, însărcinatul cu afaceri sovietice, de o parte, și de cealaltă parte, pe ministrul român în capitala suedeză, Frederic C. Nanu, și, separat, pe consilierul de legăție George I. Duca². În actualul stadiu al cercetărilor rezultă că F.C. Nanu nu ar fi știut, la vremea respectivă, de contactele întreținute de consilierul și subalternul său G.I. Duca cu misiunea diplomatică a U.R.S.S. Ultimul, fiu al lui I.G. Duca, primul ministru asasinat de legionari în decembrie 1933, își preluase funcția de consilier al legației în august 1943, luînd contact cu șefii misiunilor diplomatice britanică și americană la Stockholm, ca reprezentant al opoziției burgheze românești și, într-o serie de cazuri, al Palatului. Din chiar primul mesaj pe care l-a remis din partea lui I. Maniu, rezultă că M. Antonescu, care era și titularul Ministerului afacerilor străine, sprijinea aceste demersuri. În ce privește pe F.C. Nanu, acesta fusese numit ministru plenipotențiar la Stock-

² Rapoartele lui F.C. Nanu există în arhive. Tot el a publicat o versiune „tratăată” a acestor contacte în articolul *The First Soviet Double Cross. A Chapter in the Secret History of the World War II* în *Journal of Central European Affairs* (Boulder) vol. XII, No. 3, October, 1952. Fragmente-cheie din Jurnalul lui G.I. Duca sînt citate în studiul lui Gh. Buzatu, A. Simion Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 August 1944, în volumul *Actul de la 23 August 1944 în context internațional* (coordonator Gheorghe Buzatu), București, 1984.

¹ Magazin istoric, nr. 2-8/1985.

holm în august 1943, concomitent cu desemnarea lui Al. Cretzianu în fruntea Legației din Ankara și a lui V. Pella a celei din Berna. F.C. Nanu era foarte binecunoscut și apreciat în cercurile diplomatice din București. În calitate de director al Protocolului din Ministerul Afacerilor străine, el se dovedise un abil tehnician și un diplomat discret și cu mult tact. F.C. Nanu nu avea afilieri politice, fiind tipul diplomatului de carieră, extrem de atent la consolidarea poziției sale, în absența unei averi personale sau a sprijinului politicilor.

Poziția lui G.I. Duca la Legația română a fost comunicată lui A.M. Kollontai de ambasadorul britanic, la Stockholm, V. Mallet, la începutul lunii decembrie 1943 și, în cursul aceleiași luni, cum rezultă dintr-o notă a diplomatului britanic, „Duca primise instrucțiuni de la opoziția românească să încerce să intre în legătură cu doamna Kollontai”.

Contactele sovieto-române de la Stockholm, începute în decembrie 1943, s-au desfășurat cu intermitență pînă la marele act de voință al poporului român de la 23 August 1944, fiind paralele cu negocierile începute la Cairo, la 17 martie 1944, de reprezentanții U.R.S.S., Marii Britanii și Statelor Unite cu B. Știrbey. După cum scrie

istoricul și diplomatul sovietic V. Israelian, guvernul de la Moscova „nu-și punea prea marisperanțe în convorbirile de la Cairo”. De altfel, la 20 martie 1944, chiar V.M. Molotov îi spusese ambasadorului britanic la Moscova, A. Clark Kerr, „că rapoartele preliminare” primite de la Cairo îl fac să aprecieze că discuțiile cu Știrbey nu vor duce la „rezultate pozitive”. Cert este că la 12 aprilie 1944, reprezentanții sovietici au înmînat concomitent „condițiile minime ale armistițiului” lui F.C. Nanu, la Stockholm și lui B. Știrbey, la Cairo. Cu două zile înainte, V. Semionov îi declarase lui Nanu, conform unui raport al acestuia din urmă, că „am prefera să avem de-a face cu guvernul actual al României și săntem gata să-l ajutăm să-și elibereze țara de germani”, dar că, „deoarece nu există prea multe speranțe în acest sens, noi săntem gata să avem de-a face, în același timp, cu opoziția română”, iar în 11 aprilie A.M. Kollontai „m-a asigurat că Stalin își dă seama că trebuie să se înțeleagă cu popoarele vecine, făcîndu-le prietene, deci și pe România datorită să o trateze cît mai blînd ca s-o cîștige, ajutînd-o chiar”. În cursul contactelor de la Stockholm, guvernul sovietic s-a arătat dispus să reducă, într-o măsură, suma reparațiilor, n-a obiectat la propunerea de a se acorda germanilor termenul de 15 zile pentru a părăsi teritoriul românesc, s-a declarat în favoarea sugestiei ca o delegație să fie trimisă peste linia frontului, în U.R.S.S., pentru semnarea armistițiului.

Cînd, în luna iulie 1944, la Foreign Office s-a aflat că la Stockholm se ajunsese, în urma convorbirilor sovieto-române, la condiții de armistițiu mai favorabile României decît cele acceptate de cei trei aliați la Cairo, s-a tras următoarea concluzie: „S-a hotărît în mod categoric ca aceste negocieri să fie de acum înainte în mîna rușilor. De altfel, în această conjunctură, avem noi vreun interes special de a obține ieșirea din război a României cît mai curînd posibil? Ea era importantă

în primăvară, fiindcă negocierile de armistițiu și amenințarea unei ieșiri a României din război blocau trupe germane, care altfel ar fi fost folosite împotriva Overlord” (debarcarea în nord-vestul Franței, din 6 iunie 1944).¹

Atît guvernul Antonescu, cît și Maniu au recurs în „tatonările de pace” la o tactică dilatorie, conținînd să-și asocieze planurile cu demersurile pentru a obține o prezență a trupelor anglo-saxone. Acestei iluzii i se adăugau și altele, nu mai puțin nocive, că ar putea sconta pe un sprijin în ce privește statutul frontierei româno-sovietice, din iunie 1940, și chiar a încheierii unui armistițiu separat cu puterile occidentale. Practic, în iunie 1944, lui F.C. Nanu i s-a indicat să „înghețe” canalul de negocieri de la Stockholm, decizii care a fost schimbată abia în ziua de 23 august 1944, cînd un curier al Ministerului Afacerilor străine a fost trimis spre capitala suedeză cu instrucțiuni de a fi reluate și finalizate discuțiile cu A.M. Kollontai și V. Semionov.²

Pertractările grupului Maniu, de unor consilieri ai Palatului, cît și ale guvernului antonescian în cursul „tatonărilor de pace” au agravat considerabil situația României, amenințînd cu o totală ocupație germană, urmată de operații militare devastatoare și o ocupație a armatelor sovietice, care la 20 august au declanșat ofensiva pe frontul Iași-Chișinău.

Înțelegerea imperativului istoric de a răsturna dictatura militarofascistă și a elibera România din chingile dominației hitleriste, prevenind astfel catastrofa totală în care fusese tiriată, ra, făcut din Partidul Comunist Român catalizatorul unirii tuturor forțelor antifasciste și antihitleriste în pregătirea, desfășurarea și succesul revoluției române din august 1944, act istoric ce a hotărît destinele poporului român, dincolo și deasupra oricărui tatonări de pace.

Eugen PREDĂ

¹ Magazin istoric, nr. 3-5/1984.

² Între timp au continuat contactele lui G.I. Duca cu reprezentanții sovietici.

RADU R. ROSETTI:

PAGINI DE JURNAL

(Urmare din p. 24)

conspirații în epoca renașterii politice a României. Două lucruri reies mai ales: divergența constantă dintre unguri și noi și felul cum Cavour și Italia în general a fost gata a ne sacrifica unguirilor și Austriei. De altfel, și una și alta continuă și astăzi...

23 februarie... La biblioteca Ion I.C. Brătianu bund comunică la lui Derussi¹ (citită de Fotino²) și mai ales bune comentarii ale lui I.G. Duca.

Dinu Brătianu îmi dă pentru muzeu o scrisoare a lui [I.C.] Brătianu către [generalul Al.] I. Cernat³, cu observații ale primului asupra nerezității atacului de la 6/18 septembrie 1877 și două scrisori ale lui Cernat către nevasta sa prin care se confirmă că în realitate Rahova a fost ocupată după îndemnul lui I.C. Brătianu...

9 martie... După-amiază ediții speciale ale ziarelor anunță destituirea, de către guvern, a guvernatorului Băncii Naționale, [Dimitrie Burillianu], sub cuvânt că acesta ar fi sabotat împrumutul. [Este vorba despre așa-zisul împrumut de „dezvoltare”, în valoare de 8,7 miliarde lei, contractat la diverse bănci din Paris, Berlin, Viena, New York, Praga și Stockholm]. Că [Burillianu] s-a opus împrumutului pare, după știrile tuturor ziarelor, sigur, ceea ce trebuie stabilit este dacă împrumutul ce se face este în interesul țării sau al guvernului. Mi-e

¹ Gh. Derussi, om politic conservator-democrat, ministru de externe (17 decembrie 1921-19 ianuarie 1922) în guvernul Take Ionescu.

² George I. Fotino (1896-1969), om politic liberal, studii de drept, literă și filosofie la București, doctor în drept al Universității din Paris, membru al Societății pentru istoria dreptului din Paris; s-a bucurat de încrederea și sprijinul lui I.C. Brătianu. A fost profesor universitar la București și membru corespondent al Academiei Române. Dintre lucrările sale mai importante, amintim cele patru volume intitulate Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești, 1939, și Pagini din istoria dreptului românesc, 1972.

³ Generalul Al. Cernat (1828-1893), ministru de război și comandant al armatei române de operații în cursul războiului din 1877-1878. (Vezi Magazin istoric, nr. 5/1972).

frică că este mai mult în interesul acestuia din urmă.

10 martie. O scrisoare a lui Sorel⁴ mă anunță că a făcut demersuri eficace pentru a preveni vreo propunere de decorare a Martei Bibescu cu Legiunea de onoare...

Seđință la Concordia. Merge greu: prețul petrolului a scăzut, sintem siliți a reduce producția cu 25%, statul nu-și ia redevența și ne umple rezervoarele etc. etc. Totuși anul 1930 se încheie relativ bine și se va putea da un dividend. Insist ca acesta să fie cît de mare față de posibilități spre a se menține încrederea acționarilor străini. I. Boambă [avocat, președintele consiliului de administrație al Uzinelor Reșița] pretinde că C. Angelescu⁵, numit guvernator [al Băncii Naționale] în locul lui [Dimitrie Burillianu], este omul de afaceri al lui G.G. Mironescu⁶. Tot el zice că, la Paris, M. Popovici⁷ a luat angajamente în numele Băncii Naționale, fără consimțămîntul acesteia, de unde neînțelegerea cu telegrama.

Drul Leon Ballif⁸, care vine după-amiază la mine, îmi spune că fratele său, [generalul] Ernest, este foarte enervat (e așa de luni de zile și este imposibil a sta de vorbă cu dînsul), între altele, pentru că a avut o vie discuție cu regele în chestiunea demiterii lui Burillianu, pe care Ernest Ballif nu o aprobă deloc... ■

(Va urma)

Selecția textului, introducere și note:
Cristian POPIȘTEANU,
Marlan ȘTEFAN,
Ioana URSU

⁴ Céline Emile Seurre (Cécile) Sorel, actriță franceză; a debutat în 1898 la Teatrul Odeon, iar în 1901 a trecut la Comedia Franceză, devenind societară a acesteia (1903-1933); celebră pentru interpretarea rolului Contesei din Nunta lui Figaro.

⁵ Constantin Angelescu, avocat, fruntas național-tărănist, deputat, senator, președinte al Camerei Deputaților (1930), subsecretar de stat la interne (1930) și ministru la lucrări publice și comunicații (1938).

⁶ G.G. Mironescu (1874-1949), lider național-tărănist, adept al readucerii lui Carol II pe tron; prim-ministru în iunie 1930 și octombrie 1930-aprilie 1931.

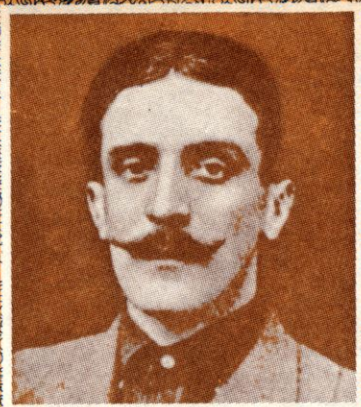
⁷ M. Popovici, membru al conducerii Partidului Național-Tărănesc, în mai multe rânduri ministru; în 1931 era ministru de finanțe.

⁸ Leon O. Ballif, medic, profesor universitar la Iași, membru al mai multor societăți medicale internaționale.

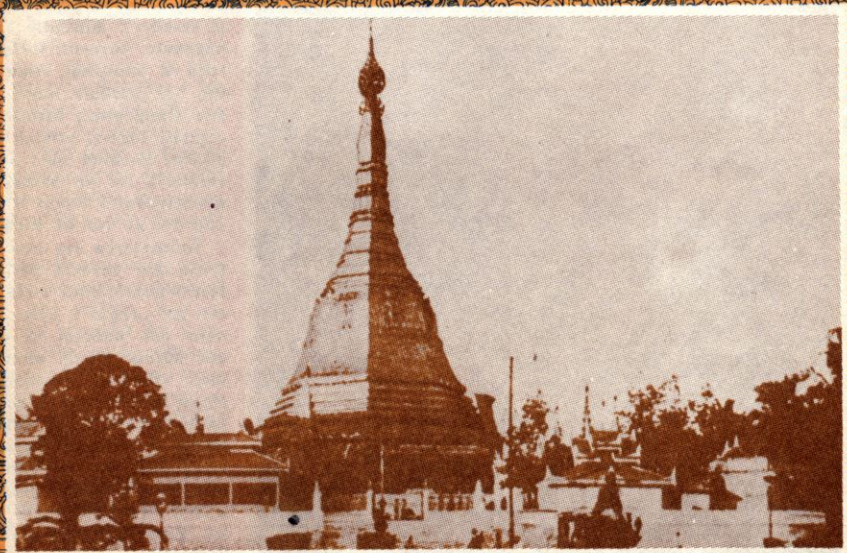
PLANSELE NOASTRE

①②③④: 1) Grigore Sturdza în anul călătoriei sale în Birmania

- 2) Imagini din Rangoonul anului 1906: Marea pagodă...
- 3) ...în bazar...
- 4) ...și o grădină publică
- 5) Cu pirogile pe riul Mone
- 6) Trofeu de vînătoare din piciorul elefantului Kwa-Biouk
- 7) Imagine pe țărmul Canalului de Suez
- 8) Scufundători în rada portului Colombo (Ceylon)

UN ROMÂN ÎN BIRMANIA

La 25 mai 1909, Editura pariziană „Plon” trimitea în librării un elegant volum de 235 pagini, bogat ilustrat, intitulat *En Birmanie, souvenirs de chasse et de voyage*. (În Birmania, amintiri de vânătoare și de călătorie). Autorul cărții: Grigore Sturdza (1878-1948), membru al Societății Române de Geografie, un pasionat călător și iscusit vânător. Era fiul beizadelei Dimitrie Sturdza și nepotul lui Mihail Sturdza, domnul Moldovei în perioada 1834-1848.

După o călătorie în Africa dornic să cunoască și junglele asiatice, s-a hotărât să plece în Birmania, „fără rubinelor și a elefanților”. La 7 septembrie 1906, s-a îmbarcat la Marsilia pe un vapor britanic care l-a purtat spre Oceanul Indian, pe ruta Messina, Port Said, canalul Suez, Colombo, Rangoon.

După 19 zile de călătorie și după o escală de alte trei zile în Sri Lanka (Ceylon), unde a vizitat orașele Colombo și Kandy, a debarcat la Rangoon, „într-un ținut al luminii și veseliei”. Minunile orașului, pagodele, bazarul, forlota pestriță a mulțimii, l-au încântat. A părăsit după câteva zile Rangoonul, însoțit de un căpitan englez, prieten din copilărie, pornind spre nord. În călătoria lor au urmat cursul maestuosului fluviu Irrawady, „un fel de Nil al Birmaniei”.

Întimplarea cea mai importantă din această perioadă a fost vînarea unui elefant solitar, un „rogue”, care omorise deja opt oameni și scăpase din bătaia puștilor unor renumiți vînători, terorizînd, de cîțiva ani, locuitorii zonei din jurul localității Polimbia. Băștinaii îi spuneau Kwa-Bioux. Pe urmele acestui temut elefant, Kwa-Bioux, Grigore Sturdza a străbătut jungla zile în sir. N-au lipsit nici momentele dramatice. Astfel, la 17 octombrie, s-a pomenit în mijlocul unei turme de elefanți,

fiind atacat de o femelă furioasă.

La 23 octombrie 1906, Kwa-Blouk a fost doborât. Fildeşii și picioarele animalului au fost luate de Sturdza ca trofee.

În ultima zi a anului 1906, a revenit la Rangoon, apoi s-a deplasat în localitatea Mandalay, fosta capitală a Birmaniei superioare, unde tradiția asiatică plasează „centrul universului”. Reîntors la Rangoon, a mai zăbovit ceva timp aici, observând și studiind „mai îndeaproape locuitorii, obiceiurile lor, moravurile, industria casnică, arta”. S-a reîntors în Franța cu amintirea momentelor „rare și pline de impresii, pe cât de noi, pe atât de frumoase”, petrecute în Birmania.

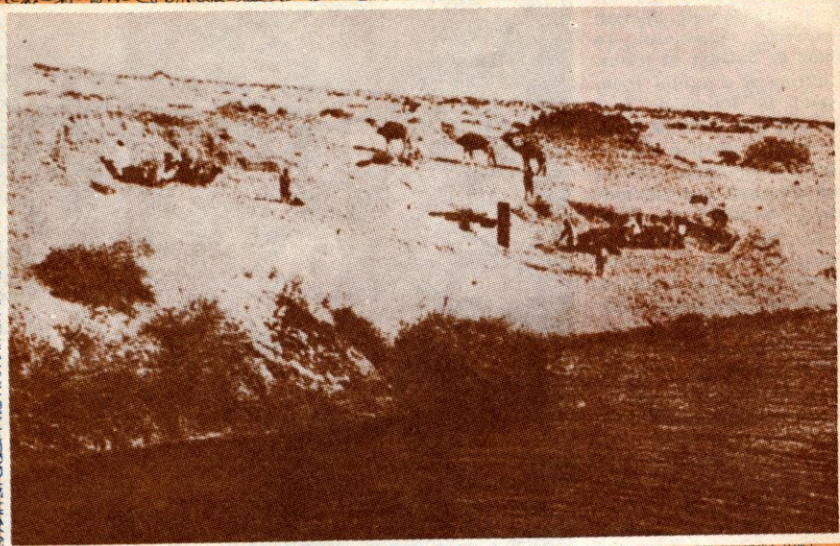
Amintirile și impresiile din această călătorie le-a consemnat în cartea sa În Birmania, alcătuită din două părți. În prima sînt însemnările zilnice de călătorie și vînătoare, iar în a doua notațiile sale cu informații asupra țării, oamenilor, florei, faunei birmaneze. Ultimul capitol al cărții cuprinde și un dicționar francez-birman, întocmit de Grigore Sturdza.

În timpul călătoriei în Birmania, Grigore Sturdza a făcut numeroase fotografii. Cu unele din ele și-a ilustrat cartea; altele clișee s-au distrus în cursul peregrinărilor sale. Din fotografiile rămase de la el, publicăm cîteva pe planșele alăturate.

Cu modestie, Grigore Sturdza mărturisea în prefața cărții că nu este „nici scriitor, nici savant” și nu a putut da o lucrare completă asupra Birmaniei. El se socotea — și pe bună dreptate, după ceea ce știm pînă astăzi — a fi fost primul român care a călătorit și vînat în această țară. Iar cartea cuprinzînd relatarea acestei călătorii o dedica patriei sale.

Alexandru MARINESCU,
Muzeul de istorie naturală
„Grigore Antipa”

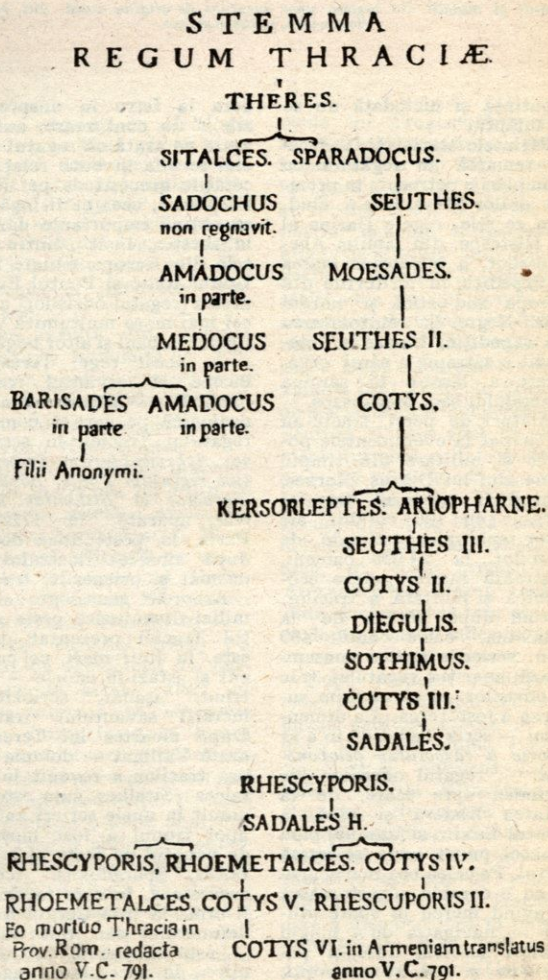

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XVII)

ION POPESCU-PUȚURI

Neamul tracilor, înrudit în-deaproape cu geto-dacii, este pomenit de timpuriu în izvoarele istorice. Poemele homerice *Iliada* și *Odissea* îi arată pe traci ca participanți activi la războiul troian. În aceste întinse poeme, ca și în ciclul de scrieri inspirate de viața unora dintre eroii acestor epopei, apar deseori căpetenii trace — despre care ni se spune că erau bogate și puternice, așa cum va fi fost acel Rhesos — rege legendar, care ar fi venit la războiul troian purtând o fastuoasă armură aurită. Informația este demnă de crezare, dovadă fiind marile număr de armuri și piese de harnășament pe care descoperirile arheologice le-au prilejuit de-a lungul timpului. Războinicii săi — povestește Homer — aveau cai de o neasemuită frumusețe, ceea ce iarăși este de crezut, căci mulți oameni de știință apreciază că întinsele stepe din ținuturile Mării Negre au fost unul din locurile de domesticire ale acestor animale¹.

Cu toate că izvoarele literare numesc pe aceste căpetenii regi, de un regat al tracilor în adevăratul înțeles al cuvintului nu poate fi vorba decât în prima jumătate a secolului V î.e.n., odată cu apariția statului odrisilor — unul din numeroasele neamuri trace. Una din pricini a fost dezvăluită încă de „părintele” istoriei, Herodot, care, în primul capitol al cărții a V-a, din lucrarea sa *Istoria*, arată că tracii trăiau dezbinați în multe seminții. „Dacă ar avea un singur cîrmuitor — arăta Herodot —, sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, ar fi, după socotința mea, de nebiruit... Dar acest lucru — credea marele istoric — este cu

¹ Magazin istoric, nr. 3/1986.

Monede și medalii din vremea unor suverani de origine tracă din regatul Bosporului. Rhometalces

Rhescuporis I

neputință și niciodată nu se va înfăptui”.

Părintele istoriei făcea această remarcă în legătură cu întâmplările petrecute în preajma anilor 514-513 î.e.n. cînd, cum se știe, regele Darius al lui Histaspes, din familia Ahemenizilor, a întreprins marea sa expediție în teritoriile din Europa sud-estică și nordul Mării Negre. La reîntoarcerea din expediție, Darius — a întemeiat o satrapie a cărei organizare a lăsat-o în sarcina generalului său, Megabazos.

Alături de persi, tracii au participat la evenimentele politice și militare din timpul urmașului lui Darius, Xerxes, venind în ajutorul armatei persane cu 120 corăbii, ale căror echipaje, estimate de Herodot la 24 000 oameni, ilustrează marea putere economică și militară a tracilor. Curînd după bătălia de la Salamina, către anul 480 î.e.n. scrierile antice consemnează apariția regatului trac al odrisilor, al cărui prim suveran a fost Teres. „Ca dimensiuni — scria Tucidide în a sa *Istorie a războiului peloponesiac* —, regatul odrisilor se întindea spre mare, de la cetatea Abdera și pînă la Pontul Euxin, și [anume] pînă la acel punct unde se varsă Istrul. Pe calea cea mai scurtă — cu o corabie negustorească și avînd mereu în spate vîntul — navigația de-a lungul coastei acesteia durează patru zile și tot atîtea nopți. Iar pe uscat — pe drumul cel mai scurt —, un om sprinten străbate distanța de la Ab-

dera la Istru în unsprezece zile...” În continuare, autorul antic ne arată că regatul Traciei se afla în bune relații cu cetățile grecești de pe litoralul pontic, ceea ce îi îngăduia să obțină importante dări de la acestea, încît „dintre statele din Europa situate între Golful Ionic și Pontul Euxin, acesta [regatul odrisilor] a fost cel mai mare mulțumită veniturilor în bani și altor bogății”.

Cu acest rege, Teres, își începe și savantul francez Jean Foy Vaillant tabla genealogică pe care o consacră regatului Traciei, în scrierea sa *Achemenidarum imperium sive regnūm Ponti, Bosphori, Thraciae et Bithyniae historiae*, apărută în 1728, la Paris, la peste două decenii după moartea ilustrului numismat și orientalist francez.

Arborele genealogic al familiei domnitoare peste regatul Traciei prezentat de el este, în linii mari, cel cunoscut și astăzi în istorie — ilustrînd, așadar, seriozitatea lucrării savantului francez. După moartea lui Teres — arată Vaillant — domnia asupra tracilor a revenit lui Sitalces (Sitalkes, cum este denumit în unele scrieri antice), apoi tronul a fost moștenit de nepotul de frate al lui Sitalces, Sparadokus. Această succesiune, în care tatălui nu îi urma la tron fiul, ci fratele defunctului sau fiul fratelui — este cunoscută sub denumirea de succesiunea agnaților și a fost des întîlnită la tracii și geto-daci, fiind regăsită, de asemenea, în lumea

celților britanici și irlandezi, sub numele *tanistry*. Avîndu-și originea în organizarea gentilică, acest sistem de moștenire avea să genereze deseori lupte crîncene pentru succesiune, care, în cele din urmă, în primii ani ai erei noastre, au și dus la prăbușirea regatului Traciei.

De la întemeiere, regatul odrisilor a căutat să se afle în bune relații cu vecinii, atît cu scitii (cu care s-a realizat și o înrudire dinastică prin căsătoria regelui scit Ariapeithes cu o fiică a lui Teres) cît și cu atenienii (pe timpul cît în fruntea acestora s-a aflat Pericle). Bunele relații au fost continuuate și de urmașul lui Teres, Sitalces. Politica de prietenie a lui Sitalces față de greci (pe care o vom reîntîlni în alte împrejurări istorice și la regii regilor arsacizi, ce se intitulau pe monedele bătute de ei fileleni, adică prieteni ai grecilor) a fost întărită, de asemenea, de o alianță matrimonială, prin căsătoria regelui trac cu sora lui Nymphodoros din Abdera (colonie greacă pe țărmul egeean al Traciei), un vestit comandant de armate din acele timpuri. Aliat cu atenienii, Sitalces a luptat împotriva lui Perdicas II, regele Macedoniei, pe care l-a învins. A pierit, la rîndul său, într-o luptă cu triballii, neam cu care, un veac mai tîrziu, și Alexandru cel Mare va avea aprige înfruntări.

Conform normei agnatice, menționată mai sus, lui Sitalces i-a urmat nepotul de

Cotys I

Cotys II

frate, Seuthes, căruia i-a succedat Amadocus I (cunoscut și sub numele de Medocus). Acesta era, la rîndul său, nepot de frate al lui Seuthes și a dus, ca și unchiul său, o politică filelenă, de alianță cu Atena, orașul-republică ce domina în acea vreme lumea politică a polisurilor grecești.

Relațiile de prietenie traco-ateniene au încetat în vremea lui Cotys I, urmașul lui Amadocus, nepot de frate al acestuia. Cauza a constituit-o agresiunea pe care atenienii au comis-o împotriva orașului Sestos din Chersonesul trac în anul 360 î.e.n. Într-o primă fază a ostilităților, Cotys a eliberat orașul Sestos, dar, în anul următor, a căzut victimă uneltrilor atenienilor, fiind asasinat de doi greci din orașul Ainos.

Cotys I a domnit asupra regatului Traciei timp de 27 ani; acest nume avea să revină însă des în istoria regatului trac, fiind purtat de mai mulți suverani, care, apoi, prin transferarea stăpînirii lor în regatul bosporan, l-au dus și în această țară din nordul Mării Negre. Nume dinastic — așa cum era cel de Mithridate în regatul Pontului, Tigran în Armenia, sau Arsaces în imperiul parților —, numele Cotys a fost consemnat nu numai pe monede și în scrierile unor cărturari antici,

ci și pe podoabe de aur și pe armuri (una fiind găsită și pe teritoriul Dobrogei, la Agighiol). Fastuosul mormînt princiar de la Agighiol¹ ilustrează în chip sugestiv bogăția și puterea economică a acestui rege, care a domnit peste geții din Dobrogea la jumătatea sec. IV î.e.n.

Cum rezultă din arborele genealogic întocmit de J.F. Vaillant, norma agnatică avea să fie întreruptă după moartea lui Cotys prin înscăunarea fiului său Kersebleptes.

Ridicarea puterii macedonenilor în vremea lui Filip II și mai cu seamă a urmașului acestuia, Alexandru cel Mare, a făcut să pălească pe cea a tracilor. Urmașul lui Kersebleptes, Seuthes III (nume, de asemenea, frecvent în onomastica dinastiei trace) l-a însoțit pe Alexandru, cu oastea sa de arcași călări, în marea campanie pe care acesta a întreprins-o în lumea cunoscută atunci. Seuthes năzuia însă să-și recapete cît mai curînd independența, pe care a și declarat-o după anul 330 î.e.n. Pentru realizarea obiectivelor sale, s-a folosit și de sprijinul indirect pe care i l-au dat popoarele din nordul Mării Negre, care, în anul 327 î.e.n., au zdrobit armata generalului macedonean Zopyrion. Cum se știe din rela-

țiile lui Trogus Pompeius, acest trufaș general a pierit împreună cu 30 000 oșteni, în „pustia getică” (teritoriul ce nu era cituși de puțin un pustiu, ocupînd întinsele regiuni de cîmpie din nordul gurilor Dunării), „ispășind astfel vina de a fi pornit ne-cugetat război împotriva unui neam care nu-i făcuse nici un rău”. După moartea lui Alexandru (323 î.e.n.) în dorința de a-și consolida independența, Seuthes III s-a aliat cu atenienii (urmînd o linie politică devenită tradițională la traci) și apoi chiar cu Antigonos, rivalul din Asia Mică al diadohului Lisimah. (Diadohii erau, se știe, urmașii lui Alexandru cel Mare). Încă o dată deci regatul trac se alia în lupta pentru independență cu neamurile din Orient.

După modelul vremii, în care mulți monarhi își întemeiau capitale cărora le dădeau propriile nume (Seleucia — de la Seleucos, Eupatoria — de la Mithridate VI Eupator, Nicomedia — de la Nicomedes), Seuthes a întemeiat și el un oraș, Seuthopolis, aproape de poalele sudice ale munților Haemus, care a dispărut însă în împrejurările de după încheierea domniei, în sec. III î.e.n., cînd și regatul Traciei a dispărut vremelnic de pe scena istoriei, pînă în sec. I î.e.n. ■

¹ Magazin istoric, nr. 9/1983.

INDISCUTABILĂ ORIGINE DACICĂ

(Urmare din p. 20)

prin bezna cea mai adâncă a codrilor nestrăbătuți și pustii, munții cei mai primejdioși, prăpăstiile cele mai feroase sau peșterile cele mai adânci și întunecose unde și dorm ca într-o casă cu cea mai mare nepăsare și, în sfârșit, printr-o mulțime de termeni și denumiri, ce nu se înfălesc în nici o altă limbă a națiunilor mai cunoscute ce s-au perindat pe aici de atâtea secole, și care, deci se văd a fi numai ale lor proprii, prin toate acestea și multe altele — românii dovedesc chiar și astăzi o indiscutabilă origine dacică".

[După un paragraf consacrat organizării Daciei romane, în cursul căruia se fac dese referiri la numeroase vestigii arheologice, textul continuă]: „În anul 274, când împăratul Aurelian, nemaiputând apăra provincia din pricina nenumăratelor invazii ale triburilor germanice, a fost silit să-și retragă legiunile peste Dunăre, populația băstinașă, care nu și-a părăsit pământul natal, a fost silită să îndure jugul barbarilor, ce năvăleau mereu după pradă".

Cu această frază, textul se încheie brusc. Pe contrapagina filei 28 există însă o însemnare cu creionul: „À suivre avec les témoignages concernant la survie des Daco-Romains aux invasions barbares et la fondation des principautés sous Radou le Noir et Dragoul [!]" (De continuat cu mărturiile privind supraviețuirea daco-romanilor în timpul invaziilor barbare și întemeierea principatelor sub Radu Negru și Dragul [Dragoș]). Nu știm cui aparține acest adaos, lui Blutte sau lui Filipescu. Cert este că diplomatul britanic dorea să ajungă cu istoria românilor pînă la vremea sa. („Cît despre cele ce să ating de aceste pămînturi și de caracterul românilor, zise Ecseleția Sa — consemna Gorjanu în 1856 — eu am destule notițe"). ■

CARTI SOSITE LA REDACȚIE

● **A.D. Xenopol — ISTORIA ROMÂNILOR DIN DACIA TRAIANĂ. VOL. II** (text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu; ediție critică publicată sub îngrijirea lui Al. Zub).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 502 pp., 66 lei: reeditarea volumelor III și IV din sinteza cunoscutului istoric, cuprinzând dezvoltarea istorică a țărilor române de la întemeierea lor și pînă la moartea lui Petru Rareș, în 1546.

● **C. Gh. Marinescu — NAȚIUNEA ȘI CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ.**

Editura Junimea, Iași, 1986, 304 pp., 20 lei: contribuții la studierea unei problematice fundamentale pentru afirmarea și dezvoltarea statelor lumii.

● **Dr. Victor Duculescu — IPOSTAZE ALE DIPLOMATIEI.**

Editura militară, București, 1986, 232 pp., 11,50 lei: incursiuni istorice de amplă perspectivă în evoluția diplomației, sub cele trei laturi ale ei — deschisă, confidențială, secretă.

● **JOCUL PERICULOS AL FALSIFICĂRII ISTORIEI** (coordonatori: acad. Ștefan Pascu, prof. univ. Ștefan Ștefănescu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 384 pp., 20 lei: culegere de studii și articole consacrate combaterii, pe baza adevărului și realităților istorice, a tezelor și aserțiunilor dușmănoase, denigratoare, față de istoria poporului nostru.

● **Stelian Țurlea — DALLAS'63. UN DOSAR DESCHIS.**

Editura politică, București, 1986, 316 pp., 15,50 lei: sinteză de fin discernămint asupra evenimentelor tragice de la Dallas (asasinarea la 22 noiembrie 1963 a președintelui J.F. Kennedy), printr-o retrospectivă a investigațiilor din cele peste două decenii care n-au dus la elucidarea cazului.

● **Adrian Dinu Rachieru — PE URMELE LUI LIVIU REBREANU.**

Editura Sport-Turism, București, 1986, 280 pp., 15,50 lei. ● **Emilia Șt. Milicescu — PE URMELE LUI DELAVRANCEA.** Editura Sport-Turism, București, 1986, 224 pp., 17 lei: evocări istorico-literare a două personalități reprezentative ale literaturii și culturii românești.

● **Ovidiu Hătărăscu — DRUMUL FIERULUI.**

Editura Albatros, București, 1985, 240 pp., 11 lei: din istoricul industriei siderurgice.

● **Alexandru Popescu — TRADIȚII DE MUNCĂ ROMĂNEȘTI.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 320 pp., 21 lei: reflectarea în obiceiuri, folclor și arta populară a procesului muncii; prefața este semnată de prof. univ. dr. doc. Mihai Pop.

● **UN UNIVERS ÎNTR-O CARTE. VOL. VII** (coordonator Carol Roman).

Editura politică, București, 1985, 272 pp., 9,50 lei: culegere de articole pe teme privind contemporaneitatea socialistă a patriei, semnate de Alexandru Tănase, Dumitru Ciucur, Dinu Marin, Georgeta Tănase, Doina Topor, Constantin Amariței, Petru Pânzaru, Rodica Teșeș, Virgil Brădăceanu, Paul Dobrescu, Matei Șimandan, Ioniță Olteanu, Carol Roman, Marin Scurtu.

● **MANUSCRIPTUM. REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE** (director fondator: D. Panaitescu-Perpessicius).

Nr. 3/1986 (anul XVII), 190 pp., 35 lei: număr consacrat Anului Internațional al Păcii, cu un editorial de Dumitru Popescu, și care grupează, sub genericul „Literatura — mesager al păcii” și „Universalia”, texte semnate de Tudor Arghezi, Vasile Voiculescu, Nicolae Bagdasar, Ilarie Voronca, Mihail Eminescu, Titu Maiorescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, comunicate și comentate de Mitzura Arghezi, George Maco-vescu, D. Vatamaniuc, Georgeta Rădulescu-Dulgheru, N. Romanenko.

LINCOLN: ÎNTR-UN CAS ALB ȘI CAMERA CIFRULUI

NĂSTASE TIHU

La jumătatea lunii decembrie 1863, în plin război de secesiune care a încercat Statele Unite ale Americii timp de patru ani, Oficiul poștal din New York (aflat sub administrație militară) a interceptat o scrisoare cifrată, ce avea ca destinatar pe un oarecare Alexander Keith jr., din Halifax (Noua Scoție), bănuit a fi gazdă a spionilor sudisti. Expediată la Washington, criptograma a fost decriptată de către doi specialiști, Charles A. Tinker și Albert B. Chandler. Astfel s-a făcut senzaționala descoperire că, în plin centru al New-Yorkului, funcționa o puternică organizație de informații sudistă, care procura arma-

ment, culegea informații și confecționa monede false. O săptămână mai târziu, pe adresa lui Keith era expediat un nou mesaj cifrat, unde i se comunica: „Informați-l pe Memminger că Hilton va fi în măsură să livreze mașina — inclusiv gravura — în jurul datei de 1 ianuarie, când urmează a fi imbarcată în locul și la data convenite. Gravura presei de tipărit a ieșit bună.”

Christopher G. Memminger nu era altul decât ministrul de finanțe al Confederației sudiste, care, lipsit de serioasă completă a matrițelor pentru imprimarea dolarilor — pe care Nordul îi tipărea în Anglia — cerea sprijinul Servi-

ciului de informații, pentru a găsi un specialist care să-i confecționeze matrițe proprii. Era clar deci că măsura avea în vedere imprimarea de bancnote false, ce ar fi creat, desigur, serioase dificultăți forțelor nordiste în confruntarea cu Sudul.

În baza informațiilor obținute prin decriptare, la 31 decembrie 1863, organele de poliție au făcut o descindere la domiciliul gravorului Hilton, aflat pe o străduță liniștită din apropierea portului New York. Odată cu arestarea lui, polițiștii au confiscat mașina de imprimat deja ambalată și pregătită pentru expediere, precum și mai multe milioane de dolari falși. Împreună cu Hilton a fost arestată întreaga rețea de diversione și spionaj aflată în slujba taberei rebele.

Cum se știe, confruntările între statele din nord și cele din sud au izbucnit după alegerile prezidențiale desfășurate la 6 noiembrie 1860; alegerile au decurs într-o atmosferă extrem de încordată și au consacrat succesul candidatului din statele din nord, republicanul Abraham Lincoln, abolitionist declarat. Supremația puternicei oligarhii din sudul Statelor Unite, care dominase mult timp administrația țării, a luat sfârșit. Cum alegerea prevestea abolirea sclaviei — măsură căreia nordistii îi erau favorabili, iar sudistii ostili — statele din sud au proclamat, pe rînd, separarea. Cinci luni după alegeri, la 12 aprilie 1861, forțele ale Confederației statelor din sud au atacat fortul Sumter, din Carolina de Sud. A izbucnit astfel războiul civil, „de secesiune”¹, care avea să dureze patru ani, pînă în aprilie 1865.

Era exact tipul de conflict armat care oferea spionajului un teren propice de acțiune: combatanții vorbeau aceeași limbă, iar mulți partizani ai ideilor nordiste locuiau în sud, și invers. Dar nici una dintre tabere nu avea un sistem organizat pentru obținerea de informații. Cel puțin la începutul ostilităților, cînd președintele Lincoln, de pildă, nu

¹ Magazin istoric, nr. 7/1970, 7/1976, 3/1982.

avea la îndemână în armata sa nici un agent.

Atentatul a fost dejucat

A doua zi după cucerirea fortului Sumter, președintele Lincoln care, în virtutea Constituției, era comandantul suprem al armatei terestre și al flotei americane, a mobilizat 75 000 voluntari din toate statele Uniunii, pentru a înăbuși complotul din sud. În cadrul măsurilor pentru reorganizarea armatei și punerea ei pe picior de război, s-au stabilit linii telegrafice directe între toți guvernatorii statelor din nord, precum și între aceștia și președinte; „Western Union Telegraph Company” a trecut sub administrația armatei. Protejarea secretelor transmise pe această cale se asigura prin cifrare mesajelor, cu ajutorul unor metode criptografice inventate ad-hoc.

După începerea conflictului, J. Dennison, guvernatorul statului Ohio, s-a interesat la un amic al său, inginerul A. Stager, șeful Departamentului telegrafic din Cincinnati, dacă îi poate oferi un sistem de cifrare pe care să-l folosească numai în corespondența cu omologii săi din Illinois și Indiana, state aflate în imediată zonă a conflictului. După câteva zile de reflecție, Stager i-a prezentat o substituție simplă, cu reprezentări neuniforme, de care Dennison s-a folosit multă vreme, paralel cu un alt cifru rezervat comunicațiilor cu Washingtonul. Mai târziu, când armata statului Ohio a plecat la vest de Virginia să lupte împotriva trupelor sudiste, guvernatorul l-a detașat pe Stager la statul-major al generalului-major George B. McClellan.

Ca specialist în telegrafie, Stager a făcut cunoștință acolo cu detectivul Allan Pinkerton¹, directorul unei agenții particulare de poliție din Chicago, care proteja garniturile feroviare. Încă de la începutul războiului, Pinkerton și-a pus serviciile în sluj-

ba generalului McClellan, cu care era prieten. Acesta l-a angajat pentru organizarea unui serviciu de informații, începând cu statul Ohio, unde se găsea cartierul său general. Pinkerton avea deja o bună experiență în domeniul criptologiei. Micul său grup decriptoanalisti a adus mari servicii Nordului. De pildă, în primăvara anului 1861, unul dintre agenții săi, introdus la poșta din Baltimore, a interceptat o scrisoare adresată unui oarecare A. Clerk, suspectat de a avea legături cu Sudul. Scrisoarea în sine n-ar fi trezit suspiciuni, dacă nu se încheia cu o înșurire neinteligibilă de litere. Bănuind ceva necurat la mijloc, agentul a reținut scrisoarea și i-a predat-o lui Pinkerton. După ce oamenii săi au copiat-o, au reintrodus-o în circuitul poștal normal.

La o primă analiză, s-a stabilit că este vorba despre un mesaj secret criptografiat. Cu eforturi extraordinare, specialiștii au reușit să-i descopere cheia și să dea de firul unui mesaj clar: organizarea unui asasinat împotriva președintelui Lincoln. Destinatarul scrisorii a fost imediat arestat și anchetat. În seara zilei de 11 februarie 1861, Lincoln și-a luat rămas bun de la concetățenii săi, în gara Springfield, pornind spre Casa Albă, unde trebuia să se instaleze, în urma alegerilor din 6 noiembrie anul precedent. Călătoria sa de la Springfield la Washington avea o mare însemnătate politică². Drumul trecea prin cinci state, prin zeci de orașe, cărora noul președinte avea să le cunoască starea de spirit în ce-l privește. Populația New-Yorkului l-a primit cu o răceală nedismulată. La Philadelphia, Allan Pinkerton l-a informat despre existența complotului pentru asasinarea sa, când va trece pe străzile orașului Baltimore, centrul vital al unui stat sclavagist. Complotiștii erau în strînsă legătură cu însuși șeful poliției locale. Așa declarase destinatarul scrisorii. Cîțiva complotiști aveau să înceneze o încăierare de stradă, în timp ce alții trebuiau să se năpustească asu-

pra trăsurii lui Lincoln și să-l ucidă. Dacă nu reușeau, urma să aibă loc o nouă tentativă în tren.

A fost elaborat un plan pentru prevenirea atentatului, care, la insistențele lui Pinkerton, a fost aprobat de președinte. A. Clerk a fost eliberat și, în schimbul unei mari sume de bani, a promis că va ajuta organele de poliție. Toate mesajele cifrate interceptate ulterior fiind decifrate, detectivul era la curent cu orice modificare survenită în acțiunea sudistilor. Odată aflate locul, ziua și ora atentatului, toate cablurile telegrafice ce legau orașul Baltimore de restul localităților au fost tăiate, pentru a îngreuna comunicarea între complotiști. Detectivul particular Pinkerton i-a sugerat președintelui să-și schimbe itinerarul stabilit și să plece direct de la Philadelphia la Washington, fără a mai trece prin Baltimore. Lincoln a refuzat inițial să urmeze acest sfat, apoi a cedat insistențelor soției sale și prietenilor și, în aceeași noapte, a plecat direct la Washington. Trenul său special sosea însă la Baltimore, întîmpinat în gară de vreo 10 000 persoane care scandau „Jo-zinci” pentru Confederația statelor de sud și a președintelui ei, Jefferson Davis. În același timp, Lincoln ajunsese la Washington. De data aceasta, atentatul a fost dejucat. Din nefericire, el avea să reușească cîțiva ani mai târziu, la 14 aprilie 1865³.

Un nou sistem de scriere secretă

Pentru protejarea secretelor militare, McClellan, Stager și Pinkerton au elaborat un sistem de scriere secretă, adoptat ulterior în corespondența de comandament a întregii armate din Vest, iar când Lincoln l-a numit pe McClellan comandant-șef al forțelor nordiste, acest sistem s-a folosit și în corespondența dintre Washington și marile comandamente militare, aflate

¹ Magazin istoric, nr. 11/1980.

² Alexandru Vianu, *Abraham Lincoln*, București, 1966.

³ Magazin istoric, nr. 1/1967.

în campanie. A fost primul cifru întrebuințat în exclusivitate de militari în vreme de război, pentru că războiul de secesiune a fost primul conflict în care telegraful a jucat un rol covârșitor în domeniul comunicațiilor militare.

Sistemul criptografic pus la punct de cei trei, la elaborarea căruia Stager a avut o contribuție hotărâtoare, era o transpoziție de cuvinte ingenios concepută. Expresiile ce reprezentau denumiri militare, nume de persoane, localități etc. erau înlocuite cu echivalentele aflate în liste codice numerotate de la 1 la 12. Fiecare listă avea un cuvânt cheie pus la începutul criptogramei. Cheia indica modul de lucru și numărul listei. Pentru a da sistemului un surplus de rezistență și pentru a-i deruta pe descipitori, în timpul cifrării se intercalau în textul cifrat și cuvinte fictive.

Lincoln a schimbat din funcție pe ministrul de război — în jurul căruia roiau tot felul de afaceriști, speculanți și spioni —, numindu-l în locul lui pe Edwin Stanton, un bun organizator și un om de o cinste ireproșabilă. În toată perioada că a condus Departamentul de război, el i-a hărțuit fără menajamente pe cei 110 generali ai săi, făcându-i să înțeleagă că locul lor este numai și numai pe front, și nu în birourile ministerului, unde treburile pot fi rezolvate foarte bine și de civili.

Odată cu venirea lui Stanton în fruntea ministerului, Lincoln, pe lângă măsurile luate pentru perfecționarea sistemului de cifrare, a dispus înființarea de birouri de cifru pe lângă fiecare comandament și încadrarea lor cu ofițeri de o totală încredere. Numărul persoanelor ce aveau acces la mesajele cifrate a fost riguros redus. La Washington, în afară de președinte, nimeni altul nu putea ordona cifrarea telegramelor sau lua cunoștință de cele descifrate. Când Lincoln lipsea mai mult timp din Capitală, această sarcină îi revenea ministrului său de război. Din aceste rațiuni, șeful statului american a ordonat

ca biroul cifrului să fie instalat în clădirea Departamentului de război, aflată în imediata apropiere a Casei Albe. Multe din puținele sale clipe libere, spun mărturiile contemporanilor săi, președintele le le petrecea în această încăpere, împreună cu cei trei cifratori care, în tot timpul războiului, n-au părăsit de prea multe ori clădirea ce-i adăpostea. Unul dintre aceștia, David Homer Bates, atunci în vîrstă de numai 18 ani, va povesti mulți ani mai târziu: „În toată perioada războiului civil, președintele și-a împărțit timpul între Casa Albă și biroul cifrului. Aducea adesea cu sine piesele lui Shakespeare, îndeosebi *Macbeth* și *Nevestele vesele din Windsor*, și recita cu plăcere monologuri celebre”.

Cine nu riscă nu cîștigă

Lincoln a acordat criptografiei o importanță covârșitoare. În concepția sa, „victoria asupra inamicului, chiar superior numeric, este asigurată dacă știm să păstrăm cel mai desăvîrșit secret asupra operațiunilor care urmează a fi întreprinse”. Dar, uneori, cînd generali săi acționau nehotărîți, fără energie și, în loc de victorii, aduceau scuze și înfrîngerii rușinoase, Lincoln, cu deosebitul său simț al umorului, ordona telegrafistilor să se transmită în clar mesaje de genul: „Dacă vreodată vă simțiți în stare să treceți la ofensivă, nu vă este interzis s-o faceți” sau: „Aveți deja un plan? Dacă aveți, aplicați-l, fără a recurge la mine. Dacă nu aveți, spuneți-mi, oricît de incompetent aș fi, pot să vă ajut să întocmiți unul”.

Simțul umorului nu-l părăsea cu una cu două. Îl ajuta chiar să iasă cu fața curată în împrejurări delicate, așa cum ne-o dovedește și următorul episod. După o strălucită victorie, generalul Ulysses S. Grant făcuse cîteva beții cumplite. Mic de statură, cu o față neexpressivă, bărbos, cu ochi cenușii și o ținută neglijentă (țigara nu-i lipsea nicodată din colțul stîng al gurii), Grant era recunoscut pentru derese sale che-

furi. Absolvise Academia Militară din West Point, dar părăsise armata din cauza beției. La începutul războiului, avea 39 ani și lîncezea într-o fabrică de piele din orașul Galena (Illinois), unde cîștiga 800 dolari pe an. Războiul civil l-a trezit în el acea imensă rezervă de energie de care dispunea, dîndu-i posibilitatea să o fructifice, în slujba unei cauze drepte. Alînd despre faptul că generalul se prezentase odată beat în fața tru-

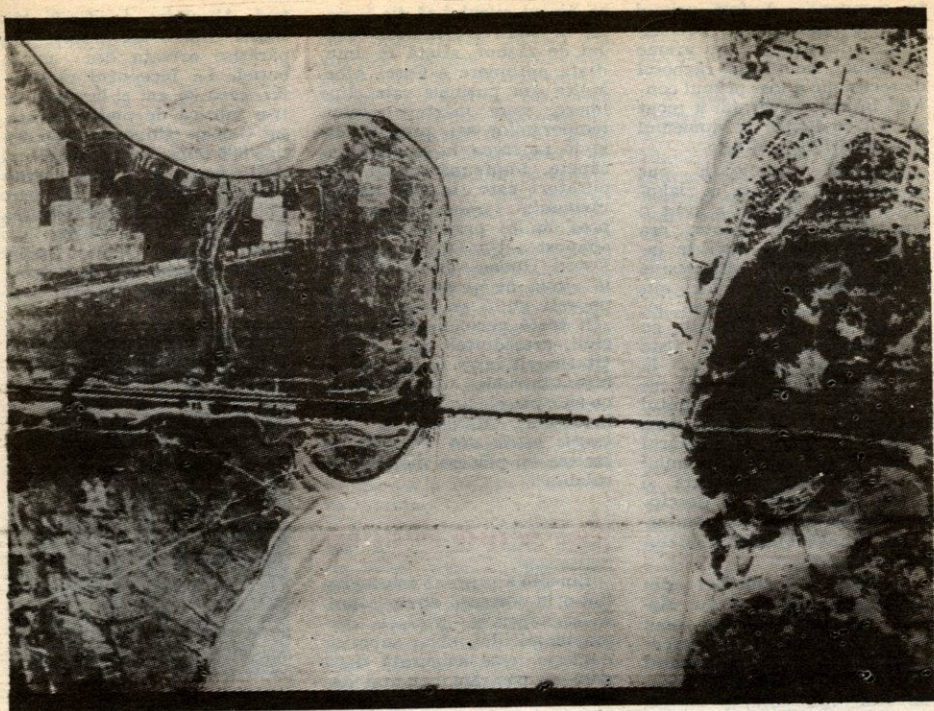

Generalul Ulysses S. Grant

În p. 37: Allan Pinkerton (stînga), detectivul care l-a informat pe Lincoln (în mijloc) despre complot

pelor, o delegație i-a cerut lui Lincoln să-l treacă în rezervă. Lincoln i-a întrebat: „Nu știți cumva de unde își procură băutura?”. Membrii delegației s-au privit intrigăți. Președintele, zîmbind, a continuat: „Păcat! Aș fi dat imediat ordin intențenței să procure și celorlalți generali băuturi de la aceeași sursă. Poate că atunci ar fi obținut și ei victorii”.

Se spune că, după această întrevvedere, Lincoln a ieșit grăbit din Casa Albă și s-a îndreptat spre biroul cifrului, unde a ordonat să se transmită lui Grant un mesaj în clar: „Atacă Grant! Cine nu riscă nu cîștigă!” Și Grant a atacat, a obținut mari succese în lupta împotriva sudistiilor, a devenit comandant-suprem al armatelor nordiste (1864-1865), iar mai târziu președinte al S.U.A. (1869-1877). ■

CAMPANIA CEA MAI LUNGĂ

LOUIS ALLEN

Probabil că romanul cel mai cunoscut inspirat de războiul din Orientul îndepărtat îi aparține lui Pierre Boulle și se intitulează Podul peste riul Kwai. E un roman de mici dimensiuni, devenit în scurt timp best-seller, tradus în numeroase limbi și ecranizat cu un succes aproape egal. Personajul principal este un colonel britanic, ținut prizonier într-un lagăr situat lângă calea ferată Birmania-Siam. Autorul acestei povestiri a fost înainte de război plantator de cauciuc în Malaysia, apoi a luptat împotriva japonezilor în Birmania, China și Indochina, a căzut prizonier și a evadat. Dar acțiunea cărții sale nu se petrece în locurile unde s-a desfășurat „campa-

nia cea mai lungă“, ci doar în apropierea frontierei cu Birmania, astfel încât o carte de ficțiune, tot atât de bună, având ca subiect numai bătăliile din Birmania nu a fost, după câte știm, încă scrisă, deși istoria abundă de fapte de luptă în jurul unor poduri asemănătoare, într-un peisaj similar și o climă identică.

S-au scris, în schimb, nenumărate studii istorice despre luptele date în Birmania în timpul celui de-al doilea război mondial, deoarece evenimentele petrecute pe acel front aveau să atragă în mod deosebit atenția specialiștilor. Acolo s-a desfășurat cea mai lungă și cea mai feroce campanie din Asia a confliacției. De acolo avea să pornească cea mai lungă retragere din istoria armatei britanice. Și tot acolo armata japoneză a suferit cea mai

In imagine: podul de pe fluviul Sittang, a cărui soartă a reprezentat un punct de cotitură în campania Birmaniei și (în p. 43) locotenentul Bashir Ahmed Khan, cel care l-a aruncat în aer.

mare înfrângere de pe continent. Grupuri de soldați au luptat pe un front de sute de kilometri, în spatele primelor linii ale inamicului. Armate întregi au fost transportate pe calea aerului cu avioane „Dakota” sau pe apă, folosind plutele de lemn. În luptele din Birmania, au fost implicați cîteva dintre marii oameni de arme: generalul american J.B. Stilwell, generalii japonezi Mutaguchi și Miyazaki, celebrul expert militar britanic Orde Wingate, precum și principalii comandanți britanici, feldmareșalul William Slim și feldmareșalul lord Louis Mountbatten.

Dar, deși în istoriografie s-a scris mult despre Birmania, ultima carte, publicată în 1984 de Louis Allen, cu titlul *Burma. The Longest War. 1941-45* (Birmania: campania cea mai lungă. 1941-45), a stîrnit un interes deosebit, deoarece pasiunii de istoric a autorului i s-au adăugat cunoașterea îndepărate a faptelor, precum și posibilitatea investigării tuturor surselor, inclusiv a celor nipone. Louis Allen a fost ofițer de informații în Asia de Sud-Est în timpul celui de-al doilea război mondial și vorbește curent limba japoneză.

Autorul a avut însă și alte motive care l-au determinat să porceadă la studiul unei campanii atît de complexe. Explicația este următoarea: „Nu s-ar putea spune că războiul din Birmania a fost doar o acțiune nemaipomenită, pentru că, de fapt, el a constatat dintr-o mulțime de acțiuni nemaipomenite. Eroii lor au fost niște oameni extraordinari, care mai firziu au povestit întîmplările trăite. Multe istorisiri aparțin unor ofițeri care erau și scriitori ca, de pildă, însuși comandantul Armatei 14, feldmareșalul viconte Slim... În sfîrșit, în Birmania au luptat reprezentanți ai aproape tuturor popoarelor care au combătut pe fronturile celui de-al doilea război mondial: britanici, japonezi, chinezi, americani, indieni, gurkha (populație de pe versantul sudic al munților Himalaya), africani din estul și vestul continentului lor, birmani etc... De asemenea, a existat o mare varietate de operații militare; de la războiul în junglă la războiul în munți, în deșert, naval și chiar lupte corp la corp, ca în epoca de piatră. Ce să mai spunem despre transportarea cu avioane a unor divizii întregi, împreună cu tunurile și vehiculele lor, cu o viteză și o precizie care par aproape imposibile chiar și în acest evoluat secol XXI! Ce să mai spunem despre soldații care au mărșăluit prin zăpadă ori prin noroiul provocat de ploile aduse de muson, astfel încît, pe măsură ce înaintau, le putezau cizmele! Configurația terenului și clima erau tot atît de periculoase ca și omul pe care erai nevoit să-l ucizi, înainte de a te ucide el pe tine...”

Cu toate acestea, cititorii revistei și-ar putea pune o întrebare firească: de ce să consacri un număr atît de mare de pagini unei campanii precum cea din Birmania, o țară care face parte din alt continent și, în plus, se află la o atît de mare distanță de România? Răspunsul este tot atît de firesc ca și întrebarea. Din faptele istorice petrecute în timpul celui de-al doilea război mondial nu poate și nu trebuie omisă nici o verigă. Evenimente ale căror consecințe au influențat substanțial mersul războiului au avut loc nu numai pe principalele fronturi de luptă ale Europei Occidentale și, tocmai de aceea, de-a lungul anilor, Magazin istoric s-a străduit să prezinte o serie de articole care să ofere o imagine cît mai completă a marilor conflagrații. Nu o imagine în sine, ci o imagine care să se constituie într-o lecție a istoriei.

Așadar, începînd cu numărul de față, seria continuă cu relatarea celor mai importanți episoade din timpul războiului desfășurat pe pămîntul Birmaniei. Dar, înainte de a da cuvîntul autorului, să vedem, pe scurt, ce s-a întîmplat în Asia de Sud-Est pînă în 1941, an din care începe acțiunea cărții lui Louis Allen.

La sfîrșitul celor trei războaie anglo-birmane (1824-1826, 1852, 1885), Birmania a fost încorporată Indiei, ca provincie a Imperiului britanic, trecută, încă de la 1 noiembrie 1858, sub administrația directă a Coroanei britanice. Dar, cum arăta Magazin istoric în articolul din nr. 3/1986, „pentru învinși războiul a continuat”, un război de gherilă împotriva colonialiștilor, la care a aderat întreg poporul birman. Ca urmare, în 1923, Marea Britanie a fost nevoită să acorde unele drepturi birmanilor. Un alt pas a fost făcut în 1935, cînd Birmania a fost separată de India și transformată într-o colonie de sine stătătoare. La 1 aprilie 1937 a intrat în vigoare o nouă Constituție, Birmania a primit dreptul de autogovernare, britanicii continuînd însă să ocupe posturile-cheie din administrație. Sentimentele antibritanice ale birmanilor au făcut ca — deși la 3 septembrie 1939 Anglia și India declaraseră război Germaniei, iar aceasta încheiase la 27 septembrie 1940, la Berlin, pactul tripartit de alianță militară cu Italia și Japonia — atunci cînd trupele japoneze au invadat partea de sud a Birmaniei (13 decembrie 1941), ele să fie întîmpinate ca eliberatoare. De exemplu, un întreg partid de tineri birmani, îndeosebi studenți extremiști, a optat pentru colaborarea cu militarismul nipon. Japonezii le promisese o iluzorie independență, doar pentru a putea pătrunde mai ușor în țară. Și au reușit, ca în tot restul Asiei de Sud-Est, relativ ușor!

¹ Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Un colonel numit

„Trăznetul”

În 1941, Birmania era — și mai este și astăzi — o țară preponderent agricolă, cu o economie bazată pe culturi de orez și exploatarea forestieră, deși exista și petrol, precum și mine de wolfram, care produceau o treime din wolframul întregii lumi. Populația număra 17 000 000 locuitori, dintre care 10 000 000 erau birmani. Principalul drum (*Burma Road*), între Mandalay și Rangoon (capitala) are peste 1200 km lungime și călătoria dura pe atunci cinci zile. Multe din celelalte drumuri erau drumuri doar cu numele, deoarece, în anotimpul ploios, deveneau de ne străbătut datorită torențelor și revărsării riurilor sau, pur și simplu, pentru că ploile violente măturaseră (din cauza prăbușirilor de terenuri pe care le provoacă) cite o colină și, odată cu ea, și drumul. Birmania e o țară cu imense contraste geografice: junglă deasă, țărături mlaștinoase, delte, o cîmpie centrală cu un triunghi secetos în mijloc, totul străjuit de munți înalți care o separă de India la vest, de China la nord, de Siam la est.

Musonul, vînt cald și umed, bate dinspre sud-vest în perioada aprilie-septembrie și transformă regiuni întinse ale țării în mlaștini și bălți. Din octombrie pînă în martie însă, clima este încântătoare chiar și în orașele aglomerate. Dar asemenea orașe nu sînt tipice pentru peisajul birman, deoarece — cu excepția Rangoonului și a Mandalayului — nu se întîlnesc decît mici așezări și sate. În multe din localitățile care au dobîndit faimă după luptele din 1942-45 nu existau decît cîteva străzi cu case de lemn, unele prăvălii și o pagodă.

În mai 1940, un reprezentant al ziarului japonez *Yomiuri Shimbun*, care pretindea că se numește Minami Masuyo, a sosit la Rangoon. Își petrecea timpul cu un bun ziarist, ascultînd atent și urmărind mersul evenimentelor. Bunele maniere ale lui Minami, ca și numele

și funcția sa, erau menite să-i mascheze adevărata identitate. În fapt, el era colonelul Suzuki Keiji, de la Cartierul general imperial, iar rolul său era să sondeze cercurile politice birmane și să aprecieze cum ar fi putut fi folosite pentru îndeplinirea misiunii sale, respectiv intreruperea drumului Mandalay-Rangoon, pe care se operau transporturile britanice de arme către China.

Colonelul Suzuki avea să joace un rol considerabil în viitorul apropiat al Birmaniei. Șase luni mai tîrziu, el a alcătuit planul unei organizații care să-i scoată din Birmania pe tinerii thakini (studenții birmani extremiști), să-i antreneze și să-i reînfiatze în Birmania, prin Thailanda, țară cu o dictatură militară fascistă, japoneză. Regia regiilor dintre Suzuki și thakini consta dintr-un spectacol lugubru. Pentru a-și convinge adepții de sentimentele lui probirmane, Suzuki a adoptat numele birman *Bo Mogyo* („Trăznetul”; prefixul „bo” înseamnă „ofîter”), răspîndind, în același timp, povestea cum că el ar fi un prinț birman și personificarea unei vechi profetii, conform căreia îi va scoate pe britanici din Birmania.

La 31 decembrie 1941, trei săptămîni după ce Japonia declarase război Marii Britanii și Statelor Unite, avea loc la Bangkok *Shutsu-jin-shiki* („ceremonia plecării pe front”). Cei numai 30 camarazi thakini recrutașă și alți tineri birmani din Thailanda. Aproximativ 300 luptători se alinau acum în fața colonelului Suzuki, formînd ceea ce ei înșiși au numit „armata de independență a Birmaniei”. Prima unitate a plecat chiar în aceea noapte, iar la jumătatea lunii ianuarie 1942 au trecut granița și ceilalți, așteptînd declanșarea atacului. Pentru ei începuse „al patrulea și ultimul război anglo-birman”. La 9 ianuarie, Regimentul japonez 143 infanterie ocupase deja Victoria Point, situat în extremitatea sudică a Birmaniei.

Despre armata britanică nu se putea spune că se afla

în cea mai bună formă. Brigada 16 avea doar două batalioane puternice, iar 400 pușcași birmani erau atinși de malarie. Deplasarea trupelor depindea de drumuri, de transportul aproape imposibil cu camioanele. Nimeni nu credea cu adevărat că japonezii puteau fi ținuți la distanță. La 23 ianuarie 1942, trei aeroporturi importante din sudul provinciei Tenasserim căzuseră în mâinile lor. Doar cu o zi înainte generalul Tom Hutton, comandantul armatei terestre, îl avertizase pe guvernatorul britanic al Birmaniei că, în zece zile, soarta Rangoonului, va fi decisă, dacă nu vor fi trimise imediat întăriri în Birmania. De la cartierul său general din Jawa, generalul Sir Archibald Wavell (șeful Comandamentului unic în Extremul Orient — A.B.D.A. — înființat la 8 ianuarie de australieni, englezi, olandezi și americani), preocupat de victoriile japoneze în Malaysia, i-a răspuns lui Hutton în termeni destul de duri: „Nu te pot ajuta cu nimic... Nu înțeleg de ce, cu trupele pe care le ai la dispoziție, nu poți apăra Moulmein [localitatea din nordul Tenasserimului]”.

Moulmein, port în golful Martaban, era amenințat de ofensiva niponă dinspre sud. La 17 ianuarie, în timpul atacului prin surprindere a 14 bombardiere japoneze asupra orașului-port, șefii militari britanici au fost nevoiți să asiste neputincioși, în pijamale, incapabili să reacționeze, pur și simplu din lipsă de avioane.

În Moulmein, japonezii au pătruns nu în masă, ci în grupuri mici. Timp de patru zile, între 26 și 29 ianuarie, s-au infiltrat metodic în zonă. La 30 ianuarie, a avut loc atacul principal. A doua zi, orașul a fost cedat inamicului. Japonezii și-au atins astfel primul lor obiectiv major, smulgînd din mâinile englezilor districtul din Birmania care le aparținuse cel mai mult timp (din 1826), acesta trecînd astfel în stăpînirea lor.

Podul de pe fluviul Sittang

Aruncarea în aer a podului de pe Sittang, în vreme ce două brigăzi britanice se aflau încă de partea cealaltă a fluviului, a fost punctul de cotitură din prima campanie a Birmaniei.

Genistul care a montat explozibilul precum și cel care a apăsât detonatorul sînt încă în viață. Roy Hudson este astăzi director general al Întreprinderilor „Hudson” din Chiangmai, Thailanda; pe atunci era locotenent, sub comanda maiorului Richard Orgill. Ei făceau parte dintr-o companie trimisă în Birmania în noiembrie 1941, cînd japonezii invadaseră Tenasserim, pentru a întări Divizia 17 indiană, aflată la Kyaikto.

La 22 februarie 1942, Roy Hudson și comandantul său Richard Orgill au început pregătirile pentru distrugerea podului. Nici astăzi Hudson nu poate înțelege de ce a trebuit ca tocmai ei să o facă. Podul, construit inițial pentru calea ferată, fusese amenajat în grabă și pentru traficul rutier. Sub focurile sporadice ale japonezilor, a fost montat explozibilul, insuficient pentru toate picioarele podului. Doar arcada nr. 5, pentru care a fost folosit un detonator electric, s-a prăbușit în rîu; în cazul celorlalte, doar grinzile de lemn au sărit în aer.

Cu toate că Wavell insistă să nu se cedeze teren, ofițerii aflați la fața locului au înțeles că nu mai pot ține piept înaintării trupelor japoneze și au ordonat retragerea și apoi aruncarea în aer a podului de peste Sittang. Britanicii au început să treacă podul spre malul vestic, în noaptea de 21 spre 22 februarie. Ar fi fost de preferat să se aștepte zorile, mai ales că podul era strîmt și permitea doar trecerea unui singur șir de vehicule. La un moment dat, două vehicule s-au ciocnit, podul a fost blocat și, pentru mai mult de două ore, traversarea întreruptă. Iar în vremea aceas-

ta japonezii au ajuns din urmă coloanele britanice care se retrăgeau. Există și un serviciu de feriboturi care asigura traversarea, în apropierea podului, dar la 22 februarie aviația japoneză a distrus acele vase. În așa fel încît, în momentul în care a fost luată decizia aruncării în aer a podului, fără să se știe că pe malul estic mai rămăseseră încă două brigăzi, acestor din urmă britanici nu le rămînea decît să traverseze înot sau pe plute, sau să fie luați prizonieri.

Toate acestea au contribuit, ulterior, la aprinderea unei controverse existente încă și astăzi în legătură cu responsabilitățile operației... Omul care a aruncat în fapt podul în aer are propria sa versiune a evenimentelor. Locotenentul (mai târziu maiorul) Bashir Ahmed Khan era, ca și Hudson, ofițer în compania de genști Malerkotla; el declară că afirmația despre o anterioară pregătire a explozibilului este eronată, că amorsa nu s-a aflat pe pod, că Orgill nu era de față cînd s-a dat ordinul și că podul a fost aruncat în aer cu o oră și jumătate mai devreme decît spune istoria oficială. Într-o scrisoare către Roy Hudson (10 martie 1981) și în alta către ziarul *Times* (31 ianuarie 1981), generalul J.G. Smyth (fost comandant al unor divizii în Birmania) spunea că po-

dul fusese pregătit pentru distrugere de genștii birmani ai lui Hutton de trei ori în săptămînile dinaintea luptei. Se poate să fie așa, spune Bashir Khan, dar acei explozibili au fost apoi îndepărtați și depozitați într-un loc în care au fost găsiți la 21/22 februarie. Pregătirea finală pentru distrugere, adăugă el, a fost făcută la 22 februarie.

Decizia de aruncare a podului în aer, atît de greu de luat, și pierderile tragice au devenit, inevitabil, mitul campaniei — din punctul de vedere britanic. Odată podul de pe Sittang distrus și Divizia 17 slăbită, din cauza celor două brigăzi rămase pe celălalt mal, drumul spre Rangoon era deschis și soarta Birmaniei pecetluită. Dar episodul nu este văzut în același fel de istoriografia japoneză. În relatarea sa despre războiul Pacificului, *Complete History of the Great East Asia War, 1968*, colonelul Takushiro Hattori nici nu-l menționează. Iar în jurnalele unităților japoneze implicate se spune că „lupta de pe malurile Sittangului s-a încheiat cu o mare victorie”.

Cînd Tim Carew a publicat, în 1969, cartea sa *The Longest Retreat* (Retragerea cea mai lungă), controversa asupra podului a reizbucnit. „Cred că s-a acordat prea mare importanță aruncării în aer a podului” — comenta generalul J.G. Smyth — și nu îndestulă situației efective a Diviziei 17, care a fost prinsă de două divizii japoneze pe cînd traversa fluviul Sittang. Smyth are dreptate din moment ce „acest întreg dezastru, ce putea fi împiedicat”, nu i-a oprit pe japonezi să ajungă la Rangoon. Japonezii au făcut ceea ce ar fi făcut oricine cunoaște geografia Birmaniei de Jos: au înaintat spre nord, în lungul malului estic al Sittangului, pînă au găsit un loc pe unde să poată trece cu piciorul. Astfel, au traversat pe la Kunzeik și, curînd, au ajuns la drumul principal spre Rangoon. Aruncarea podului în aer nu i-a întîrziat decît cu zece zile.

Rangoonul abandonat

Cînd au început raidurile aeriene japoneze, panica răs-pîndită în rîndurile populației din Rangoon aproape a golit orașul. La 4 martie, Rangoonul era un oraș mort. Străzile și bazarurile erau goale, iar liniștea era întreruptă din cînd în cînd de urletele cîinilor sălbatici. Focurile luminau noaptea doar zonele rezidențiale: bande de huli-gani jefuiau casele bogătaşilor, apoi le incendiau. Con-

pur și simplu controlul. S-a dezlănțuit, insultîndu-l pe Hutton în fața guvernatorului și a altor ofițeri și civili. Hutton a fost umilit de cel al cărui șef de stat major fusese pînă în urmă cu cîteva luni, nu pentru modul în care conducea luptele, ci pentru că Wavell considera că are o atitudine defetistă. În concluzie, Wavell a ordonat ca Rangoonul să fie menținut cît mai mult timp posibil.

Urmarea a fost că Hutton a pierdut comanda, fiind în-

A doua zi, spre prînz, japonezii au intrat în Rangoon.

Alexander nu numai că nu a reușit să restabilească situația și să oprească înaintarea diviziilor 33 și 55 ale generalului Iida, dar, la exact o zi după sosirea în Birmania, a înțeles că Rangoonul era pierdut și a ordonat retragerea spre nord. Atunci forțele sale erau cît pe ce să fie prinse în capcană de forțele japoneze, care își organizaseră un punct întărit la nord de Rangoon. Lui Iida i se spusese să cîștige mai degrabă o luptă decisivă decît să captureze prea repede capitala. Dar, lipsit de întăriri după pătunderea în Birmania, generalul Iida s-a gîndit că, ocupînd Rangoonul, va fi mai ușor aprovizionat pe calea apei. Divizia 17 indiană a scăpat practic ca prin urechile acului. Dar nici comandamentul regimentului de la Tauk-kyan, nici comandanții diviziei și armatei, nici istoricii japonezi care au scris de atunci nu par să fi realizat că aproape îl prinseseră pe generalul Alexander. „Niciodată în viața lui, Alexander n-a avut mai mult noroc”, va spune mai tîrziu Hutton.

Avea să urmeze cea mai lungă retragere.

Două lucruri sînt acum limpezi. Armata birmană a lui Alexander nu putea rămîne în Birmania de Nord la nesfîrșit. Pe drumul dinspre Assam nu puteau fi transportate mai mult de 30 tone pe zi, iar rezervele nu ajungeau decît pentru două luni. Pentru Alexander, lipsit de portul Rangoon, necesar aprovizionării, apoi de sursele de petrol de la Yenangyaung, întrebarea nu mai era dacă să se retragă, ci cum și pe unde? Wavell a dat instrucțiuni să se înceapă de îndată pregătirile pentru o ofensivă vizînd reocuparea Birmaniei. Alexander a declarat mai tîrziu că nu a primit nici o directivă de la superiori săi, în afara celei inițiale de a salva Rangoonul. Dar afirmația este neadevărată, deoarece Wavell îi scrisese lui Alexander, iar la 29 aprilie se decisese într-o conferință să se mențină o linie Kalewa-Katha-Bhamo-Hsenwi (mult la nord de Rangoon) și doar dacă aceasta ar fi fost ruptă,

Infanteria niponă în acțiune pentru a cuceri cîmpurile petrolifere de la Yenangyaung

fuziei și vandalismului i se adăuga groaza de condamnații și lunatici care bîntuiau: deținuții fuseseră eliberați în prima noapte a evacuării orașului, iar nebunii fugiseră de la ospiciu. Greu de crezut, dar mai existau, totuși, oaze de ordine publică, impusă de mici grupuri de polițiști militari britanici.

Wavell socotea că, trimițînd întăriri din India, capitala putea fi menținută. Hutton considera că se află într-o situație umilitoare.

Sosirea lui Alexander, la 5 martie, n-a contribuit cu nimic la salvarea Rangoonului. Chiar și debarcarea unei noi divizii n-ar fi dus la nimic. Ultimul tren a început să pufăie spre nord, părăsind orașul abandonat și în flăcări, la 7 martie, orele 7.30.

armata birmană să se îndrepte spre India.

Dar japonezii înaintau apropoindu-se de această linie. La 2 mai, Regimentul 215 al lui Harada, cel care ocupase orașul Rangoon, ataca din toate părțile Monywa, pe râul Chindwin. Estacada așezată peste acest riu, mai jos de Shwegyin, pentru a opri vasele japoneze, a fost bombardată și distrusă la 7 mai. După alte două zile a fost bombardat Shwegyin. Generalul Sakurai Shozo înainta repede pe râul Chindwin. La 5 mai îi ceruse șeful lui său de stat major: „Nici un soldat aliat să nu se întoarcă în India”. Avea o țintă ideală pentru un masacru.

La 12 mai, japonezii au ocupat și Kalewa. Au numărat 1 200 trupuri, 2 000 vehicule, 110 tancuri, 40 tunuri. Pentru răspătla aceasta, divizia lui Sakurai mărșăluie 127 zile, participase la 34 lupte, străbătuse 1 500 mile, mare parte pe jos, în ritm de 30 mile pe zi. Îi înfrinseseră direct pe britanici și luseră din imperiul lor o țară bogată și prosperă, inclusiv capitala ei.

Armata birmană a fost primită cu mare tristețe la Imphal, unde s-a retras. Musonul transformase pământul în mlaștini, nu existau corturi sau pături, lipsea aprovizionarea cu apă de băut, lipseau medicamentele. După ce scăpaseră de japonezi, soldații britanici erau chinuți, chiar în siguranța statului indian Manipur, de malarie și dizenterie. Aproape unul din zece soldați s-a îmbolnăvit și mulți au murit.

Armata lui Alexander pierduse 13 000 oameni — ucși, răniți și dispăruți — față de un total de 4 000 japonezi ucși și răniți. Pe măsură ce ploile se înteau, bolile epidemice au început să se răspândească: dizenteria, variola, malarie și — la jumătatea lunii iunie — chiar holera. Imphal avea să fie grav atins de raidurile aeriene japoneze dintre 10 și 16 mai.

„Ucis de propria artilerie”

„Există puține locuri unde poate fi dusă mai greu o cam-

panie”, scrie despre Arakan generalul Geoffrey Evans, în lucrarea sa *Slim as Military Commander*, 1969. Cuvîntul Arakan se referă la o mare întindere între Chin Hills, pe crestele Manipur, și colțul de sud-vest al Birmaniei, la Cape Negrais, dar din punct de vedere al campaniei din 1942-45 zona cuprinsă de acest cuvînt mergea de la frontiera cu India, la insula și orașul Akyab. E un ținut de vîlcele și *chaung*, în care transportul se face mai mult pe apă. Nu există decît un singur drum în adevăratul sens al cuvîntului, de-a lungul lanțului muntos Mayu, de la micul port Maungdaw, la Buthidaung și trece prin două tunele. Iar colinele Mayu sînt acoperite de o junglă deasă. Clima prezintă mari contraste. În sezonul uscat, căldura nu e prea mare și nopțile pot fi răcoroase. Musonul schimbă totul, transformînd ținutul într-un *chaung*. Malaria e la ea acasă, iar pentru lipitori e un paradis. Întrebarea firească este: de ce să duci o campanie în ținutul acesta?

Răspunsul are în vedere poziția portului Akyab. Dacă Rangoonul, capitala Birmaniei, avea să fie recapturată într-o zi, calea cea mai bună era peste golful Bengal și peste deltă, printr-o operație maritimă. Înfricoșătoarea perspectivă de recucerire printr-o campanie terestră n-avea să fie avută în vedere decît după eșuarea operației maritime; iar la început aceasta nici nu a fost luată foarte în serios. Dar și într-un caz și în celălalt, acoperirea aeriană era necesară și doar pistele de la Akyab o puteau oferi. Avioanele care ar fi decolat de aici se aflau la 330 mile de Rangoon.

Comandantul șef, generalul Sir Archibald (mai tirziu lord) Wavell, care i-a subestimat întotdeauna pe japonezi, începuse planuirea recuceririi Birmaniei încă din aprilie 1942, înainte ca retragerea să se fi încheiat. Atacul la Akyab părea alegerea firească. Portul a devenit ținta eforturilor britanice vreme de multe luni. Wavell a emis o directivă de a recuceri orașul și sectorul nordic din Arakan, în septembrie 1942. Pe la în-

ceputul lui 1943 s-a acceptat că avea prioritate asupra oricărei, chiar și asupra bătăliei, construirea unui drum. Mai tirziu, s-a ajuns la concluzia că numai recucerirea peninsulei Mayu, la nord de insula Akyab, poate însemna o amenințare pentru japonezi. Venind din India, britanicii au încercat să ocupe peninsula Mayu, în extremitatea vestică a Birmaniei. Recucerire ce era departe de a fi ușoară, ținutul fiind încă un inamic pentru englezi. Contratacurile japoneze nu lipseau.

La 3 aprilie 1943, forțele generalului Koga au lansat o ofensivă care a dus la retragerea Brigăzii 6 britanice, la pierderea unor dosare cu documente secrete și coduri, la moartea comandantului, generalul de brigadă R.V.C. Cavendish. Japonezii au privit capturarea lui Cavendish ca pe un eveniment notabil. Faptul a fost transmis la cartierul general al diviziei, apoi la Rangoon, apoi către Armata de Sud și Cartierul general imperial din Tokio, iar presa japoneză scria despre „distrugerea a șase brigăzi inamice” și „20 000 de victime”. Apoi, Koga avea să fie dezamăgit cînd colonelul Tanahashi, comandantul Regimentului 112 infanterie, îi va raporta că moartea lui Cavendish s-a petrecut în timpul bombardamentului artileriei britanice. Zvonuri urite au început să circule. Istoria oficială britanică de-abia menționează într-o notă de subsol că „potrivit rapoartelor japoneze, Cavendish a fost ucis la scurt timp după ce artileria britanică a deschis focul”. Dar generalul William Slim este mai amănunțit: „Generalul de brigadă Cavendish a fost capturat și ucis apoi fie de paznicii săi, fie de propria noastră artilerie”.

Acesta și alte hărțuiri din Arakan au arătat că armata avea nevoie de drumuri, arme, sprijin aerian, aprovizionare. Dar cel mai mult a arătat că avea nevoie de un mare strateg, psiholog și militar în același timp. Avea nevoie de Orde Wingate. ■

(Va urma)

Prezentare și adaptare de
Stelian ȚURLEA

DECEMBRIE
1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● „Citesc cu interes revista dvs. și, deosebi, rubrica În București, acum 50 ani, ca unul ce am cunoscut îndepărate Capitala din urmă cu cinci decenii. În nr. 7/1986 am avut surpriza să constat că ați publicat o fotografie a echipajului care, în iulie 1936, pornea într-o temerară expediție cu barca pe Dunăre spre mare. Unul dintre membrii expediției este cel care vă scrie aceste rânduri”.

Astfel începe scrisoarea cititorului nostru, VICTOR GUTULESCU, din București, una din scrisorile care relevă interesul cu care este urmărită această rubrică, mulți dintre corespondenții noștri fiind martori sau chiar părtași la unele dintre evenimentele și faptele relatate în paginile de față. Dar ceea ce ne-a determinat s-o găzduim în spațiul destinației rubricii este conținutul scrisorii, cititorul nostru fiind — cum am menționat mai sus — un participant la un eveniment sportiv consemnat de presa anului 1936.

„În ziua de 21 iulie 1936 — cităm în continuare din scrisoarea corespondentului nostru bucureștean — ambarcațiunea „Carmen Sylva” construită la Fabrica de avioane S.E.T. pleacă din București, de la podul Senatului (Operești) într-un raid nautic patronat de Liga Navale Română. Echipajul era alcătuit din căpitan Dumitru Botezatu, locotenent Victor Gutulescu și sublocotenent Marin Popescu. Toți eram membri ai Clubului sportiv al Regimentului 1 Vinători gardă. Ținta noastră era să ajungem la Mamaia, navigând pe Dimbovița, Argeș, Dunăre și Delta Dunării, lacul Razelm, Porțile și, apoi, Marea Neagră. Trebuia să ajungem la Mamaia pe 15 august 1936, când aveau loc serbările cu ocazia Zilei Marinei.

Scopul principal al raidului îl constituia stabilirea recordului de a parcurge, pentru prima dată la noi în țară, o distanță de peste 600 km cu o barcă de patru rame.

La întâi decembrie 1936 se împlinesc 18 ani de la unirea Transilvaniei cu patria mamă, prin voiața unanimă a românilor transilvăneni exprimată în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Evenimentul este evocat pe larg de presa¹ bucureșteană, subliniindu-se tradițiile luptei românilor pentru unitate națională, încununată glorios la Alba Iulia. În Transilvania, scrie *Vremea* din 29 noiembrie, „lupta a avut întotdeauna un caracter istoric: se apăra ființa unui neam — nu se cucereau privilegiile unei clase sau voturile unui partid. O luptă politică în vechea Transilvanie însemna o revoluție, cu riscurile ei: temnița, moartea. Cea dintâi revoluție socială din Europa au făcut-o trei români de dincolo: Horea, Cloșca și Crișan”.

Evocând prezența socialiștilor, a maselor muncitoare românești la marele act istoric al împlinirii idealului național, Iosif Jumanca, membru în 1918 în Consiliul Național Român Central, scrie în ziarul *Dimineața* din 2 decembrie: „Partidul Național Român a avut întregul sprijin al muncitorimii române [care] a fost cu tot sufletul — sub inspirația Partidului Social-Democrat — luptătoare pentru ideea reîntregirii naționale. Prin această atitudine — continuă articolul — muncitorimea română a limpezit mult situația, înlesnind calea spre unire”.

Autorul articolului subliniază „aportul covârșitor” adus de muncitorime la cauza unirii, faptul că „toți românii din Ardeal, fără deosebire de clasă socială”, au dorit realizarea ei. La propunerea reprezentanților muncitorilor, se arată în continuare „s-au exprimat în Adunarea de la Alba Iulia o serie de deziderate cuprinse în cunoscuta rezoluție ce s-a votat. Printre acele deziderate erau: exproprierea agrară, votul universal, drepturi pentru minorități în cadrul noului stat unit, legi pentru protecția muncitorilor, o guvernare larg democratică etc.

Aportul muncitorimii în actul Unirii s-a vădit și la Adunarea din Alba Iulia, unde au participat cu entuziasm mii de muncitori mîperi din Valea Jiului, muncitori mineri moși din Munții Apuseni, reprezentanți ai muncitorilor români din Banat”.

Ziaua Unirii este marcată în Capitală și de festivitățile prilejuite de inaugurarea Arcului de Triumf. Participă delegații parlamentare din țările Micii Înțelegeri: din Cehoslovacia — în frunte cu J. Malypetr, președintele Camerei Deputaților și Fr. Soukup, președintele Senatului — și din Iugoslavia — în frunte cu St. Cirici, președintele Scupștinei. Este prezentă, de asemenea, o misiune

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Paradă militară
la inaugurarea
Arcului de Triumf

Placa memorială
de la hotelul
Trinacria
din Palermo,
la amintirea lui
Nicolae Bălcescu

militară franceză, condusă de generalul de divizie Mittelhauser, instructor de armată, membru în Consiliul superior al armatei.

Salutînd oaspeții de peste hotare, Mihail Sadoveanu, în *Dimineața* din 2 decembrie 1936, afirmă dorința românilor de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele: „Sîntem fii buni și leali ai acestei Europe sbuciumate — scrie marele prozator — pentru care am mai suferit și ne-am mai vărsat singele în trecut; cunoașteți în noi pe purtătorii de cuvînt bun: Pace tuturor!”

Prezența parlamentarilor cehoslovaci și iugoslavi la București este consemnată în paginile ziarelor, fiind urmărită cu interes de opinia publică, de cercurile diplomatice. „N-a fost încă, în analele grupărilor de state — scrie ministrul Cehoslovaciei la București, în ziarul *Zorile* din 2 decembrie — un caz analog și e, prin urmare, evident, cită importanță are întîlnirea aceasta”. La rîndul său, ministrul Iugoslaviei în capitala română, relevă, în același ziar, „comunitatea indisolubilă a intereselor ambelor națiuni vecine și prietene, română și iugoslavă, precum și durabilitatea prieteniei lor, ale cărei trasee adînci conduc în istoria îndepărtată a Balcanilor”. Mihail Ostrovski, ministrul U.R.S.S. în România, salută și el, în același număr al ziarului, întîlnirea de la București a parlamentarilor din țările Micii Înțelegeri, relațiile stabilite între cele trei țări, „legături indisolubile de prietenie, bazate pe dragostea adîncă de pace și pe hotărîrea neclintită de a apăra pămîntul lor împotriva oricărei agresiuni, oricare ar fi pretextul prin care această agresiune ar putea fi justificată”.

Lupta românilor pentru pace continuă să se afle în centrul atenției presei democratice bucureștene. Sînt consemnate noi acțiuni, noi luări de poziții ale maselor populare în slujba păcii. Astfel, *Zorile*, din 11 decembrie, publică un apel al Frontului Studențesc Democrat, organizație creată și condusă de Partidul Comunist Român, în care studențimea, tineretul intelectual român sînt chemați să-și intensifice lupta „pentru apărarea culturii, a păcii”, pentru „apărarea hotarelor României împotriva revizionistilor germani, italieni și unguri”.

Același ziar relatează, la 18 decembrie 1936, despre acțiunile în slujba păcii organizate de Uniunea generală a sindicatelor de ceferiști din România. Își exprimă, de asemenea, adieziunea la lupta pentru pace și conducerea din București a Uniunii muncitorilor și tîrănilor maghiari din România (Madosz), care, într-un apel publicat în același număr din 18 decembrie, afirmă dorința populației maghiare „de a colabora cu democrația românească pentru apărarea păcii”.

Un luptător pentru unitate națională, evocat de presa bucureșteană, este Vasile Lucaci, cu prilejul dezvelirii monumentului său de la Satu Mare, operă a sculptorului C. Medrea. *Lupta*,

Cronică măruntă

Reprezentă, totodată, și un imbold pentru alți sportivi de a se angaja în astfel de curse nautice pe distanțe lungi.

Au trecut de atînel 50 de ani... Startul s-a dat în fața unei asistențe numeroase. Am pornit la drum emoționați. Oare cum va fi? Vom rezista pînă la sfîrșitul cursei!

Peripețiile — de care n-am fost scutiți pe tot traseul — au început curînd. Chiar prea curînd. Abia așunși în dreptul Abatorului, barca noastră s-a împotmoliț într-un noroi gros, pestilential. Practic, nu mai puteam înainta. Am coborît din barcă și ne-am scufundat pînă la pîet în acest mîl infect. Am tras barca pe mal. Arăta ca o epavă. Iar noi... Și ce mîndri fusesem, cu o oră înainte, în costumele noastre albe de sport!

Am tocmiț o căruță și cu chlu cu vai am cărat barca cîrînd sute de metri, pînă la o renumită circumă, „la coana Victoriș”. Aici, timp de trei ore, sub jetul unui furtun cu apă, ne-am spălat atît noi cît și ambarcațiunea. Apoi, cu aceeași căruță, am dus barca încă vreo 4 km în josul Dimboviței, unde am lăsat-o la apă.

Prima noapte din această călătorie am petrecut-o pe malul Argeșului, la Budești. A doua zi, am pornit, cu toată viteza, spre Oltenița. Dar și pe această porțiune a rîului erau unele locuri unde albia se lărgea foarte mult, și eram nevoiți, din cauza apei mîl, să coborîm iar barca s-o tragem cu frînghile.

La căpătania portului Oltenița, unde ne-am dus să luăm viza pe jurnalul nostru de bord, am fost întrebați din ce port venim. Am răspuns mîndri: din portul București. Și așa am declarat peste tot, prin toate porturile unde am făcut escale. Noi măcar nu îndrăzneam să visăm că, peste ani, Bucureștii vor deveni port. Și iată că acum este pe cale de a se realiza marelui proiect al Dimboviței navigabile, prin zidirea contur canalului București, Dimbovița-Argeș-Dunăre, realizare epocală a regimului socialist, inițiată

Ministrul
de externe român,
Victor Antonescu (X),
în vizită
în capitala Franței,
împreună cu
primul ministru
Leon Blum (XX)

Cronică măruntă

și protectată sub directa îndrumare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele republicii.

La plecarea din Oltenița, căpitanul portului ne-a avertizat să nu ne facem iluzii că vom pluti liniștiți pe Dunăre până la Mare. Pe fluviu erau curenți periculoși, se storceau vânturi puternice, cu valuri și bulboane. Ba, s-ar fi putut întâmpla să fim răsturnați de vreo navă care circula cu viteză mare. Am pornit mai departe, știind la ce ne puteam aștepta. Eram hotărâți însă să ducem pină la capăt angajamentul luat.

În zilele următoare, am trecut de Siliștea, Cernavodă, Hirsova și, pe o furtună mare, cu ploale și vânt, am ajuns în fața Brăilei. De aici, am plecat spre Isaccea și apoi la Tulcea, unde ne aștepta un reporter de la Gazeta sporturilor. Am continuat mai departe, pe brațul Sfintu Gheorghe, am traversat lacul Razelm și, prin Porțile, am trecut în Marea Neagră.

Călătoria noastră se apropia de final. Ne mai rămăseseră doar cîteva kilometri. Cel mai dramatic însă, din tot traseul. Barca era construită pentru apă dulce și nu avea stabilitate pe valurile învolburate ale mării.

Pe 14 august, după-amiază, am ajuns la Gazioul din Mamaia, unde eram așteptați de o mare mulțime de curioși. A doua zi, pe lacul Sfintu Gheorghe, am defilat, în cadrul paradei din Ziua Marinei. Eram obosiți, slăbimem fiecare cîte 15 kg, dar eram fericiți că ne încheasem cu succes temerara noastră expediție.

Mulțumind corespondentului nostru pentru relatarea trimisă, să părăsim țărnul însoțit al mării din iulie 1936 și să revenim la capitala aflată în plină iarnă, în decembrie 1936. Ce înregistreză Cronică măruntă a acestui lun!

● Sub auspiciile Asociației „Louis Barthou”, la Sala Dalles vorbește prof. Mihai Război despre Franța și România. Cuvîntul de

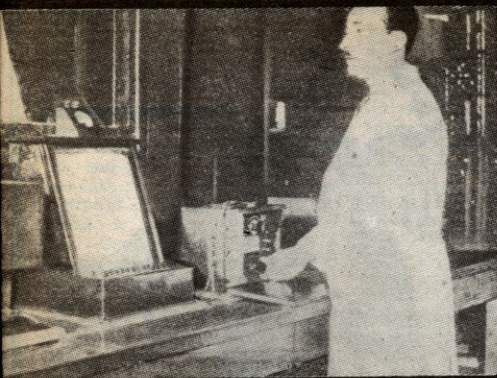
din 15 decembrie, relatînd despre ceremonia de la Satu Mare, face și o succintă biografie a celui ce a fost numit „leul de la Sisești”. S-a născut în 1852. La vîrsta de 35 ani, în 1887, a fost ales în Comitetul Executiv al Partidului Național Român, iar la conferința din 1892, secretar general. A fost unul din inițiatorii mișcării memorandiste, fiind condamnat, în urma procesului din 1894, la 5 ani închisoare. În timpul primului război mondial, a trecut în România, unde a desfășurat o susținută activitate publicistică și propagandistică în slujba cauzei unității naționale. În 1918 a fost ales membru în Consiliul dirigent de la Cluj și deputat în Adunarea constituantă de la București. S-a stins din viață la 29 noiembrie 1922.

„Dezvelirea monumentului — scrie *Adevărul* din 15 decembrie — a căpătat amploarea unei manifestații a întregii țări și a fost o dovadă de solidaritate națională. În afară de cinstirea lui Vasile Lucaciu — continuă ziarul — manifestația de la Satu Mare a demonstrat vigoarea conștiinței etnice a ardelenilor. Revizionismul a primit încă un răspuns prompt și concludent. L-a primit printr-o impresionantă participare și rostire a poporului de la granița de vest”.

Serban Cioculescu publică în *Adevărul* din 30 decembrie două documente semnate de Miron Costin, aflate în colecția sa. Sint două porunci domnești într-o pricină de judecată din 4 și, respectiv, 30 iunie 1680, pe care cronicarul le semnează în calitate de mare logofăt. „Scrisul marelui cărturar — notează autorul — îl înfățișează în toată stăpînirea frumoaselor sale însușiri sufletești. Este scrișul vertical al aristocratului, mîndru de neamul său, supranălțat în inițială, vădînd conștiința superiorității personale, limpede, armonios, înlăntuit, simpliicator. Așa cade să ni-l închipuim că a fost în toate împrejurările, cărturarul care a cinstit scaunul dreptății și a reprezentat cu cînte țara sa în fruntea divanului și, îndeosebi, înaintea străinătății, ca trimis extraordinar”.

Finalul anului politic intern 1936 este marcat, după cum scrie *Lupta* din 13 decembrie, de „importantul expozeu al d-lui ministru [de externe] Victor Antonescu în fața comisiilor de afaceri străine ale Camerei și Senatului”.

Trecînd în revistă relațiile politice externe ale României, vorbitorul subliniază faptul că „scopul politicii noastre externe este păstrarea patrimoniului pe care l-am dobîndit prin jertfele înaintașilor noștri și acelea — mai grele încă — ale generației care a luptat în tranșele marelui război. Nimeni nu poate să ne conteste dreptul de a stăpîni teritoriile locuite de neamul nostru încă atunci cînd statele actuale nu se înjghebaseră încă”.

În studiourile
postului de radio
București

Un actor
îndrăgit de public:
Grigore
Vasiliu Birile

În continuare, este prezentată activitatea României în cadrul Ligii Națiunilor, al Micii Înțelegeri, Înțelegerii Balcanice, legăturile cu Franța, Anglia. Sunt evidențiate relațiile româno-sovietice care, consemnează *Lupta*, „se dezvoltă pe o bază de bună prietenie și de bună vecinătate. În ultimul discurs rostit de d. Litvinov la Geneva, comisarul poporului la afacerile străine a arătat punctul de vedere sovietic — care este identic cu al nostru — că o revizuire a tratatelor de pace nu e nici posibilă, nici de dorit, în lipsa consimțămîntului țărilor interesate”. De asemenea, subliniază ministrul de externe român, „acordul de plăți și protocolul comercial ce s-au încheiat la 15 februarie 1936 între România și U.R.S.S. — acorduri din calea cărora s-au înlăturat ultimele dificultăți — sînt chemate să asigure și pe terenul economic o prietenescă colaborare”.

Presa bucureșteană informează despre dezvelirea unei plăci comemorative la hotelul Trinacria din Palermo, unde s-a stins din viață, departe de țara sa iubită, revoluționarul și istoricul Nicolae Bălcescu. Inscripția, redactată în italiană, consemnează: „În această casă a murit, în exil, singur și necunoscut, la 29 noiembrie 1852, Nicolae Bălcescu, mare istoric și înfocat patriot, luptător pentru renașterea României moderne”.

„Placa de marmură — scrie *Dimineața* din 21 decembrie — a fost așezată în dreapta portalului de intrare în imobil, simetric cu o altă placă din stînga lui, prin care se arată că din aceeași casă a plecat Garibaldi la Genova ca să ia comanda armatei de eliberare a Italiei”.

Si pentru că sîntem la sfîrșitul lui 1936, să vedem cum arată Bucureștiul în acest final de an. Revista *Realitatea ilustrată*, din 23 decembrie, publică cîteva date statistice privind Capitala și locuitorii ei. Suprafața orașului este de 7 860 ha, cu o circumferință de 46 km; are 2 285 străzi și bulevarde. În București trăiesc 700 000 locuitori, dintre care 250 000 sînt capi de familie; dintre aceștia, 150 000 sînt în cîmpul muncii, 50 000 „au preocupări libere sau nestabile, iar restul de 50 000 sînt fără ocupație (fie că au din ce trăi, fie că sînt șomeri)”.

În Capitală circulă 10 000 automobile și autobuze, 1 000 vagoane de tramvai, 4-5 000 trăsuri, 5-6 000 motociclete și biciclete, 2 500-3 000 căruțe. De asemenea, 10-12 avioane vin sau pleacă zilnic din București. Orașul are 75 000 imobile, dintre care 40 000 sînt case mici, fără etaj, iar 25 000 cu un etaj sau două. În Capitală sînt 32 000 abonați la telefoane. ■

Brubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

**Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU**

Cronică măruntă

deschidere va fi rostit în limba franceză de Gr. N. Filipescu.

● Evenimente muzicale bucureștene — concertele susținute de doi interpreți celebri: violoncelistul Pablo Casals (la 7 decembrie în sala „Aro”, actualul cinematograful „Patria”) și pianistul Arthur Rubinstein (la 13 decembrie, în sala Ateneului).

● La Teatrul Național este sărbătorit, pentru 40 ani de carieră în slujba scenei românești, actorul N. Soreanu. Rostesc cuvinte de felicitare I.M. Sadoveanu, directorul general al teatrelor, I. Nona Ottescu, rectorul Academiei de muzică și artă dramatică, I. Livescu, Tony Bulandra, Maria Filotti și G. Ciprian, colegi de scenă.

● Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, pe ecranul Capitalăi arse proiectat filmul *Circul*, realizare de seamă a cinematografilor sovietice, în regia lui G. Alexandrov. „Scenele complicate ale întregii acțiuni — berle *Lupta* —, muzica impresionantă a lui Dunaevski, fastul întrebuintat, precum și interpretarea rolurilor principale de către Orlova, Volodin, Komissarov și Massalsky de la Teatrul de Artă din Moscova fac din această o unică producție”.

● Iese de sub tipar Manualul de paleografie slavo-română de H. Stahl și Damian P. Bogdan. „Lucrarea — consemnează *Dimineața* — pune în mișcare cercetătorii o unealtă lesne de mînit; în acest chip ajung la îndemna tuturor măturile de viață veche românească, pînă acum cunoscută numai cititorva specialiști”.

● „Extras din actul de deces al anului 1936, încheiat în noaptea de 31 decembrie”, publicat de revista *Încotro?*, „Semnamente: vîrstă — 365 zile; statură — potrivită; talia — slabă; ochii — obosiți; nasul — mic; gura — înecăgată; vestimenta — uzată. Cauza morții: n-a mai avut... zile. Ultimele sale cuvinte: «În 1937 mă veți regreta amarnic, zîcînd: ce draguț era bietul '936!»”.

PSEUDOISTORIE

CORSARI OTOMANI ÎN MEDITERANA

ROBERT MANDRAN

În vara anului 1533, puternicul sultan Soliman Magnificul — asistat de marele vizir — primea cu mare solemnitate la Curtea sa pe unul dintre cei mai temuți corsari ai epocii, celebrul Haireddin, ale cărui nave brăzdau în lung și lat apele Mediteranei. În cadrul audienței, sultanul îi acorda corsarului titlul de kapudan-i derya (mare amiral) și roba de onoare a beglerbegilor (guvernatorilor).

Ce-l determina pe Soliman, ca și pe marele său vizir, Ibrahim Pașa, să acorde o atenție atât de mare lui Haireddin? Faptul că în conflictul hispano-turc, aflat în plină desfășurare, corsarii erau un factor de seamă, iar între aceștia oaspetele lui Soliman ocupa un loc de prim plan.

Rivalitatea hispano-otomană privind controlul în Mediterana a început în primul deceniu al sec. XVI, când spaniolii au trecut la ofensivă împotriva bazelor de corsari din Maghreb¹. De altfel, în acea vreme, în Medi-

terana acționau aventurieri de toate naționalitățile: turci din insulele Mării Egee și de pe litoralul Asiei Mici, arabi izgoniți din Spania de către regii catolici și stabiliți pe coastele Africii de Nord, care aparțineau Libiei, Tunisiei și Algeriei, europeni din diversele state mai mari sau mai mici existente pe atunci, napolitani și venețieni, andaluzi și olandezi, englezi și francezi etc. În principal însă, în sec. XVI, în apele Mediteranei se confruntau corsarii spanioli, aflați în slujba lui Ferdinand II (1479-1516) și Carol Quintul (1516-1556), cu cei otomani, care îi serveau pe Selim I (1512-1520) și pe Soliman Magnificul (1520-1566).

Prezentăm, din volumul III al enciclopediei Les Africains (Africanii), apărut în editura pariziană „Jeune Afrique“, câteva din acțiunile prădătoresc întreprinse de acei faimoși corsari sub sceptrul marilor monarhi ai vremii. Reproducăm textul într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile revistei noastre.

¹ Nume dat în evul mediu de geografi și istorici arabi regiunii din nord-vestul Africii (azi Maroc, Algeria, Tunisia). În arabă, înseamnă „soare apune“.

F.D.

Haireddin și frații săi

În 1497, spaniolii au ocupat localitatea Melilla, apoi, ca replică la un atac al corsarilor din Mers-el-Kebir împotriva porturilor de pe coasta sud-estică a Spaniei, au atacat și această bază. În octombrie 1505, o puternică flotă a ocupat Mers-el-Kebir. Ceva mai târziu Pedro Navarro, unul dintre cei mai activi și mai faimoși corsari spanioli din Mediterana Occidentală, a pus succesiv stăpînire pe porturile Peñon de Velez (1508), Oran (1509), Bougie (ianuarie 1510) și Tripoli (iulie 1510). Succesele lui Pedro Navarro i-au determinat pe locuitorii Algerului, neliniștiți de soarta comerțului lor, să accepte plata unui tribut regelui Spaniei și să-i cedeze lui Navarro o insulă situată la nord-vest de Alger. Acolo corsarul a construit o fortăreață, care avea să supravegheze de acum înainte intrarea în port.

Spaniolii au devenit, așadar, stăpîni unei părți a coastei Maghrebului central și, în orice caz, ai principalelor porturi. Regele Ferdinand II a stabilit garnizoane în orașele cucerite, devenite astfel „presidios” (fortărețe). Navele spaniole efecteau un control permanent în Mediterana Occidentală, unde corsarul otoman Kemal Reis, unchiul celebrului navigator și cartograf Piri Reis, dădea atacuri prin surprindere contra porturilor de pe coastele italiene și spaniole: astfel, în 1505, el a devastat orașele Elche și Alicante, în 1506 diferite puncte ale Siciliei, în 1508 coastele Sardiniei, Latiumului și Toscanei.

Dar Kemal Reis a murit în 1511, fără a reuși să stăvilească debarcările spaniole în Maghreb. El știuse să se facă simpatizat de maghrebieni: nepotul său, Piri Reis, care l-a însoțit în mai multe expediții, semnaleză că Kemal Reis a fost întotdeauna întîmpinat cu bunăvoință în diferitele porturi maghrebene, în care făcea escală. Totodată, victoriile sale s-au răsfrînt pozitiv asupra tinărului stat otoman.

Moartea regelui Spaniei, Ferdinand II, în 1516, a modificat datele situației: locuitorii Algerului au socotit că actul lor de credință față de suveran și-a pierdut valabilitatea și că acum trebuie să încerce redobîndirea independenței. Algerul avea pe atunci circa 20 000 locuitori, conduși de o minoritate de negustori. Încă din sec. XIV, principala activitate a orașului consta în expedițiile de jaș și piraterie, care îi aduceau venituri considerabile. Prezența spaniolilor în fortăreața din Peñon devenise stînjinitoare pentru negustorii și corsarii din Alger. După moartea lui Ferdinand II, ei au făcut apel, în acest sens, la serviciile unui corsar otoman: „Arudj Reis, cunoscut în Mediterana prin cîteva faimoase isprăvi.

Avîndu-și baza în insula Djerba, Arudj opera în comun cu frații săi, Khidhr și Ishâk. Cei trei făceau dese incursiuni pe coastele italiene și, împreună cu un alt corsar, Deli Mehmed Reis, atacau și porturile spaniole. Aceste raiduri i-au adus lui Arudj o mare reputație în Mediterana Occidentală.

Istoria l-a reținut pe Arudj (adică „Tata Arudj”), transformat de occidentali în „Barbarossa”. Unele cronici menționează că porecla i se trăgea de la culoarea bărbii. Fratele său, Khidhr, cunoscut efectiv ca Hairreddin Barbarossa a purtat și el aceeași poreclă.

Arudj a ocupat Cherchel, apoi a intrat în Alger, a cărui fortăreață a refăcut-o. Lipsit de mijloace, a renunțat, pentru moment, la atacul asupra insulei Peñon, ceea ce a nemulțumit pe conducătorii Algerului, cei care li chemaseră în ajutor. Aceștia au pus la cale un complot contra lui, dar, anunțat la vreme, Arudj i-a pedepsit cu multă asprime pe conspiratori: conducătorul complotului a fost executat, împreună cu alte personalități ale orașului. Arudj a devenit astfel, în 1516, stăpînul incontestabil al Algerului. În septembrie același an, o ex-

pediție spaniolă trimisă împotriva lui a fost învinsă cu grave pierderi. Dar Arudj nu a putut pune stăpînire pe Peñon.

Spre deosebire de spanioli, el și-a extins autoritatea spre interior. Prin ocuparea Tlemcenului, cel mai important oraș din zonă, ai cărui locuitori, ca și cei ai Algerului, li chemaseră să înlăture amenințarea spaniolă, Arudj viza de fapt să controleze toată partea occidentală a Algeriei. În acest timp, rășăritul Maghrebului central se afla în minile fratelui său Hairreddin. Cei doi au început să instituie o administrație militară, preluând la organizarea ulterioară a Algeriei.

Neliniștiți de victoriile lui Arudj, spaniolii au reacționat: în primul rînd, l-au ucis în luptă pe celălalt frate, Ishâk. Apoi l-au asediat timp de șase luni, în Tlemcen, pe Arudj, care a fost găsit mort, în toamna lui 1518. În mod incontestabil, Arudj a fost un pionier al dominației turce în Africa de Nord. Opera lui avea să fie continuată, dezvoltată și mai ales integrată în cadrul mai larg al Imperiului otoman, de fratele său Hairreddin.

Amiralul dă înapoi...

Cariera lui Hairreddin a urmat-o pe cea a lui Arudj, care, în 1517 sau 1518, i-a încredințat misiunea să apere și să administreze partea orientală a Algeriei. La moartea lui Arudj, el și-a asumat singur autoritatea asupra teritoriilor cucerite. Cîrînd, a trebuit să țină piept unor revolte la Cherchel și la Ténés și, mai ales, atacului unei flote spaniole venite să ocupe Algerul. Cu multă stăpînire de sine și cu putere de decizie, Hairreddin a reușit să iasă triumfător din aceste atacuri, dar situația lui a continuat să fie amenințată, căci spaniolii și triburile arabe aliate lor urmăreau să-i alunge pe turci.

Abia acum Hairreddin s-a adresat celui care îi putea

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1968.

oferi ajutorul armelor, gloria numelui și a victoriilor sale: sultanul Selim I. Acesta cucerise Siria (1516) și Egiptul (1517), devenind astfel stăpînul Mediteranei Orientale. Haireddin a trimis la sultan o misiune, însărcinată să i se închine, să ceară întăriri și să-i propună suzeranitatea asupra teritoriilor cucerite de corsari, în schimbul numirii lui ca „beglerbeg” (guvernator) al acestor teritorii. Bucuros să-și extindă dominația, Selim I a acceptat propunerea corsarului, promițându-i ajutorul său efectiv. Puțin mai târziu, sultanul a trimis, în afara ajutorului financiar, și un contingent de 2.000 ieniceri și tunuri. Din acel moment, Haireddin și-a reluat acțiunile ofensive.

Confruntarea dintre Imperiul otoman și cel spaniol avea să dureze pînă în 1574, cînd turcii, victorioși, și-au extins dominația asupra Algeriei, Tunisiei și Tripolitaniei.

Cariera de beglerbeg a lui Haireddin nu a început sub bune auspicii: atacat de spanioli, prea puțin susținut de locuitorii Algerului, abandonat de trupele locale, a fost învins și alungat din Alger. S-a instalat apoi la Djidjelli, în 1520, de unde și-a pregătit riposta. În următorii doi ani, a cucerit Bône (Annaba) și Constantine (1521-1522), apoi a înfrînt o armată tunisiană pătrunsă în Algeria; în fine, a efectuat numeroase raiduri pe coastele Italiei și Spaniei. În 1525, a atacat Maghrebul central, ocupînd din nou Cherchel, Ténés, Mitidja și Alger. După bombardarea, timp de trei luni, a Penonului, Haireddin a reușit să cucerească și această insulă de la spanioli (24 mai 1529).

Apoi a trecut la construcția adevăratului port Alger: a legat între ele insulele mici, înălțînd astfel un dig aproape natural, care a permis corăbiilor să beneficieze de un port mai bun. Algerul a devenit astfel, timp de peste două secole, principala bază de corsari în Mediterana de vest.

Tot atunci au început cele mai dure ostilități între imperiul lui Soliman Magnificul și cel al lui Carol Quintul. În dorința de a curăța Mediterana Occidentală de flota lui Haireddin — care periclita comunicațiile între Spania și Italia —, suveranul spaniol a încredințat amiralului Andrea Doria misiunea de a-i anihila pe turci. În fruntea unei flote de 40 corăbii, Doria a ridicat pinzele spre Africa de Nord, reușind să-și debarce soldații la Cherchel. Trupele sale au fost însă învinse, dispersate, supraviețuitorii izbutind cu greu să se întoarcă pe corăbiile lor.

În cursul iernii 1533-1534, sultanul a hotărît să atace Tunisul. În acest scop, arsenalele turce au construit 61 corăbii. Haireddin a părăsit cu mare ceremonie Istanbulul, în primăvara lui 1534, în fruntea unei flote de 80 corăbii. La 18 august 1534, Tunisul a căzut și Haireddin și-a lansat trupele în direcția Kairuan.

...și Carol Quintul intervine

Alarmat de extinderea dominației otomane asupra Africii de Nord, îndeosebi prin ocuparea principalelor ei porturi, Carol Quintul a hotărît să intervină. În iulie 1535, el a recucerit Tunisul și La Goulette, unde a instalat o garnizoană spaniolă. Haireddin a fost nevoit să părăsească în grabă Tunisul, atacînd însă alte așezări din zonă și capturînd o pradă uriașă și numeroși prizonieri. Vroia să demonstreze astfel că pierderea Tunisului nu reprezenta decît un accident.

Chemat din nou la Istanbul, el a primit din partea sultanului ordinul de a participa în Italia la acțiuni comune cu flota și trupele franceze, ca urmare a alianței pe care o încheiaseră între ei Francisc I^a și sultanul. Colaborarea corsarului otoman cu

francezii nu prea s-a legat, dar, prin acțiunile sale singulare, a reușit să devină stăpînul Mediteranei. În septembrie 1538, corsarul a învins, în bătălia navală de la Prevesa, flota Ligii Sfinte (Veneția și papalitatea), condusă de amiralul Andrea Doria. Victoria a fost sărbătorită cu multă pompă la Istanbul, sporînd și mai mult gloria corsarului. Șase ani mai târziu, chemat din nou de sultan la Istanbul, Haireddin avea să rămînă pînă la moarte în capitala imperiului. A murit în mai 1546, fiind înmormîntat la nord de Istanbul, într-un mausoleu ridicat pe malul Bosforului.

După plecarea lui Haireddin din Alger, acțiunea întreprinsă de el, vreme de peste 20 ani, a fost continuată de alți corsari. Ei au extins dominația otomană în Algeria și Tunisia, nu numai ca să-i elimine pe spanioli, fapt împlinit încă din 1574, ci ca să pătrundă în interiorul țării. Hassan Aga, de pildă, a transformat Tlemcenul în principalul centru militar și administrativ al turcilor în Algeria occidentală, Salih Reis a extins dominația otomană spre sud, i-a supus pe șeicii din Touggourt și Ouargla, a stabilit o garnizoană turcă la Biskra. Mai spre est, Dragut a ocupat Tripoli, a cărui apărare fusese încredințată de Carol Quintul cavalerilor Sf. Ioan de la Ierusalim (deveniți apoi cavalerii de Malta). Tripolitania a fost astfel inclusă în Imperiul otoman, ca provincie, sub conducerea lui Dragut, și el beglerbeg.

După moartea acestuia, în 1565, sudul Mării Adriatice a cunoscut un an de liniște. Dar, în 1566, nu corsarii, ci flota de război a sultanului a semănat moarte în orașele de pe țarm. Cinci ani mai târziu, bătălia de la Lepanto^a avea să pună capăt, o vreme, incursiunilor otomane pe aceste meleaguri. ■

În românește de
Gabriela GEROTA

^{1,2} Magazin istoric, nr. 2/1980; 5/1967.

PROTAGONIȘTI ȘI DECIZII

ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (IV)

JACQUES DE LAUNAY

Rastenburg, Cartierul general al Führerului din Prusia Orientală. Casa de oaspeți, denumită, în limbaj familiar, „baraca”. O construcție de lemn care oferă o protecție convenabilă împotriva bombelor incendiare și a celor de calibru redus. Joi, 20 Iulie 1944, orele 12.30. Începe „conferința asupra situației”, pe care Hitler o ține zilnic. Ședința urmează să fie scurtă, ca urmare a vizitei lui Mussolini. Vor fi abordate doar câteva chestiuni care nu suportă amânare.

La orele 12.42, în sală explodează o bombă, răbindu-l pe Führer și pe câțiva dintre cei prezenți. Explozia bombei, pusă de colonelul conte Claus von Stauffenberg, constituie punctul culminant al unui șir de acțiuni organizate de opoziția germană, cu scopul de a-l suprima pe Hitler și a încerca să salveze astfel Germania de la dezastrul spre care se îndrepta în mod sigur.

Rezistența germană împotriva lui Hitler s-a extins treptat, cuprinzând forțe tot mai largi, de la comuniști și socialiști până la cadre de comandă ale Wehrmachtului și cunoscând diverse forme de manifestare. În cadrul ei, cum remarcă și istoricul Jacques de Launay, în lucrarea Marile decizii ale celui de-al doilea război mondial, din care reproducem paginile care urmează, singura organizație dotată și pregătită pentru lupta clandestină a fost partidul comunist. El și-a format imediat rețele (Uhrig, Saefkow, Jacob și Bästlein), care au fost decimate în mai multe rânduri. Comuniștii aveau legături în uzine, în administrație și chiar în lagărele de concentrare.

O opoziție împotriva lui Hitler s-a dezvoltat și în sinul Wehrmachtului. Între principalii ei animatori figurau generalii Ludwig Beck și Carl Goerdeler. În anii 1942-1943, împotriva căpeteniei naziste au fost pregătite mai multe atentate, anulate însă în ultimul moment. Mai ales după Stalingrad, conjurațiile, diferitele planuri de eliminare a dictatorului au început să se înmulțească. Generalul von Treschkow, din statul major al armatelor germane de pe frontul sovietic, a or-

ganizat mai multe tentative de asasinare a lui Hitler. Dar toate au eșuat.

O nouă acțiune urmând eliminarea Führerului și a altor demnitari nazisti a fost pusă la cale de un grup de ofițeri superiori, între care rolul principal și l-au asumat generalul Friedrich Olbricht și șeful statului său major, colonelul conte Claus von Stauffenberg. Profund indignat de ororile pe care le-a văzut pe Frontul de est, Stauffenberg (care își pierduse ochiul stâng, mina dreaptă și două degete ale minii stângi în timpul campaniei din Africa) îl ura de moarte pe Hitler, fiind conștient de dezastrul pe care acesta îl adusese Germaniei. La 11 iulie, la Berchtesgaden și la 15 iulie la Rastenburg, Stauffenberg a vrut să pună în practică planul de a-l ucide pe dictator, dar a renunțat deoarece lipsea Him-

mler, pe care urmărea să-l suprimă odată cu Führerul.

Despre atentatul din iulie 1944, s-au scris nenumărate volume. Numai în primul deceniu scurs de la explozia de la Rastenburg — arată dr. Florin Constantiniu în prefața ediției românești a unei lucrări devenite de referință și consacrate aceluiași subiect, Marea conjurație împotriva lui Hitler (Editura Științifică și enciclopedică, București, 1977), de Maurice Baumont — evenimentului i s-au consacrat nu mai puțin de 350 lucrări.

Între reconstituirile mai recente se numără și aceea pe care o face istoricul Jacques de Launay, în lucrarea amintită².

F. D.

La 20 iulie 1944, ora 10.15, un avion din direcția Berlin aterizează pe aeroportul Rangsdorf. Din el coboară trei bărbați: colonelul conte Claus von Stauffenberg, adjutantul său, locotenent-major von Haef-ten, și generalul Stieff, șeful Biroului de organizare al OKH-ului. În timp ce pilotul așteaptă întoarcerea lui Stauffenberg, ceilalți ofițeri ajung cu un automobil la Cartierul general al Führerului, instalat la Rastenburg, la o distanță de 16 km. Drumul durează o jumătate de oră, căci mașina trece prin trei baraje ale Poliției militare. Colonelul rostește, de fiecare dată, parola. Imediat după sosire, cei trei iau micul dejun la popotă. Apoi Stauffenberg, cu nelpisat-i servietă din piele de culoare deschisă, dispare o clipă, pentru a discuta cu generalul Fellgiebel, șeful serviciului de transmisiuni de la Cartierul general.

După o oră, Stauffenberg se întreține în probleme de serviciu cu generalul Buhle;

la ora 12, se întâlnește cu mareșalul Keitel, care îl anunță că convocarea zilnică cu privire la situația frontului va avea loc la 12.30 și că, din cauza căldurii, nu se va mai ține în bunker, ci în pavilionul de ceai, o baracă lungă de lemn, ferită de soare. Stauffenberg dispare un moment și scoate din servietă o bombă; cu ajutorul unei pensete plate, desprinde o mică fiolă, destinată amorsării ei. Pune apoi bomba înapoi în servietă: explozia trebuie să se producă zece minute mai târziu. În acel moment, este chemat de Keitel, mareșalul oferindu-se să-i ducă servietă: „Vă pot ajuta?”, îl întreabă mareșalul. „În ciuda infirmității mele, nu am nevoie de nici un ajutor”, răspunde colonelul.

Cînd Keitel și Stauffenberg intră în baracă, este ora 12.40. Aproximativ 20 persoane îl înconjură pe Führer, care examinează o hartă, în timp ce generalul Heusinger, șeful Biroului Operații, își prezintă raportul. Stauffenberg se îndreaptă spre partea dreaptă a încăperii și, după ce își lasă servietă la piciorul mesei, își avertizează vecinul, pe colonelul Brandt: „Las asta aici un moment, merg să dau un telefon”. Iese Brandt, cu un gest mecanic, împinge cu piciorul servietă sub masă. Keitel, agitat deja, își întreabă aghiotantul: „Unde este Stauffenberg? O s-o pățească!” Aghiotantul iese și revine imediat. „Nu l-am găsit. S-a dus să dea un telefon”.

Heusinger își termină raportul:

„... Va fi o catastrofă, dacă nu vom reuși să ne retragem trupele din zona lacului Pei-pus”.

Bomba explodează. Cu un zgomot infernal, baraca se prăbușește peste cei prezenți la ședință. Vor fi trei morți, patru grav răniți, cinci ușor răniți, printre care și Hitler, care se ridică exclamînd: „Oh, pantalonii mei noi! Abia ieri i-am pus!” Stauffenberg, care discută în acel moment cu generalul Fellgiebel, tresare brusc, în urma zgomotului produs de explozie. Cu câteva momente înainte, Haef-ten i-a spus, de față cu mai multe persoane, că este așteptat la prînz de șeful Comandurii. Împreună cu Haef-ten, Stauffenberg se precipită spre mașină, aflată la 150 m de baraca devastată. Intenționează, de fapt, să ajungă la aeroportul Rangsdorf. Mercedesul demarează și trece, fără probleme, de primul baraj, cu un minut și jumătate înainte ca acesta să fie închis. Depășește cu ușurință și al doilea baraj. Stauffenberg este o persoană cunoscută, iar permisul său de liberă trecere nu prezintă probleme.

Alarma blochează al treilea baraj. Colonelul coboară din mașină și discută cu șeful de post. Cere să fie pus imediat în legătură telefonică cu Comandura, dar comandantul se află la locul atentatului; discută totuși cu aghiotantul acestuia, căruia îi spune, pe un ton iritat, că șeful său l-a autorizat să

¹ Societatea istoricilor din R.D. Germană și Institutul central pentru istorie al Academiei de științe au organizat, în iulie 1984, la Berlin, un colocviu cu tema *Locul zilei de 20 iulie 1944 în istoria luptei de rezistență antifascistă din Germania*. În cadrul reuniunii au fost prezentate cele mai noi cercetări privind ultimii ani ai războiului, împrejurările care au condus la atentat și cele în care au acționat complotiștii. În concluziile colocviului științific, s-a subliniat că atentatul din 20 iulie 1944 a reprezentat o acțiune antifascistă, un eveniment istoric de importanță națională, căruia îi revine un loc de cîinst în istoria rezistenței împotriva fascismului.

² Magazin istoric, nr. 9-11/1986.

iasă. Aghiotantul îl cunoaște pe colonel, nu știe cauza alarmei, așa că îl lasă să treacă. La ora 13.00, Stauffenberg și Haeften ajung la aerodromul Rangsdorf și urcă în avionul care îi așteaptă de dimineață. Decolarea are loc la 13.15. Zborul, lung de 600 km, durează 2 ore și 25 minute. La bord nu există radio. Aparatul aterizează la Berlin-Adlershof la 15.40. Pe cei doi ofițeri nu-i așteaptă nici o mașină. Colonelul intervine pe lângă serviciile Luftwaffe, pentru a obține un vehicul care să-l conducă la Ministerul de război, din Bendorstrasse, unde ajunge la ora 16.35¹.

Ce s-a întâmplat la Berlin, în timpul acestui lung interludiu? Ulterior, ancheta Gestapoului a reconstituit faptele. La Berlin, conducătorul complotului este generalul Olbricht, adjunctul generalului Fromm, șeful armatei de interior. Olbricht detestă național-socialismul. Și-a pierdut un băiat în război, în 1942. Este adeptul eliminării violente a Führerului. El ia masa în compania prietenului său, generalul Hoepner, un alt membru al conspirației². Ei așteaptă un mesaj din partea lui Felgiebel. La ora 13.00, o primă informație: o știre îngrozitoare. Führerul trăiește. Ce este de făcut? Olbricht ezită să scoată din seif planul operației Walkiria, conținând directivele esențiale ale complotului. La 15 iulie, el a lansat prematur la Rastenburg, în continuarea tentativei lui Stauffenberg, operația Walkiria, pe care a anulat-o apoi, pretextând că este vorba de un exercițiu. Șeful său, generalul Fromm, i-a reproșat atunci că a acționat imprudent, cu atât mai mult cu cât el nu fusese prevenit. Olbricht n-a mai avut replică.

Planul Walkiria avea ca scop oficial reprimarea unei revolte interne, provocată fie de cele patru milioane de străini ce trăiau în Reich,

fie de elemente turbulente de naționalitate germană. Fiecare comandant al regiunilor militare dispunea de consemnul Walkiria, semnat Fromm-Stauffenberg, semnătura lui Fromm fiind falsă. Directive complementare, păstrate secrete de Olbricht, ordonau arestarea șefilor SS și SD și desemnau un reprezentant politic, prieten al complotiștilor, pe lângă comandantul fiecărei regiuni, în calitate de consilier. La Berlin, se prevedea ocuparea tuturor instituțiilor-cheie (radio, ministere, gări de triaj).

Olbricht nu știe nimic despre ceea ce se întâmplă la Rastenburg. Într-un birou vecin, în jurul orei 14.00, Gisevius, funcționar al Abwehrului și viceconsul la Zürich, ia legătura cu generalul Arthur Nebe, directorul Poliției criminale. Află, cu această ocazie, că șeful SD-ului, Kaltenbrunner, a primit ordin să se prezinte la Cartierul general al Führerului. Se pare că ar fi explodat o bombă și nici măcar nu se știe dacă Hitler mai trăiește³. Olbricht este prevenit imediat. La ora 15.00, generalul Thiele, șeful transmisiunilor din Ministerul de război, reușește să ajungă la Rastenburg. Află că „se va transmite un mesaj important de la Cartierul general”. Olbricht telefonează, el însuși, la Rastenburg, în jurul orei 15.30: „S-a produs o explozie, care a făcut mai multe victime”, i se spune.

15.55. În timp ce Stauffenberg face demersuri la biroul Luftwaffe, Haeften îi telefonează lui Olbricht, căruia îi reproșează că nu le-a fost trimisă nici o mașină în întâmpinare. Și încheie: „Hitler e mort!” Apoi închide aparatul. Olbricht nu mai ezită. În urma insistențelor colonelului Merz von Quirnheim, la ora 15.50 lansează cuvântul-cheie. Transmite generalului von Hase, comandant al Berlinului, ordinea

Colonelul conte Claus von Stauffenberg, autorul atentatului

speciale pentru capitală: s-au declanșat tulburări interne; armata va prelua puterea. Unitățile staționate în jurul orașului pornesc spre Berlin.

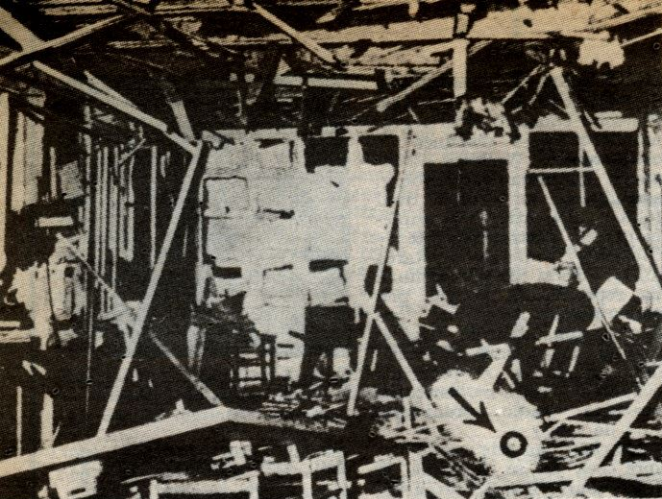
Operația se declanșează cu o întârziere de trei ore. Un ofițer îl caută pe generalul Beck, fost șef al Statului major general, care sosește în Bendorstrasse la 16.20. Între timp, Olbricht face demersuri telefonice pe lângă șeful său, generalul Fromm. Îl anunță că Hitler a căzut victimă unui atentat și îi cere să lanseze operația Walkiria. Stupefiat, Fromm îi răspunde că nu poate lua o hotărâre atât de gravă, fără a fi informat exact. „De unde dețineți aceste informații?” „De la generalul Felgiebel”. Fromm închide telefonul și sună imediat la Rastenburg: cere să vorbească cu generalul Keitel. Olbricht nu este neliniștit. Știe că Marele cartier general este izolat. Spre marea lui surprindere, Fromm obține legătura cu Keitel: „A avut loc un atentat, care a eșuat, declară mareșalul. Führerul este ușor rănit. Știți cumva unde este Stauffenberg?” „Nu”, răspunde Fromm. Îl așteptăm să se întoarcă.

Ora 16.10. Generalul Olbricht se retrage și discută cu Beck, pe care îl informează. La 16.30, își face apariția Stauffenberg. Olbricht îi relatează discuția dintre Fromm și Keitel. „Keitel minte, răspunde furios Stauffenberg. Explozia a fost atât de puternică, încât Hit-

¹ În 1970, autorul a refăcut, cu măsina, traseul Adlershof-Bendorstrasse: i-au trebuit 12 minute, nu 55, ca lui Stauffenberg.

² Hoepner a fost trecut în rezervă în 1941, interzicându-i-se să mai poarte uniformă.

³ Istoricii care au analizat ziua de 20 iulie i-au reproșat vehement lui Felgiebel că nu a blocat toate mijloacele de comunicare, la plecarea sa din Rastenburg. De fapt, ofițerul a făcut tot ce i-a stat în putință. Distrugerea totală a legăturilor telefonice era imposibilă.

Cîteva minute după explozie (săgeata indică locul unde se afla Hitler)

ler este fie mort, fie rănit grav. Nu mai avem nici un minut de pierdut". Colonelul ridică receptorul și cere să vorbească, la Paris, cu vărul său, locotenent-colonelul von Hofacker, de la statul major al generalului Heinrich von Stülpnagel, comandant pentru Franța. Legătura cu hotelul „Majestic”, de pe bulevardul Kléber, se stabilește rapid: „Hitler este mort, spune cu răceală Stauffenberg. La Berlin a început revoluția. Trupele sînt în marș, se îndreaptă spre ministere”.

Olbricht rămîne perplex. Beck pare hotărît, îl aprobă pe Stauffenberg. „Nu mai putem da înapoi. Chiar dacă Hitler a murit sau nu, trebuie să acționăm”. Olbricht îl ia de braț pe colonel și îl duce la Fromm. „Domnule general, Stauffenberg, care s-a întors acum de la Rastenburg, confirmă că Führerul este mort”. „Nu este adevărat, replică Fromm. Keitel susține contrariul”. „Keitel minte ca de obicei, spune Stauffenberg, întrerupîndu-l. Am văzut cu ochii mei cadavrul lui Hitler”. „Este un lucru clar, constată Olbricht. Operația Walkiria a fost declanșată”. „Cine a dat acest ordin?”, răcnește Fromm, furios. „Colonelul Merz von Quirnheim”, răspunde Ol-

bricht. „Chemati-l aici, imediat!” Merz, care se plimba agitat pe culoar, intră în birou: „Dumneata ai declanșat operația Walkiria?” „Da, domnule general”, răspunde Merz. „Ești arestat! Voi hotări ulterior ce va urma”.

Atmosfera este încărcată. Stauffenberg, foarte stăpîn pe sine, spune: „Domnule general, eu am pus bomba. A avut forța unui obuz de 15 cm. Nici o ființă vie nu putea scăpa”. Fromm continuă să fie sceptic. Zîmbește ironic: „Atentatul a eșuat. Nu vă rămîne decît să vă sinucideți”. „N-o să fac așa ceva, răspunde colonelul. Trebuie să acționăm, dacă vrem să evităm distrugerea totală”. Olbricht insistă din nou pe lângă Fromm să se alătore conjurației. Dar comandantul armatei de rezervă nici nu vrea să audă: „Deci și dumneavoastră sînteți implicați în această lovitură de stat! Sînteți arestați toți trei!”. „Dumneavoastră sînteți arestați”, replică Olbricht, apropiindu-se de șeful său și încercînd să-i ia pistolul.

Urmează un schimb de cuvinte grele. Merz și Stauffenberg încearcă să-l imobilizeze pe Fromm. În clipa aceea se deschide ușa și doi ofițeri — unul dintre ei este

Haeften — intră cu pistoalele în mînă. Îl somează pe Fromm și-i ordonă să-i urmeze. Dezarmat, generalul este închis într-o cameră alăturată. Este ora 16.45. Revenind în biroul său, Olbricht îl informează pe Hoepner că este numit comandant al armatei de rezervă. Acesta își scoate uniforma dintr-o valiză, o îmbracă în grabă și se instalează în biroul lui Fromm. Pe culoar, îl întîlnește pe Fromm, ținut la respect de Haeften. Îi spune: „Domnule general, îmi pare rău că vă întîlnesc în împrejurări atît de triste. Fiți sigur că nu vi se va întîmpla nimic”. „Hitler nu este mort, răspunde Fromm. Comiteți o gravă eroare. Nu pot semna ordinele privitoare la operația Walkiria”. Hoepner și Olbricht transmit consemnele prevăzute. 50 teleimprimatoare și 800 telefoane anunță în toată Europa cuvîntul-cod: *Walkiria*.

La ora 17, un ofițer S.S. Oberführerul Piffraeder, se prezintă la recepție și cere să îl vadă pe Stauffenberg din partea lui Himmler: Stauffenberg, îl primește, îl salută, apoi îl închide într-un birou. Sosește apoi generalul von Kortzfleisch comandant al regiunii Berlin, care vine să afle noutăți și solicită o audiență la generalul Fromm. Kortzfleisch este un nazist neînduplecat. Hoepner îl întîmpină în prezența lui Beck: „Ați primit ordinele. Trebuie să decretati starea de asediu”. „Am depus jurămint de credință Führerului. Hitler nu este mort”. „Cum puteți invoca un jurămint de credință față de un om care și l-a călcat de o sută de ori?”, intervine Beck.

Kortzfleisch nu se lasă convins. Va fi el închis într-un birou. Alți trei generali, veniți să afle știri au aceeași soartă.

La ora 17, prefectul Poliției, contele von Helldorf, ajunge și el la Ministerul de război, din Bendlerstrasse. „Hitler este mort — îi spune Olbricht —, Wehrmachtul a proclamat starea de asediu. Poliția din Berlin se subordonează acum armatei”. „Nu e treaba mea să știu dacă Hitler mai trăiește sau nu — spune

Helldorf, cu sînge rece. Eu mă voi supune ordinelor. Ordinul este ordin!" Prefectul Poliției se întoarce la biroul său, unde îl așteaptă Nebe și Gisevius, interesați de momentul cînd vor fi ocupate Ministerul propagandei și sediul Gestapoului. Deocamdată însă Helldorf nu acționează.

La 18.30, cartierul ministerelor este încercuit de trupele lui von Hase. Maiorul Remer, de la comanda batalionului de gardă Grossdeutschland, primește sarcina specială de a ocupa Cancelaria. Gisevius revine în Bendlerstrasse, unde îl întîlnește pe Stauffenberg. Acesta alegă de la un telefon la altul, răspunzînd întrebărilor comandanților regiunilor militare. „Ne trebuie două cadavre, Goebbels (ministru Propagandei) și Müller" (șeful Gestapoului), spune Gisevius. Dar Stauffenberg vrea să acționeze în „legalitate". La aceeași oră, Goebbels află despre manevră. Îl convoacă imediat pe Remer, care se prezintă la ora 18.35. Ministrul tocmai a fost înștiințat despre atentat. „Ce înseamnă acest ordin de încercuire a ministerelor?"

Apoi adaugă: „Am vorbit cu Führerul. Este cea mai mare infamie a istoriei să vezi o clică de cîțiva generali cum organizează un puci, crezînd că Führerul este mort". „Vă promit că îmi voi face datoria, cu orice preț și voi rămîne fidel jurămîntului prestat în fața Führerului", răspunde Remer. Cei doi bărbați își strîng înelung mîinile, privindu-se în ochi. Apoi, Goebbels cheamă Rastenburgul prin linia telefonică directă: Vorbeste cu Führerul în persoană, căruia îi relatează întrederea cu Remer. Îi cedează apoi receptorul maiorului: „Maior Remer, îmi recunoști vocea?" „Da, mein Führer!" „Aici s-a comis un atentat mîrșav. Din acest moment, te aflu direct la ordinele mele, pînă la sosirea Reichsführerului S.S. Himmler, pe care l-am numit comandant-șef al armatei de rezervă. Îți ordon să reprimi orice rezistență, cu orice preț și prin orice mijloace. M-ai înțeles?"

„La ordinele dumneavoastră, mein Führer!"

Maiorul Remer are puteri depline. În cîteva ore va reuși să înăbușe mișcarea. Complotiștii nu știu însă nimic despre această decizie.

Ce se întîmplă la Rastenburg? În cursul după-amiezii, primele anchete ajung la concluzia că bomba a fost pusă, fără îndoială, de către zidarii comunisti, care lucrează în incinta Cartierului general. La 18.20, generalul Fellgiebel telefonează în Bendlerstrasse: „Führerul își bea ceaiul cu Ducele. Radioul va difuza o știre". Într-adevăr, la 18.45, complotiștii ascultă emisiunea anunțată. „Un atentat produs de o bombă a fost comis astăzi împotriva Führerului. Următoarele persoane au fost rănite... (urmează numele)... Cu excepția cîtorva arșuri ușoare și contuzii, starea Führerului este bună. Și-a reluat imediat activitatea. La puțin timp după atentat, mareșalul Reichului Goering a sosit lîngă Führer".

Nu se spune nici un cuvînt despre Himmler, care imediat după ce a sosit la Cartierul general s-a reîntors la Berlin, cu puteri depline.

Pentru complotiștii, este o catastrofă. Mareșalul von Witzleben, numit, în conformitate cu planul, comandant-șef al Wehrmachtului, sosește în Bendlerstrasse, în jurul orei 19.30. Pare destul de „afumat". Ascultă un scurt raport asupra evenimentelor, lovește cu pumnul în masă, își agită bastonul de mareșal, se plînge că nu are trupe la dispoziție și, la 20.15, pleacă spre domiciliul său. Stauffenberg continuă să răspundă apelurilor telefonice de la Paris, Praga, Viena dar, cînd ascultă comunicatul transmis la radio, înțelege că centrul de emisie nu este în mîinile lor, cum ar fi trebuit să fie. Colonelul comunică prin telex că emisiunea de la ora 18.45 este un fals. La Paris însă pucul a reușit. Generalul von Stülpnagel a executat ordinele transmise prin consemn, în jurul orei 19.00. Între 22.30 și miezul nopții, 1 200 oameni din S.S., SD și Gestapo sînt arestați de către Wehrmacht. Invitat să ia masa împreună cu mareșalul von Kluge, comandantul regiunii de Vest, generalul von Stülpnagel, se îndreaptă spre La Roche-Guyon, unde ajunge în jurul orei 20.30.

Hitler, însoțit de cîteva căpetenii naziste, după atentatul de la 20 iulie

Între timp, Kluge telefonează la Berlin, Stauffenberg recepționează apelul și îl transmite generalului Beck. Acesta vorbește prieteneste, dar pe un ton ferm, cerându-i mareșalului să se alăture conspirației. Kluge îi răspunde că trebuie să-și consulte statul major și că va lua o hotărâre într-o jumătate de oră. Primește, în acel moment, un ordin Walkiria, semnat de Witzleben și puțin mai târziu un mesaj de la Keitel, prin care i se interzice orice subordonare față de Witzleben, Hoepner și Fromm. Ce să facă? Generalul Blumenritt, din statul-major al lui Kluge, telefonează la Rastenburg, unde vorbește cu generalul Steiff, complotist și el, dar care îi declară că Hitler a scăpat cu viață în urma atentatului. Sosește și Stülpnagel, însoțit de Hofacker, care vorbește fără încetare. Kluge ascultă impasibil, apoi trage concluzia: „Domnilor, a fost un atentat ratat. Să trecem la masă!”

Mareșalul mănâncă cu poftă. Este realmente stupefiat când află despre măsurile luate la Paris, fără consimțământul său. Pentru că este prea târziu să le mai raporteze, îi spune lui Stülpnagel: „Sînteți destituit din funcție. Vă sfătuiesc să dispăreți, oriunde, îmbrăcat civil”. Cei doi se despart, fără să-și strângă mîna. Generalul se îndreaptă spre Paris. În biroul lui Hoepner, tensiunea este maximă. Complicii presimt deznădămintul. Hoepner propune să părăsească locul: „Știrea că Hitler trăiește este probabil un viclesug. Știu să-și facă propagandă” — spune Beck. „Dacă Hitler va vorbi la radio, totul este pierdut”, răspunde Hoepner. „Încă nu a vorbit, precizează Beck. Trebuie să vorbesc eu înaintea lui. Dacă trăiește cu adevărat, va trebui să-l împiedicăm să vorbească”.

Conspiratorii au mizat prea mult pe supunerea oarbă în fața ordinelor venite de sus, au pierdut prea mult timp, au acționat prea lent. Omul care

trebuia să ocupe postul de radio, maiorul Remer, se găsea, la ora aceea, la Goebbels, unde ajunsesse și Reichsführerul Himmler. Generalul von Hase, surprins de comportamentul lui Remer, de la care nu mai are nici o veste, se duce să-l vadă, dar maiorul îl conduce la Goebbels, care îl închide într-o cameră a Ministerului de război. De la Viena, generalul von Knesebeck îi telefonează lui Hoepner și îl anunță că ordinele lui Witzleben au fost anulate de Keitel și, în consecință, i-a eliberat pe ofițerii S.S. pe care îi arestase. De la Rastenburg, Keitel îl numește pe generalul Reinecke, un nazist fanatic și brutal, comandant militar al Berlinului, în locul lui Hase.

La ora 21.00, Reinecke și Remer dețin controlul asupra Capitalei. Ei știu că majoritatea complotiștilor se găsește la Bendlerstrasse. La radio se anunță din nou că Führerul va vorbi. Generalul Olbricht hotărăște să joace totul pe o singură carte. La ora 22 își convoacă ofițerii, le expune situația și le cere sprijinul pentru evitarea eșecului. Nu întrunește unanimitatea. După plecarea sa, un grup de ofițeri se pronunță pentru o contralovitură. La 22.50, batalionul lui Remer încercuiește Ministerul de război și-i blochează toate ieșirile. În clădire, locotenent-colonelul von der Heyde, cu pistolul în mînă, urmat de vreo zece ofițeri, se îndreaptă spre biroul lui Olbricht. Heyde deschide ușa și strigă: „Noi sîntem de partea Führerului. Unde este generalul Fromm?” Cîțiva dintre complotiști scot pistoalele. Heyde trage. Stauffenberg este rănit la braț. Ofițerii îi înconjură, în timp ce Heyde îl eliberează pe Fromm. Este ora 23.25.

Generalul Fromm intră în biroul său cu pistolul în mînă și se adresează complotiștilor: „E rîndul meu acum! Dați-mi armele!”. Haefen vrea să tragă, dar Stauffenberg îl împiedică: „La ce-ar mai servi?”. Beck refuză să dea arma. „No-

să-mi cereți asta tocmai mie fostul dumneavoastră superior; voi trage singur concluziile acestei situații fără ieșire”. „Bine”, răspunde Fromm. Beck se așază într-un fotoliu, își scoate revolverul, încearcă să-și tragă un glonț în cap, dar eșuează; încearcă a doua, oară, la fel de stîngaci. A trebuit să fie împușcat.

Fromm se retrage în biroul lui Hoepner, fostul său birou, formează la repezeală o Curte marțială, împreună cu alți doi generali, revine în biroul lui Olbricht și declară: „În numele Führerului, Curtea marțială condamnă la moarte pe Olbricht, Merz, Stauffenberg și Haefen”. Îi ordonă apoi unui locotenent să conducă condamnații în curte și să-i execute. În birou nu mai rămîne decît Hoepner. Fromm îl lasă să aleagă: sinuciderea sau arestarea. Hoepner preferă arestarea. Este luat și el. Între ora 0.15 și 0.30, un pluton din batalionul lui Remer îi împușcă pe cei patru complotiști principali, la lumina farurilor unui tanc. Generalul Fromm arestează și alți conjuși, iar la puțin timp după miezul nopții își face apariția un detașament Waffen SS, condus de colonelul Otto Skorzeny, care se opune oricărei execuții sumare. Va prelua prizonierii pentru anchetă. Fromm se va duce apoi la Goebbels, pentru a-i prezenta raportul. Este și el arestat.

Grupul de ofițeri care a vrut să pună capăt războiului și să instaureze un guvern fără Hitler nu a reușit, de fapt, să scurteze conflictul nici măcar cu o zi. Eșecul total al loviturii de stat se datorește, în primul rînd, diletanțismului celor care au încercat-o. „Cînd au aflat că Hitler a supraviețuit atentatului, conspiratorii au renunțat la luptă; lovitura nu a fost înfrîntă prin forță ci prin lipsa de hotărîre a celor ce trebuiau s-o execute”, a afirmat Skorzeny. ■

**În românește de
Marcel GHIBERNEA
și Dan GHIBERNEA**

POSTA MAGAZIN ISTORIC

În prag de An nou 1987, redacția revistei adresează tuturor cititorilor și colaboratorilor săi tradiționalul „La mulți ani!” și urări de noi și importante succese în viață și activitate.

Transmitem, de asemenea, călduroasele noastre urări de multă sănătate, fericire și noi succese în activitate colectivului de oameni ai muncii din cadrul Combinatului poligrafic „Casa Științei”, colaboratorii noștri cei mai apropiați, statornici, în munca de apariție a revistei, precum și colegilor din arhive, biblioteci și muzee pentru deosebita lor soliditate și cooperare. Adresăm, de asemenea, călduroasele noastre urări de fericire, sănătate și noi împliniri prietenilor și difuzorilor revistei din întreprinderi și instituții, din școli și facultăți, de la orașe și sate, tuturor celor ce se preocupă de popularizarea și difuzarea revistei.

DASCĂL BĂNĂȚEAN

După ce ne comunică opiniile d-sale despre rubrica Posta Magazin istoric, unde de fiecare dată apar lucruri interesante, ce captivează prin dialogul permanent menținut cu publicul larg din țară, prof. GHEORGHE LAZĂRESCU, din Timisoara, ne scrie pe marginea articolului 1818,

București în Divanul țării, pedoarie pentru învățământul românesc: în deplin acord cu cele arătate în acest articol, menționez că de începuturile învățământului în limba română se leagă și activitatea unui iscusit dascăl bănățean din sec. XVIII, Mihai Rosu (1750-1822). S-a născut în satul Jadeni din jud. Timiș, din părinți plugari. Studiile si le-a făcut la Timisoara și Viena. Este autorul primei cărți de învățatură în românește din Banat, Normalul (1776, tradusă din limba germană). A tipărit încă alte opt cărți cu conținut pedagogic și religios. Activitatea dascălului Mihai Rosu este menționată în Istoria pedagogiei românești, București, 1957 și în P. Radu, D. Onciulescu, Primul compendiu de pedagogie vol. I, Timisoara, 1979.

TINERI ISTORICI

IRINA VORNICU, din București, ne scrie: Urmărind luna de lună Magazin istoric am văzut apariția în paginile revistei a unor nume de autori români necunoscuți, sau puțin cunoscuți doar foarte recent și în alte publicații. M-am interesat să cunosc unele amănunte despre preocupările lor profesionale.

Observația dv. este într-un total adevărat. Într-adevăr, în ultimele

luni, Magazin istoric a publicat articole aparținând unor istorici tineri sau foarte tineri. Ștefan Lemny, de exemplu, este doctor în istorie și cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași; recent, a publicat volumul Originea și cristalizarea ideii de patrie în cultura română. Andrei Buiușoceanu este cercetător științific la Institutul de istorie „N. Iorga” din București. Cristian Matei este, de asemenea, profesor de istorie la Liceul industrial din Năvodari, jud. Constanța. Dorin Matei, profesor în București, este și secretarul Laboratorului de studii otomane (nr. 9/1986). Aurel David este absolvent al Facultății de istorie și filozofie. Codruța Matei, Mihai Manea, Călin Vlad și Nil-Gabriel Ionițoiu sînt profesori de istorie în București.

După cum se vede, noulă generație de absolvenți ai facultăților de istorie se dedă cu adevărat disciplinei lor istorice, citi și cercetării științifice, dovadă că istoriografia atrage noi și noi tineri pasionați a participa cu noi contribuții la cunoașterea și punerea în valoare a trecutului.

De altfel, în cei 20 ani de apariție, Magazin istoric a constituit o cale, de afirmare în rândul publicului larg a sute de istorici din toate centrele universitare ale țării care, alături de specialiștii consacrați, au înălțat cititorilor mereu noi pagini din minunata istorie a poporului român.

COLECȚII COMPLETE

Reproducem alte fragmente din scrisorile cititorilor noștri prin care aceștia — oameni ai muncii de vîrste și profesii diferite — în să ne comunice dragostea lor pentru istorie, atașamentul și prețuirea față de Magazin istoric, a cărui colecție multă din acești corespondenți ne mărturisesc, cu justificată mîndrie, că o au de la primul număr.

CONSTANTIN D. TEȘANU, din Ploiești: Sînt din ce în ce mai cîntat și mai entuziasmat de întregul conținut al revistei. Desi sînt profesor de alte specialități (Biologie și Geografie), astăzi pensionar, am toate numerele revistei, de la apariție pînă în prezent, fiind un pasionat amator al istoriei.

GHEORGHE I. PĂTEA, din com. Dumbrăvioara, jud. Argeș, în vîrstă de 79 ani, invalid de război, gradul I, luptător cu gradul de sergent în războiul antihitlerist: Tîna vă mulțumesc pentru interesantele articole publicate în revistă. Ca unul care am făcut războiul, apreciez în mod deosebit ceea ce publicăți despre contribuția armatei și

poporului român la zdrobirea fascismului.

Aștept, de fiecare dată, cu mare nerăbdare să primesc un nou număr al revistei.

ING. EUGENIU PITIGOI, din Climpung: Vă scriu aceste rânduri împreună cu fiul meu, Dorin, elev în clasa a VIII-a, amîndoi pasionați de istorie și de revista dv., a cărei colecție completă o avem de la primul număr. Fiul meu a învățat să citească după Magazin istoric. Ne-ar face o mare bucurie să ne socotim prieteni devotați al revistei dv., de la care din cînd în cînd să primim vești.

Vă socotim prieteni și, așteptăm noi vești.

Ne-au mai scris că au colecțiile complete ale Magazinului istoric, care, în aprilie 1987 va împlini 20 ani de la apariție, și următorii cititori: VASILE IANA, din București; LAURIAN BUTURE, din Adjud; STAN STOICA, din București; GHEORGHE GH. AMĂRUȚII, din București.

Tuturor, călduroase felicitări!

CERERI ȘI OFERTE

RUDDOLF HUGO SCHNELL, str. Dezrobirii, bl. H30, ap. 15, cartier Rovine, Craiova, solicită: nr. 2/3/1985; 10/1971; 4/1980.

IULIU CIARNAU, str. 11 Iunie, nr. 75, Negrești Oas, jud. Satu Mare, solicită: nr. 1-12/1980; 11/1982; ofera: nr. 11/1981; 4,5,6,8,12/1983; 5-8, 12/1984; 1,9-12/1985; 3/1986.

OVIMIU EFTIMIE, com. Blejoi nr. 637, jud. Prahova, solicită: nr. 3/1976; ofera: nr. 6/1983; 5/1985; 3/1986.

BOGHER IONAS, alea Borsa, nr. 5-7, bl. U-50, sc. II, ap. 14, Cluj-Napoca, ofera colecția completă.

CONSTANTIN BĂRBUTĂ, com. Bolintin Vale, jud. Giurgiu, solicită: nr. 8/1976; 2/1978; 11/1982; ofera: 10/1968; 7/1970; 8/1981; 3,4,11, 12/1978; 4/1974; 7-9/1975; 11/1976; 1-5,11,12/1977; 7,8,12/1978; 1-3/1979; 2-5,7-9/1980; 2-4,10,11/1981; 4,9-10/1982; 12/1983.

GHEORGHE Z. CROITORU, str. Melchisedech, nr. 17, Huși, jud. Vaslui, ofera colecția completă.

DAN PĂTRAȘCU, str. 1 Mai, nr. 25, bl. B-3, ap. 12, Climpina, jud. Prahova, solicită: nr. 6-7/1967.

EMILIAN NINEACĂ, str. Trotus, nr. 48, București, solicită: nr. 1-2/1987; ofera: nr. 9-12/1968; 7-8/1969; 12/1971; 6-12/1982; 1-11/1983.

EUGEN MIHĂESCU, str. Deva, nr. 6, Craiova, ofera colecția completă.

SUMARUL SUMARELOR 1986

Istoria României

Contemporană

Mai-iunie 1936: procesul politic de la Braşov, un memorabil moment al luptei antifasciste

În Bucureşti, acum 50 ani

Ecologie şi istorie

Partidul independenţei, demnităţii şi libertăţii patriei

O nouă instituţie de cultură

Cu poporul pentru popor

Partid al idealurilor întregului popor

Partidul idealurilor noastre

Istorie şi cultură (un curs inedit al lui N. Iorga)

Laborator de studii otomane

Septembrie 1939. Ospitalitate românească refugiaţilor polonezi

O impresionantă renaştere

Insemnările lui Grigore Gafencu

Războiul antihitlerist — războiul întregului popor român
Istoria poporului român în opera preşedintelui Nicolae Ceauşescu

1925-1927. În culisele crizei dinastice

Răstălmăcirii şi falsificării ale istoriei

Consecvenţă istorică

Insemnările lui Radu R. Rosetti din anii '30-'33

Memoriile şi... interogatoriile

Bucureşti 2 septembrie 1944. Preludiu la „Amurgul zeilor”

Limba română — zestre istorică a poporului român

Întrecere istorică: Valea Oltului; Borsec-Băi; Valea Prahovei;

Buziaş; Băile Felix; Covasna; Amara; Tuşnad

Mai 1936. Glasul hotărât al maselor populare

Epoca marilor împliniri istorice

Lucian Blaga — diplomat

Istorie şi creaţie

Tanchişti români în luptele pentru eliberarea Austriei

Sprawy Międzynarodowe (Varşovia) despre politica externă românească

Modernă

Zeppelinul Z. 181 a fost doborât

Tudor Vladimirescu

Dobrogea, 1878: Bine aţi venit, fraţi români!

Relaţiile înaltului comandament român cu aliaţii în primul război mondial

	Nr.	Pag.
— Ardeleanu I.	5(230)	12-15
{ — Buduru V.	1(226)	56-59
{ — Ursu I.	2(227)	56-60
{ — Lăcustă I.	3(228)	54-57
	4(229)	44-47
	6(231)	50-53
	7(232)	56-59
	8(233)	54-57
	9(234)	55-61
	10(235)	48-51
	11(236)	46-49
	12(237)	46-49
— Căndea V.	10(235)	5-7, 42
— Ceauşescu Ilie	5(230)	4-7, 11
— Cebuc Al.	1(226)	7
— Ghişe D.	1(226)	8-9
— Ionijă Gh.I.	4(229)	5-9
— Ivascu George	4(229)	10-12
— Matei D.	11(236)	22-26
— Matei D.	9(234)	54
— Moldoveanu M.	10(235)	11-18
— Mureşanu C.	1(226)	5-6
{ — Murgescu C.	1(226)	42-46
{ — Lache Şt.	5(230)	16-19
{ — Muşat M.	1(226)	2-4
{ — Ardeleanu I.	7(232)	44-49
{ — Muşat M.	8(233)	41-46
{ — Ardeleanu I.	9(234)	36-41
	10(235)	24-28, 52
— Pascu Şt.	3(228)	33-40
— Poplyteanu C.	5(230)	2-3
{ — Poplyteanu C.	11(236)	39-45
{ — Ursu I.	12(237)	23-26, 32
— Preda E.	2(227)	49-53
— Preda E.	8(233)	19-24, 62
— Rosetti Al.	9(234)	26-27
— Smărăndescu V.	2(227)	54-55
	3(228)	59-60
	4(229)	48-50
	5(230)	33-34
	7(232)	54-55
	8(233)	52-53
	10(235)	36-37
	11(236)	60-61
— Stănescu M.C.	7(232)	10-14
— Surpat Gh.	4(229)	2-4
— Turcu Cl.	2(227)	25-28
	3(228)	27-31
	4(229)	24-28
	5(230)	35-39, 61
— Ursu I.	6(231)	2-6
— Zaharia L.	5(230)	20-24
—	2(227)	42
— Avram V.	8(233)	9-10
— Berindei D.	2(227)	2-6
— Bitoleanu I.	6(231)	23-24
— Ceauşescu Ilie	8(233)	2-8
	9(234)	19-25

1826-1834. Consulul britanic E.L. Blutte despre românii
Roman Ciorogariu — luptător pentru unire
Rădăcini istorice
1866. Actul de naștere al victiei academice românești
1818. Pledorie pentru învățământul românesc
Hora lui Cuza Vodă
Revoluția de la 1821 în presa scandinavă

Liviu Rebreanu despre unirea din 1918
Vechi imagini bucureștene
A.D. Xenopol la Sorbona
Imagini dobrogene de acum 125 ani

Ioan Bianu — martor în București (1916-1917)
Teohari Antonescu-Dimitrie Onciul: Epistolar inedit
Ioan Puscariu: Din zilele revoluției de la 1848-1849
Un român în Birmania
28-30 noiembrie 1916. Dezbaterile din Adunarea Națională
Franceză privind sprijinul acordat României de către aliați
1867-1918. Dualismul austro-ungar

Unirea — un singur gând al tuturor românilor

Mihail Kogălniceanu: Același scop dincolo și dincoace de
Carpați
Titu Maiorescu în viața politică

Cititorii scriu istorie

C. Negri, Mai mult decât o precizare
Vlădica Ilarion, alături de Tudor Vladimirescu
Orlat, 1848 (documente inedite)
Emanoil Lacu — călător pe trei continente
Mecenai ai culturii românești în sec. XIX
Prima asociație muncitorească românească de înțajutorare
(1842)
Breslele muncitorilor de pământ
Națiunea română una (ziarul *Românul*)
George Cosbuc la Academia Română
Sofronie Miculescu și Unirea din 1859
Trepte spre Marele Congres din 1921

Medie

Manuscrisuri și tipărituri românești în Iugoslavia
Fortificațiile medievale ale Transilvaniei
Măști de frumusețe al Țării Românești
Lăcu Vodă

Comori de artă românească din vremea lui Ștefan cel Mare
la Pierpont Morgan Library (New York)
Cronică din sec. XVIII microfilmată
Prezențe românești în arhive iugoslave
1717. Bătălia de la „Posada” Borsei
„Greva” tăietorilor de sare din Turda (11 august 1528)
Universul copilăriei în evul mediu românesc
Stema Daciei (sec. XVIII)

„Odiseea” unui manuscris de la Ion Nechile

1631. O chartă românească a libertăților
Iasi 1646. Carte românească de îndăjătură
Cozia
Letopiseșul buhăreș

Radu I

1745: „O carte fără asemănare” (ediția în limba germană a
Istoriei Imperiului otoman de D. Cantemir)
Mircea cel Mare — oștean și diplomat iscusit
Constantin Brincoveanu — Dimitrie Cantemir: rivalitate sau
colaborare?
Ploiești 1599. Curtea lui Mihail
Mihail Viteazul — pentru românii transilvăneni

	Nr.	Pag.
— Cernovodeanu P.	12(237)	19-20, 36
— Coman V.	12(237)	19-14
— Copolu N.	3(235)	2-8
— Dobro Al.	4(239)	13-16, 28
— Economu R.	2(227)	12-15
— Florescu R.H.	1(226)	17-19
— Glück E.	2(227)	10-11
— Munteanu V.	12(237)	6-7, 11
— Ilia St.	8(233)	planșele 1-4
— Ionescu A.S.	7(232)	36-37
— Ivinescu D.	6(231)	20-22, 25
— Lăcu St.	1(226)	27-30
— Lăcușă I.	1(226)	37-41
— Lăcușă I.	6(231)	17-19
— Marinescu A.	12(237)	planșele 1-4
— Moșuc V.	8(233)	2-5
— Mușat M.	9(234)	19-25
— Mușat M.	8(225)	26-28
— Mușat M.	4(229)	29-32
— Mușat M.	11(236)	2-6
— Mușat M.	12(237)	2-5
— Neamțu G.	1(226)	10-13
— Ornea Z.	6(231)	41-45, 62
— Ornea Z.	7(232)	26-31
— Ornea Z.	8(233)	36-40
— Patoni S.	11(236)	36-38
— Cuza N.A.	3(228)	58
— Pericun N.	2(227)	7-9
— Petrus A.	11(236)	7-10
— Păltânea P.	2(227)	planșele 1-4
— Plămădeală A.	2(227)	33-39
— Plămădeală A.	11(236)	7-10
— Popa M.	2(227)	19
— Sofronie M.	7(232)	2-8
— Sucu St.	2(227)	8-11
— Ștefan M.	3(228)	13-16
— Unc Gh.	12(237)	14-16, 19
— Valea L.	3(229)	9-11
— Vornicescu N.	1(226)	
—	5(230)	
— Anulchi S.	1(226)	36
— Bader E.	4(229)	21-23
— Bălan C.C.	3(228)	24-26
— Bătrina L.	2(227)	20-22
— Bătrina A.	2(227)	20-22
— Căndea V.	1(226)	20-22
— Cernovodeanu P.	6(231)	19
— Ciachir N.	10(235)	10
— David A.	11(236)	19-21, 26
— David Gh.	2(227)	16-18
— David Gh.	6(231)	26-28
— Dogaru M.	11(235)	17-18
— Dumitriu- Snagov I.	4(229)	17-18, 28
— Economu R.	10(235)	9-0, 42
— Georgescu V.A.I.	6(231)	13-15
— Gherasim C.	9(234)	16-18
— Giurescu C.	11(236)	11-14, 32
— David Gh.	11(236)	11-14, 32
— Kogălniceanu C.	8(233)	15-18
— Lăcușă I.	8(233)	15-18
— Lemny St.	11(236)	27-28
— Maxim M.	8(233)	11-14
— Mircea I.R.	3(228)	9-12, 16
— Onea O.	7(232)	6-7
— Panaitescu P.P.	7(232)	2-5

Cnezi și voievozi ai Transilvaniei

Ocolul Cîmpulungului, Țara Făgărașului.

Sucevița și Galata

Tezaure din veacul lui Mircea cel Mare

Mircea și lumea românească a vremii sale

Dan II

Mircea cel Mare 1386-1418

„Cu cheltuiala dumnealui Ion Neculce...”

Mircea cel Mare în acte de cancelarie

Mihail Viteazul în documente diplomatice italiene

Iancu de Hunedoara

— Pascu Șt.

— Popa R.

— Porcescu S.

— Rădulescu V.

— Rezahevici C.

— Stoicescu N.

— Ștefănescu Șt.

— Ștrömpeț G.

— Teodorescu V.Z.

— Zaharia D.

—

— Alexandrescu P.

— Gramatopol M.

— Hoddinott R.F.

— Matel A.V.

— Ursache V.

—

Veche

2500 ani de la primele atestări istorice ale luptelor geto-dacilor pentru libertate și independență

Tezaure geto-dacice

Numele lui Burebista domină întreg secolul

Tezaurul dacic de la Șimleu Silvaniei-Cehel

Tezaurul cucutenian de la Brad

Dansatoarea de la Cîrnăeni

Istorie universală

Contemporană

Birmania — campania cea mai lungă

Ora Titanicului

Acordul revizionist franco-ungar din 1920 — realitate sau mit?

Războiul de eliberare al Etiopiei, 1935-1941

1936. Incidentul de la Xi'an

Mrejele iluziei (Locarno, 1925)

Protagoniști și decizii în al doilea război mondial

Vereșingetorix la Bibrax; Statuia Libertății întinerește; Cicero — cu sau fără umbrelă?

Budapesta — orașul subteran

Cursa spre Roma (25 iulie 1943-4 iunie 1944)

1941. Primele luni de război

1941. Conferința Atlanticului

Lección de la Nürnberg

„Bătrina Doamnă” (A. Kollontai)

Evadatul din Königstein (generalul francez Henri Giraud)

18 iunie 1940. Odissea Apelui

Bimilenarul drum în timp al Genevei

Povestea unei legitimații

Alexandra Kollontai

Mohenjo Daro amenințat de... sare

Locarno văzut cu ochii lui Aristide Briand

Nr.	Pag.
5(230)	27-29
6(231)	9-12
7(232)	15-17
8(233)	30-32
9(234)	25-29, 51
1(226)	31-32
2(227)	23-24
3(228)	17-19
9(234)	14-15
9(234)	6-11
10(235)	2-4
9(234)	2-5, 18
5(230)	30-32
9(234)	12-13
7(232)	8-9
1(226)	23-26
12(237)	15-17
2(227)	36-38
11(236)	15-16
12(237)	18
7(232)	19-21
6(231)	7-8
3(228)	44
12(237)	40-45
6(231)	54-57
9(234)	50-51
10(235)	35-42
10(235)	19-23
1(226)	54-55
9(234)	45-49
10(235)	53-57
11(236)	50-52
12(237)	53-58
2(227)	42
3(228)	19, 32
4(229)	56
9(237)	43-48
3(228)	49-53, 58
4(229)	51-56
5(230)	51-56
5(230)	40-45
6(231)	36-40
7(232)	50-53
10(235)	43-47
12(237)	30-31
4(229)	36-40
5(230)	46-50
6(231)	46-49
7(232)	40-43
8(233)	25-29
3(228)	43-44
10(235)	29-32
11(236)	53-56
12(237)	27-29
2(227)	32
9(234)	51-55
1(226)	51-55

Documentul oficial al proclamării Anului Internațional al
Păcii de către Adunarea Generală a O.N.U.

Nr.	Pag.
6(231)	25

Modernă

Edward Hyde, conte de Clarendon
Cine a fost Dama de pică?
Abraham Lincoln — între Casa Albă și camera cifrului
Pentru învinși, războiul continuă (Birmania, sec. XIX)
Samuel Pepys, părintele lui Royal Navy
O amintire de la Solferino

— Mureșanu C.	8(233)	55-62
— Răbkina N.A.	2(227)	61-62
— Tibu N.	12(237)	37-39
— Tin Hla Thaw	3(225)	45-48
— Tomlinson H.	9(234)	55-57
—	8(233)	29

Medie

Amalfi — între antichitate și evul mediu

Unde au dispărut comorile incasilor?

Cometa Halley

Rigoare și toleranță în India veche

Universul copilăriei în viziunea umanistilor europeni

Sclavii Occidentului medieval

Pico della Mirandola

Corsari otomani în Mediterana

Pirați cu brevet regal

1605. Din trecutul colonizării Canadel

Anania Șiracați, „marele socotitor” al Armeniei medievale

Legendă și istorie — sub soarele Tripolitaniei

Roninii sau „cavalerii răătăcitori” din insulele nipone

Pe vechile trasee ale castelelor spaniole

— Berza M.	7(231)	22-25, 31
— Pipplid A.		
— Ivănescu M.		
— Braun P.	9(234)	42-44, 49
	10(235)	59-61
— Cristescu C.	2(227)	29-31
— Stavinschi M.		
— Dupuis J.	8(233)	47-51
— Popișteanu C.		
— Dușu Al.	6(231)	29-32
— Heers J.	1(226)	60-61
— Hera F.	6(231)	58-62
— Negulescu P.P.		
— Mandran R.	12(237)	50-52
— Marian E.B.	4(229)	57-60
— Merriman	5(230)	57-61
— Peck A.		
— Selian S.	1(226)	48-50
— Ștefănescu C.	9(234)	52-54
— Tulu F.	4(229)	61-62
— Vădeanu A.	7(232)	60-61

Veche

Vechi cronici chineze despre cometa Halley

Marele zid chinezesc

Apollodor—Hadrian în dispută

Pe urmele strămoșilor

— Budura A.	2(227)	31
— Buduru V.	2(227)	39-41
— Matei C.	11(236)	29-32
— Ion Popescu-Puturi	{ 1(226) 2(227) 3(228) 4(229) 6(231) 7(232) 9(233) 9(234) 10(235) 11(236) 12(237)	{ 33-36 33-35 planșele 1-4 33-35 33-35 33-35 33-35 33-35 33-35 33-35 33-35

Interviurile noastre

Jean Vanwelkenhuyzen: România — teren fertil pentru difu-
zarea ideilor noi

Prof. Keith Hitchins: Pastime pentru istoria românilor

— Molsuc V.	6(231)	16
— Ursu I.	3(228)	41-42

CONTENTS (Romanian History) 1. December 1918: Completion of the National and State Unity of the Romanian People. Newly Available Historical Documents **M. Muşat, L. Rebreanu, S. Ilin, G. Unc, V. Coman** ● 2500 Years since the Earliest Historical Attestation by Herodotus of the Gêto-Dacians' Struggle for Freedom and Independence **R.F. Hoddinott and E.L. Blutte** (Great Britain), **P. Alexandrescu, P. Cernovodeanu, I. Popescu-Pufuri** ● **R.R. Rosetti** Excerpts from a Diary (II) ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le 1er décembre 1918. L'achèvement de l'unité nationale du peuple roumain *en un seul État: nouveaux documents historiques M. Muşat, L. Rebreanu, S. Ilin, G. Unc, V. Coman* ● 2500 ans depuis les premières attestations historiques, par Hérodote, des luttes des Gêto-Daces pour leur liberté et leur indépendance **R.F. Hoddinott et E.L. Blutte** (Grande Bretagne), **P. Alexandrescu, P. Cernovodeanu, I. Popescu-Pufuri** ● **R.R. Rosetti** Pages de journal (II) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Первое декабря 1918 г. Завершение национального и государственного единства румынского народа — новые исторические документы **М. Мушат, Л. Ребрену, С. Илин, Г. Унк, В. Коман** ● 2500 лет со времени первых исторических повествований Геродота о боях гето-даков за свободу и независимость **Р.Ф. Ходдинотт и Е.Л. Блат** (Великобритания), **П. Александреску, П. Черноводну, И. Попеску-Пупур** ● **Р.Р. Росетти** Страницы дневника (II) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) 1. Dezember 1918. Die Vollendung der staatlichen nationalen Einheit des rumänischen Volkes; neue Geschichtsdokumente **M. Muşat, L. Rebreanu, S. Ilin, Gh. Unc, V. Coman** ● 2500 Jahre seit der ersten geschichtlichen Belegung der Kämpfe der Gêto-Daker für Freiheit und Unabhängigkeit durch Herodot **R.F. Hoddinott und E.L. Blutte** (Grossbritannien), **P. Alexandrescu, P. Cernovodeanu, I. Popescu-Pufuri** ● **R.R. Rosetti** Seiten aus dem Tagebuch (II) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) El 1 de Diciembre de 1918. La realización de la unidad nacional estatal del pueblo rumano: nuevos documentos históricos **M. Muşat, L. Rebreanu, S. Ilin, Gh. Unc, V. Coman** ● 2500 años desde las primeras menciones hechas por Herodoto sobre las luchas de los godo-dacios por la libertad y la independencia **R.F. Hoddinott y E.L. Blutte** (Gran Bretaña), **P. Alexandrescu, P. Cernovodeanu, I. Popescu-Pufuri** ● **R.R. Rosetti** Páginas de diario (II) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

42 427

GA DE H

ACHOM
ORO

ARVEBAL
ER DE SIO

IL S. FRANCESCO
DIVOTO CA

P. PISANI

CAV. ICO

MURATRAIS

OGNATI DI
DAL GELP
CA H

GOLFO DI LEPANTO

MAMET BEI GOV.
DI METELIN

EVLADIAN BASSA
GOVERNATORE DI
SCANDI